

SEBŐK ZSIGMOND

PUSZTAI ÉLET

ELBESZÉLÉSEK

Budapest,
Singer és Wolfner kiadása
1903.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2014
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5472-06-0 (online)
MEK-13514

TARTALOM

Pusztai élet.

A nazarénus.

Teca.

Alföldi emberek.

I. A Paprikaváros.

II. Szabolcs vezér unokái.

III. A nagy kazal és a kis kazal.

IV. A takarékos suba.

V. Az óvatos civis.

VI. A mise.

VII. Marosszögi ismerőseim.

Harmadszor.

Az ajtó.

A lakótársam.

Az öregek.

A jókedvűek.

Az idegen fiu.

Pusztai élet.

I.

Az öreg Jánosfi birtokára álltam be gazdatisztnek. Mikor a kastélyban, mely az Alföld leg-elhagyatottabb zugában emelkedett, jelentkeztem, egy szobába vezettek, ahol borotvált képű inas fogadott.

- A nagyságos urat tetszik keresni? - kérdezte.

- Igen, Jánosfi urat keresem.

- A nagyságos úr ott van, - szólt az inas az ablak felé mutatva.

Akkor vettem észre, hogy az ablaknál, a függönytől félig eltakarva, egy magas alak áll és pedig háttal, mintha az udvar kavicsait vizsgálná. Mintha sejtelve sem lenne arról, hogy más is van a szobában.

- Figyelmeztesse Jánosfi urat, - szóltam az inasnak, - hogy Béla Elek, az új intéző óhajtja tiszteletét tenni.

Az inas az ablakhoz ment és alázatos hangon szólt:

- Nagyságos uram, Béla Elek, az új intéző tisztelegni jött.

A hosszú, sovány alak meg sem fordult, úgy felelt:

- Mondd meg neki, hogy örvendek és hogy a gajgonyai pusztámat bizom rája. A többit majd elmondja a kasznár úr.

Ezzel újra az udvar szemléletébe merült.

Az inas visszajött és szóról-szóra elmondta az üzenetet.

- De én a gazdájával akarok beszélni, nem magával, - mondtam sértődötten.

Az inas fölényesen mosolygott.

- Az lehetetlen. A nagyságos úr ezen a világon mással nem beszél, csak velem. Itt mindenki nekem tesz jelentést és én tőlem kapja meg a nagyságos úr rendeletét. Van még valami jelenteni valója intéző úrnak?

- Van. Mondja meg az urának, hogy lemondok az állásomról.

Az ajtó felé indultam. E percben csengő asszonyi hang hallatszott mögöttem.

Meglepetve fordultam meg és egy sugár alakot pillantottam meg. Asszony volt-e, lány-e, első tekintetre nem tudtam volna megmondani. A termete lányra vallott, a hangja asszonyosan energikus volt. Csaknem olyan magas volt, mint az öreg Jánosfi és csinos, különösen csinos. A szeme, a szürke szeme, - no az felséges volt. Hideg és mégis fényes.

- Önt bizonyára meglepte édesatyám eljárása. (Aha! tehát a gazdám leánya!) De ne ítéljen a külszínről. Nincs az ő modorában semmi lenéző... Most arra kérem, vonja vissza lemondását. Ugy-e megteszi?

Haboztam.

- De hiszen - szóltam - Jánosfi úr is hallotta a lemondásomat és hallgatásával beleegyezett.

- Legyen nyugodt. Ha hallotta is édes atyám az ön szavait, azokat nem létezőknek tekinti mindaddig, amíg a Gyuri inas nem ismétli előtte.

- Csodálatos... Ám, azért nem maradhatok, mert én sohasem tennék jelentést az inasnak, sem rendeletet nem fogadnék az inastól.

- Hiszen az nem is szükséges! - kiáltott föl a leány. - Gyuri, mint rendesen, bizonyosan most is fontoskodott. A gazdaságot én vezetem s a tiszteknek csak velem van dolguk.

- Kegyed vezeti a gazdaságot? - kiáltottam föl meglepetve.

- Igen. S mi csodálatos van abban? Különbözik az öreg Balástya bácsi, a kasznárunk, is segítségemre van. Nos tehát, itt marad, nemde?

- Maradok.

- Nagyon helyesen van.

Aztán az inashoz fordult érdekes gazdám:

- Gyuri, jelentsd apának, hogy itt a lovaglás ideje!

Gyuri megtette jelentését s az öreg, a nélkül, hogy egyetlen tekintetet vetne ránk, feszes lépéssel eltávozott, azon az oldalajtón, amelyen az imént a lánya belépett.

A lány felém fordult:

- Maga még ma beköltözik a gajgonyai intézői lakba és haladéktalanul átveszi a pusztát. A kasznárt már künn találja.

Meghajtottam magamat és eltávoztam.

II.

Mikor a gajgonyai intéző-házhoz értem (árnyéktalan, szomoru, félig-meddig parasztház), Balástya bácsit, a kasznárt, csakugyan künn találtam. Pirosképű, fehérbajuszu emberke volt; kis, kék szemében jóakaratu vidámság rejtőzött. Ezzel üdvözölt:

- Isten hozta intéző úr a csirkepörkölt és tarhó hazájában!

- Megél azzal is az ember, kasznár úr.

- Magam is azzal élek, öcsémuram. Mondhatom, nem rossz. Egy kicsit unalmas. Itt az élet csupa csirke, tarhó, homok, paraszt... Az ember egy kicsit a Szaharába képzelet magát... Egyébíránt pedig - hercsula vadmacska!

A hercsula vadmacska azt jelenthette, hogy mindegy, akár itt él az ember, akár másutt.

Mikor az öreg átadta a pusztát és a csészán bejártuk a birtokot, útközben keveset beszélt. Csöndesen szívta pipáját. Arcán az a merev, szinte élettelen kifejezés ömlött el, a mely kocsin sokat járó emberek tulajdonsága.

A gajgonyai pusztát meglehetősen sivár tartomány volt. Terjedelme nagy, de javarésze legelő, mocsár és sivány. A szemhatárig nem látszott egyéb sárga homokbuckánál és sötétvörös fenyérnél, a melyet itt-ott nagy, a messzeségbe elvesző zöld folt szakított meg: sás. Néhány poros nyárfaliget, fasor és elhagyatott tanyaház tarkította a képet.

- Hozott-e magával valami jófajta puskát? - szakította meg egyszerre a kasznár a csöndet.

- Hoztam, - feleltem.

- Hát vas-idegzetet?

Megszoktam már az öreg rövid, kissé következetlen kérdéseit, azért nem is lepett meg ez az utóbbi sem.

- Nincs okom panaszkodni az idegeim ellen.

- Azért, mert itt két veszedelmes ellenséggel kell örökösen harcolnia. Az egyik a pásztornép. Az be fog lövöldözni ablakain.

- És a másik?

- Az elsővel csak fölveheti a harcot, ha van puskája. De a másikkal szemben fegyvertelen... Azaz, ha vasabroncs minden idege, talán... A másik ellensége az asszonyi szeszély.

- Tehát a kisasszony?

A kasznár nem felelt erre a kérdésre. Elmélázva nézett a távolságba, a hol valami nagy fehér folt pihent a napon. Gulya.

- Ott van az egyik ellensége. Kis-Guczi Pálnak hívják. Agyafurt, csalafinta legény. Bizonyos, hogy megkárosítja az uradalmat, de nem lehet rája bizonyítani semmit. A mint mondtam, ennek a pusztának a főjövödelme az állatgazdaság. De régóta bosszant az bennünket, hogy mindig kétszer annyi marha legel a mi gulyáinkban, mint a mennyi a mienk.

- Hogy lehetséges az?

- Betyár, paraszt, sunyi úr mind nálunk kosztoltatja suttyomban a jószágot. A fűpénzt értők a gulyás teszi zsebre. A mi marhánk pedig csenevészedik.

- Hát miért nem kergetik el azt a gulyást, a ki így megkárosítja az uradalmat?

- Akár Kis-Guczi Pál, akár Korom János őrzi a gulyát... hercsula vadmacska! Egy húron pendül az egész pusztá, az egész környék. Amilyen Kis Guczi Pál, olyan az uradalom másik három gulyása is. Ha rajtuk ütsz, mire kiérsz, az idegen jószágnak se híre, se hamva. Egyéb-ként, ha rajtuk ülsz... hm... nagyon jól céloznak a gazemberek.

De nem hercsula vadmacska, gondoltam magamban. Nem nyugszom, a míg a négy gulyást rendbe nem szedem. Valami regényes levegő csapta meg homlokomat, agyamat, szívemet. Ha van veszedelem, van küzdelem, van változatosság, van diadal. Szóval: élet. Mindjárt más színt öltött előttem ez a Szahara. Fényes hullámok gomolyogtak a szemhatáron, a napsütötte pusztán arany haját bontogatta a délibáb. Legalább az én szememben egy asszonyi alak ringott büszkén, negédesen a hullámokon és ez az asszonyi alak a gazdám lányához hasonlított.

Bosszankodtam, hogy eszembe jutott. Mi közöm hozzá? Mogorván huzódtam én is a kocsi szögletébe és hallgattam a kerekek nyikorgását, a szúnyogok sohasem nyugvó dünnyögését.

III.

Két hét alatt teljesen otthon voltam a pusztán. Egy napon könnyű kerekek zörgését hallottam a lakásom előtt. Kisiuttem. Kis, homokfutó kocsi állt meg a sövény mellett s azon, meglepetésemre a kisasszonyt vettem észre. Maga hajtotta a lovakat. Mellette ült Balástya bácsi, az ő mozdulatlan komolyságában.

- Jöjjön közelebb, intéző úr, - mondta Jánosfi Ella, - mert ez volt a neve, - mikor üdvözlétemet nyájás, de nagyon gyors fejmozdulattal viszonzotta.

Közelebb mentem. Hozzám hajolt és halk hangon ezt kérdezte:

- Sejti, miért nem hoztam a kocsist magammal?

A barna fej, a hideg, szürke szemek közelsége, a meleg lehellet, amely arcomat perzselte, megzavart. A két pusztán töltött hét kissé elvadított már az emberektől. Szótlánul bámultam rája.

- Azért nem hoztam magammal, mert azt, amit most mondok, egy léleknek sem szabad sejteni. Balástya bácsi elmondta, ugy-e, a gulyásaink dolgát?

Balástya bácsi szeme kissé megvillant. Ez azt jelentette: Igaz, elmondottam.

- Igen, - feleltem.

- Azt is mondotta Balástya bácsi, hogy magának, - legalább úgy látta, - nagy kedve lenne meglesni a gulyásokat.

Az öreg hamiskás pillantása ezt mondta: A' már nem igaz, de hát hercsula vadmacska!

- Valóban, ez komoly szándékom.

- Helyesen van. De figyelmeztetem, hogy a vállalat nehéz. Három elődje kudarcot vallott vele és kénytelen volt innen megszökni.

- Én bízom a sikerben és semmi esetre sem szököm meg.

Mosolygott, kissé gunyosan, de alapjában jóakarattal.

- Tehát holnap hajnalban, nemde?

- Igen.

- Helyesen van. Isten önnel!

A lovak közé csapott és a könnyű kocsit csakhamar elfödte az út finom, fehér homokfellege. De a kavargó poron át láttam az öreg kasznár tréfás szemvillanását.

- Elő, öcsém, az idegekkel. Már fölfedeztek. Belekerültél a szeszély malmába. Most aztán megőrölnek menthetetlenül.

IV.

A kakassal ébredtem föl. Az éjszaka sötét volt; a hold már leszállt az égről s a csillagok mérhetetlen magasan ragyogtak.

Csönd lebegett az álmodó földön. Csak a nyárfák zörögtek a kezdődő hajnali szélben és olykor a kakas felelgetett valami távolból hallatszó rokon szózatra.

Vállamra vettem a puskámat, felköltöttem a kocsist, befogattam, a saroglyához köttem a hátasomat és csöndesen megindultam a lágy, süppedő úton. Vagy félóránnyira volt a birkás-gazda háza, ide bezörgettem.

- János, gyorsan üljön a kocsira!

Az öreg Négyökrű János, a birkásgazda, a mint a két hét alatt kitapasztaltam, hűséges ember volt, leszámítva néhány „betévedt bárány” dolgát. Kijött és kissé meghökkenve nézett rám. Álmából vertem föl.

- Hova megyünk? - kérdezte.

- Csöngölére.

Csupa elővigyázatból feleltem ezt, mert eszem ágában sem volt Csöngöle. A birkás felült. Útközben fölvettem a kocsira a kerülőt is és így vágunk neki a pusztának.

Derengeni kezdett. Az éren fehér köd tanyázott, amely mindinkább terjengett és lassankint elnyelte a magános nyárfákat, az utat, aztán az ég halványuló csillagait. A derengés zöldes világossága nem tudott áthatni a gomolygó fehérségen; a hajnali szél is hasztalan szakgatta szét egy-egy kárpítját, újra összefolyt. Jött ellenállhatatlanul és elborított mindent. Mi halkán, lopva siklottunk a fehérségben. Az embereim hallgattak. Sejtették, hogy valami különös készülődik, de nem firtatták.

Jó órát haladhattunk. A távolból egyszerre dobogás hallatszott. Lódobaj. Az embereim összenéztek. Megértettek mindent. Az én agyamon is átvillant:

- Ez a lovas a gulyásoknak visz hírt. Meg kell előzni!

Kivettem a kocsis kezéből a gyeplőt és a lovak közé vágтам. Hajrá! Gyorsan haladtunk, már a mint lehet az alföldi homokos utakon, a melyeken olykor úgy repül a kocsi, mint a madár, máskor pedig csak cammogvást mehet, akár a medve. A dobogás néha erősebben, néha tompábban hallatszott. Olykor egészen elnémult a homokban.

- Megelőz a betyár! - gondoltam s leugrottam a kocsiról. Gyorsan lekötöttem a hátast, rápattantam s odaszóltam Négyökrű Jánosnak és társának:

- Fogják ki a lovakat, maguk ketten üljenek lóra és jöjjenek utánam a Kis-Guczi gulyájához!

Ezzel nekivágtattam a pusztának. Nem tudom, meddig tartott ez az örült nyargalás... A lódobaj elhalt mögöttem... A köd is lassan kezdett ritkulni, elszakadozott a földről és láttatni engedte a messzeségbe húzódó nyárfaligetet és a sötétlő nádat.

Egyszerre vad diadalérzet tört át szivemen... A távolban megláttam a Kis-Guczi gulyáját. Gulyás, pásztor, nyugodtan aludt subáján, az ökör is szunnyadt, térdeire hajtva nagy fejét. Mintha tömérdek nagy sziklakő pihenne a fenyéren.

- Idején jöttem, - gondoltam földobbanó szívvel.

Meglassítottam a lovam lépteit. Egyszerre, amikor egy kis nyárfa-sor mellett haladtam el, halk hang ütötte meg a fületem:

- Jó reggelt, intéző úr!

Csaknem leszédültem a lóról. Álom játszik velem, vagy fölizgatott érzéseim incselkednek? Ez a hang! Ez a gúnyos, hideg, de szívet reszkettető hang, amely a ködből, az éjből, a pusztá rejtelméből zeng felém!

A fasor árnyékából két lovas lépett elő. Az egyik karcsu, sötét árnyék, amely könnyedén ül, szinte lebeg a lovon; teremtöm, ez Jánosfi Ella! A másik egy lovászlegény.

A karcsu lovas felém jő.

- Mi is itt vagyunk - szól - és pedig észrevétlenül.

Megnyomta az utolsó szavát. Láttam, már tudja, miért kellett nekem úgy megsarkantyuzni a lovamat.

- Kíváncsi voltam, mi módon fog a dolgához, - folytatta Jánosfi Ella. - Ezért jöttem! Hát most mitevő lesz?

- Megvárom az embereimet... Addig résen leszek, hogy a hírhozó, a kit megelőztem, ne jusson el a gulyához.

- Attól ne féljen, azt már elriasztotta.

- Csakugyan?

- Igen. Láttam, a mikor a levelesi puszta felé kanyarodott, a hol a Sámson gulyája tanyázik. Most azt értesíti a veszedelemről.

- A gazember! - kiáltottam.

- Csönd!... Azt úgy sem akadályozhatta volna meg, hogy a többi gulyás ne értesüljön a vállalatáról. Elég kemény falat lesz ez az egy is. Majd meglátom, hogy végez vele.

Nemsokára megérkeztek az embereim. Leszálltunk a lóról, kipányváztuk és a gulya felé indultunk. A kisasszony a fasorban maradt.

Kis-Guczi Pál egy szikra meglepetést sem árult el, a mikor a kutyája dühös csaholására föltápáskodott és észrevett bennünket.

Nagytermetű, istenesképű ember volt; az üstöke már őszbe vegyült, de a vastag bajsza még fekete volt. Olyan becsületes, nyílt, nyugodt tekintettel nézett az emberre, mintha soha hamisság nem férközött volna kemény koponyája alá.

- Adjon Isten jó reggelt, tekintetes uram! Mi jóban fárad ilyen korai széllel?

- A jószágot nézem meg. Rendben van-e a falka?

- Hál' Istennek, semmi hiba sincs.

- Azt tudom, Kis-Guczi gazda, - feleltem gúnyosan. - Hija nem is lesz. De azért csak számoljuk.

- Hát csak tessék.

Az ember ezzel nyugodtan rátette állát a botjára és közömbös orcával várta, mi lesz. Megértettem ezt a három szót. Ezt jelentette: Hát csak tessék összeterelni és megszámlálni hatszáz barmot, ha az hagyja magát. Rám azonban ne számíts, vagy ha igen, nem köszönöd meg!

Nem is számítottam.

Odaszóltam Négyökrűnek.

- János, tereljék a falkát *szél alá*.

Erre a két szóra a gulyás fölütötte a fejét és erősen megnézett. Úgy látszik, meglepte a dolog. Úgy látszik, észrevette, hogy bennem emberére akadt, a ki tudom, mi módon kell a marhával bánni.

Meglepetése azonban csak percig tartott. A következő pillanatban ismét a régi flegmával nézett a jövődők elé.

Az embereim a bojtárok segélyével szél alá terelték a marhát és a számláláshoz fogtunk, a mi ilymódon könnyű és gyors, mert az állat ösztönszerűleg nyomul egymás után.

A gulyás csak állt helyén, a szeme pillája sem rezdült meg. Félszemmel rávigyáztam, de nem láttam semmi gyanusat. Kivette pipáját, nyugodtan megtömte, aztán a tüzserszámot kereste elő, hogy kicsiholjon. Nagy ártatlan ábrázattal rá is gyújt már.

Melléje kerültem és kikaptam a pipát a kezéből.

- Vén lóköttő! - sziszegtem, - hát a pusztán marhabőrt szívnak dohány helyett?

A pipa marhabőrrel volt megtömve. Ha ennek a szagát megérzi a marha, százfelé szalad. Akkor aztán számlálhatjuk!

Az ember rámvetette sötét szemét és csöndesen ezt mormogta:

- Hát jól van. Így is jól van.

Ezzel megfordult és elballagott. A számlálást befejeztük. Találtunk vagy kétszáz idegen jószágot. Ez mind a gulyásnak fizette a fűpénzt.

- Ezt behajtuk, - adtam ki a rendeletet.

A ködből egy kemény hang hallatszott most:

- De nem hajtod ám!

Ott állt velem szemben, alig harminc lépésre, Kis-Guczi Pál, puskával kezében, amelynek csöve felém ásított. Szeme sötéten lobogott.

Szembe néztem vele és lassan levettem a fegyvert vállamról.

- Lőjj hát, kutya!

A gulyás fegyvere eldőrdült... A másik percben eltűnt a haramia a ködben. Gyors patkódobajt hallottam, de nemcsak egy, hanem kétfelől. Az egyik dobaj azt jelentette, hogy arra menekül a gulyás, a másik - a másik, hogy közeledik a mennyország.

Jánosfi Ella hirtelen ott termett előttem. Sápadt volt, lihegett, úgy tetszett, mintha le akarna esni a nyeregéből.

Hozzáugrottam és megragadtam karját.

- Megsebesült? - kérdezte halk hangon.

- Nem.

- Semmi baja? - folytatta kérdését valami zavart, remegő mosolylyal, amely áttört sápadtságán.

- Semmi.

Hirtelen megrázkódott, mintha valamely gyöngeségből térne magához. Fölegyenesedett nyergében és így szólt:

- Megrettentem attól a gondolattól, hogy én vagyok az oka megsebesülésének... hiszen az én szeszélyem volt ez a vállalkozás. Meg vagyok elégedve magával. Dolgát jól végezte.

Ezzel elvágtatott.

V.

Másnap meglátogatott Balástya bácsi. Apró kék szeme csak úgy sziporkázott.

- Amice, - kérdezte - él-e még?

- Amint látja, kasznár úr, élek.

- Pedig jobb lenne, ha belöttek volna már az ablakán. Menthetetlenül megörlődik a szeszély malmában. Vége van. Egyébként gratulálok a gulyások megrendszabályozásához.

Hirtelen felém fordult.

- Öcsém, mit tett maga a kisasszonyunkkal?

- Én? Miért?

- A mint tegnap hazaért arról a hajnali kirándulásról, tüstént csomagoltatott és elutazott.

- Elutazott? - hebegtem.

- Úgy van. Valamelyik pesti nénjéhez ment és úgy mondta, néhány évig haza sem jő. Az öreg nagyságos úr kétségbe van esve. Eddig is gyűlölte a világot, de most, hogy a leánya elhagyta, teljesen szakított vele. Még a Gyuri inassal sem beszél... Hanem, igaz ni, magáról, intéző úr, megemlékezett a kisasszony!

- Rólam?

- Igen. Áthelyezte a madarásztói pusztára, amely a legszebb, a legjobb és legkényelmesebb intézőség az egész uradalomban. Akármilyen legyen, ha nem félti magát a kisasszony a pásztorok golyójától! Készüljön tehát az átköltözésre.

Elképedve bámultam az öregre, a ki tréfásan megveregette a vállamat:

- No, de azért ne örvendjen. Itt is, ott is - hercsula vadmacska! Benne van a malomban. Örlik. Ellácska hazajön, attól tartok, hamarabb, mint ő maga gondolja - és akkor jaj magának! Bizony mondom, jobb lenne a gajgonyai pásztornéppel verekedni és csirkepörköltön, tarhón élni örökkön örökké.

VI.

Egy téli napon, karácsony táján (vagy két évvel az előbbi esemény után), urasági szánkó állott meg a madarásztói intéző-ház előtt. A nagy bundából és óriási tatársipkából a kasznár piros arca bukkant ki.

- Adjon Isten, öcsém! - kiáltotta s az utolsó szónál már a kályha előtt melengette a hátát.

- Hozta Isten, bátyám! Mi jóban jár nálunk?

- Betértem egy kis *kotyelre*.

A *kotyel* cigányul fecsegést jelent, legalább a pusztai nyelvjárás ezt a jelentést adta neki. Én azonban éltem a gyanupörrel, hogy Balástya bácsi nem tisztán szószaporítás kedvéért szánkázott a hóban idáig. A szeme is különösen sziporkázott.

Előhoztam a tajtékipipáját, a melyet számára tartogattam a háznál. A kedvelt borából is az asztalon piroslott csakhamar egy üveggel.

- Hát intéző úr, mi ujság a háznál? Jól tapasztottak-e a méhek?

Szokása volt, hogy mindig csak a méhekről kérdezősködött. De eközben a ravasz szeme meglátott mindent a pusztán.

- Köszönöm kérdését. A méhek türethően gondoskodtak magukról.

- Az akác azonban kifagy. Nem lesz akácvirág... Aztán, hány pennát rágott már el öcsém-uram?

Tudtam, hogy az évi számadásra céloz, amely írásos munkára az egész esztendőben rettegve gondolt.

- Ha kívánja, kasznár úr, azonnal átadhatom a számadást.

- Kell a gólyának! Elég bajom lesz vele újesztendőre. Most annyi a dolgom, hogy a fülem se látszik ki belőle. Reggeltől estig a *vőlegénynek* kell udvarolnom.

Látom, hogy felém sandít a félszemével. A kék szemben kedves gonoszság örvénye.

- Miféle vőlegénynek?

- Hát a kisasszonyunk vőlegényének. Három napja a kastélyban lebzsel... Maga tán nem is tudott róla?

- Nem én.

A kasznár egyszerre harsányan fölnevetett.

- Hahaha, gratulálok!... Fényesen kiállotta. Egyetlen arcizma sem rándult meg. Még a szeme pillája sem rezzent meg. Vasból van a fiu...

Vállamra tette a kezét.

- De azért ne búsuljon, amice! Hercsula vadmacska! Szeszély ez is, mint a többi... Egyébként a hivatalos eljegyzés még nem történt meg.

- És ki a vőlegény?

- Kesztlöczy Fédor császári és királyi kamarás úr ő méltósága, Pusztá-Csév ura. Afféle anglo-mániás magyar, a ki szívesebben eszi Londonban a ködöt, mint itthon a töpörtös pogácsát. Még ma megismerkedik vele.

- Én? Még ma?

- Úgy van. Ellácska magára gondolt... hehehe, mondom, nem kell kétségbeesni!...

- Hát a kisasszony is itthon van?

- Persze. A málhájával együtt hozta a vőlegényt. Tegnap azt mondja nekem: Ugy-e Balástya bácsi, szíveskedik egy üzenetet átadni Békási intézőnek? - Szívesen, mondok, de Békási nevű intézőnk nincs! - Hát hogy is hívják a madarásztóit? - kérdi ártatlan, közömbös hangon. - Hahaha, érti, öcsém? Százat teszek egy ellen, hogy nagyon jól tudta, mi a maga neve! Mondom: Bélaynak hívják. Aszondja: üzenje meg neki, hogy holnap délután egy órakor legyen a kastélyban, meg akarom mutatni Kesztlöczynek a Madarásztót és az intéző úr fog kalauzolni a saját pusztáján. Hozza el a legalkalmasabb szánt. Terringette, mondok, ezt az üzenetet magam viszem!... Hát csak készüljön öcsém a kastélyba.

- Tüstént indulok.

- Helyes. Hanem hidegvér!... Én értek a csizióhoz és figyelmeztetem, hogy magát ma irgalmatlanul meg fogják kinozni. Ha ismeri az asszony pszichológiáját, tudnia kell, hogy most elérkezett a krízis. A galamb a héja karmai közt vergődik és kétségbeesetten védekezik. Majd megérzi a galambkörmöt héja uram!

Válasz nélkül türtem mindig, valahányszor a kisasszonyunkkal boszantott. Az öregnek az volt a vesszőparipája, hogy Ella elülem menekült a fővárosba és folyton a mi állítólagos regényünkön évelődött. Mindenben megtalálta a pszichológiai momentumot. A valóság persze sokkal szürkébbnek látszott, mint ahogy Balástya bácsi kiszínezte. Békási!... Dühös és szomorú voltam ezért a kicsinylő feledékenységért.

VII.

Mikor a kastélyba értem, tudatták, hogy a kisasszony már várakozik reám. Bekopogtattam az elfogadó szobájába.

Egy nagyon elegáns úr társaságában találtam. Magas, föltünően megnyerő külsejű ember volt. Már a szánkázáshoz volt öltözve. Jánosfi Ella is útra készen volt, meleg, angol szövétű ruhában, kis sipkával fején. Semmit sem változott, csak eltűnt arcából az egyetlen lányos vonás is. Dévajsga. Még asszonyosabban energikusnak tetszett szép, komoly arca.

Bemutatott vőlegényének, a ki, úgy tetszett, viszont be akart mutatkozni. Ella azonban hirtelen bevágta útját.

- Megnézzük az ön pusztáját, intéző úr.

- Nagyon szép ilyenkor a puszta, - tette hozzá Kesztlöczi. - Egyre csalogatom le az angol urakat, a mikor ők a skót téllal dicsekszenek.

Ellát, úgylátszik, bosszantotta, hogy vőlegénye szóba áll az alantas közeggel, mert kissé ingerülten közbevetett.

- Azt hiszem, a szán itt van és indulhatunk.

- A szán készen van az indulásra, - feleltem, - de figyelmeztetem nagyságodat, hogy hóvihartól tartok.

- Annál érdekesebb lesz a kirándulás.

- Hanem bunda nélkül nem tanácsos nekimenni a pusztának.

- Talán botosokat is vigyünk? - kérdezte Ella gúnyosan.

- Valóban kíváncsi lenné az is.

Kesztlöczi megszólalt:

- Ugyan, Ella, ha nem csalódom, magán az a dresz van, amelyet én rendeltem Londonban.

- Azt vettem föl.

- Nos, abban akár az északi sarkra utazhatik. Ilyenben ülnek az angol hölgyek a vitorlás szánra. A mi engem illet, Nanzen éppen ilyen ruházatban sétált a Ferenc József-földön, a milyenben én most a Madarász-tóra megyek.

- Az angol dreszt nem ismerem, - mondtam, - de a magyar pusztabeli hófuvást annál jobban. Azért tartom a bundát szükségesnek.

- Jótállok róla, hogy nem fázunk meg, - felelt Kesztlöczi határozott hangon.

Meghajoltam és távoztam. Lementem a havas udvarra, a szánhoz. Nemsokára lejöttek Elláék is. Meglepetésemre egy könnyed természetű, rendkívül bájos asszonyka is volt velük. Szintén angol dreszben.

Mikor Ella bemutatott neki, nyájasan kezét nyújtott.

- Jó napot, Bélay! Én is magukkal tartok ám. Mondja csak, nem les megint ránc puskával a maga gulyása?

Megrezzentem. Tehát *valaki* mégis beszélt rólam? Ella alighanem megsejtette bűnös gondolatomat, mert hirtelen közbeszólt:

- A kasznár úr elbeszélte tegnap Dédaynének azt a dolgot.

Hm, annyi hasznom még is volt megszólalásából, hogy megtudtam, ki a rejtelmes harmadik. Ella kuzinja volt, özvegy Dédayné, a kinek szintén nagy birtoka volt a Tisza mentén.

- Biztosítom, nagyságos asszonyom, hogy a gulyásaink jóra való emberek.

- Pedig úgy vágyódom valami pusztai kalandra... Nem rendezhetne olyan középfejta veszedelemmel járót?

Ella kimért hangja ismét közbevetett:

- Duci, talán már föl is szállhatnánk!

Dédayné Ella után oly könnyedén lebbent föl a szánra, mint valami madárka s ott némi fészkelődés után kényelmesen elhelyezkedett. Fédor úr a két hölgy közé ült és az inastól egy rézfényben csillogó hatalmas útipokrócot vett át, a mely bőségesen betakarta mindhármuk lábát.

- Üljön föl, intéző úr, a kocsis mellé! - szólt Ella, mikor ők hárman elhelyezkedtek.

Ah, az nem lehetséges! Mosolyogna rajtam az egész pusztá. A gazdatiszt vagy a kocsiban ül, vagy maga hajtja a lovat. Ez a pusztai törvény. Tartok tőle, hogy Ella jól tudta ezt és mégis... Odább toltam a kocsist és átvettem a gyeplőt.

Ella mintha tudomást sem vett volna róla, mi módon oldottam meg ezt a kis bonyodalmat, ellenben Dédayné teljesen méltányolta.

- Ej, hadd üljek a kocsis helyébe a bakra! - kiáltotta. - Én hajtom a lovakat!... Aztán ti is bizalmasabban lehetnétek! - fordult protektori hangon a leendő jegyesekhez.

- Köszönjük. Egészen jól érezzük így is magunkat, - mondotta fagyosan Ella.

- Tudja mit, Bélay?- kiáltott föl megint Dédayné. - Cseréljünk helyet, adja át nekem a gyeplőt!

- Duci, ne garázdálkodjál! - intette Ella.

Megindultunk és elénk tárult a fehér halál birodalma. Egyetlen hang, egyetlen nesz nem zavarta csöndjét a végtelen fehér síkságnak, amely a szemhatáron gomolygó szürke felhőkbe olvadt. Csak a mi csengőnk csilingelt ebben a néma világban... Mintha minden élet megfagyott volna, a jegenyék mintha kileheltek volna már haldokló lelküket, dermedten bámulták sebesen sikló alkalmatosságunkat. A kútágasok, a tanyák a hó vastag terhe alatt görnyedtek és hogy itt élet is van, azt csak itt-ott a tanyák mellett sötétlő folt árulta el. Fekete pamacsok a fehér takarón. Disznópörkölés nyomai.

Dermesztő hideg volt. A lovak gözölgő testét belepte a zuzmara. A szomorúan derengő nap már lecsúszott az ég aljára és a felhős égbolton fenn járt a hold fénytelen sarlója. Azután hullani kezdett a hó, előbb csöndesen, majd sűrűn, nehezen, áthatatlanul... A töltés, a melyen haladtunk, mintha eltűnt volna alólunk és mi a kavargó fehér pihe-felhőben lebegnénk... Aztán elkezdett fütyölni és bömbölni a szél és jött vad föntségében elénk a pusztai szélvihar. Előttünk fehér kísértetek emelkedtek föl, ránk rohantak és szeges korbácscsal verték arcunkat. A hófelhők. Elborítottak mindent és söpörték magukkal a felhőket, a hótömeget. Ég és föld összeolvadt...

Dermedten fogtam a gyeplőt és ügyeltem, hogy a porzó hóban le ne csússzunk a töltésről; azután pedig, mikor a töltést elhagytuk, hogy az utat el ne tévesszük... És ezalatt elmém azon járt, miért választott Ella éppen engem e kirándulás vezetésére? És miért szeretnék száz mért-földnyire lenni innen? Meg aztán, hogy mégis miért érzem magamat oly boldognak ebben a keserves hófúvásban?

Egyszerre hallom, hogy szólítanak:

- Intéző úr! Egy szóra!

A Fédor úr hangja volt. Megfordultam. Fédor úr ebben a percben valami elegáns jegesmedvéhez hasonlított, amilyen lehettem, talán kevésbé elegáns kiadásban, magam is. A bajusza, a szemöldöke fehér és vastag volt a zúzmarától és a hótól, fehér volt az egész kontúrja, csak az arca hasonlított a szilvához. Ella és Dédayné szintén szájalomra méltó állapotban voltak, kivált az utóbbi didergett keservesen. A hatalmas rézszerű pokróc csúfot vallott a pusztai hófúvásban.

- A hölgyek fáznak, - hallatszott Fédor úr hangja kissé reszketegen. - Nem akadna még valami alkalmas pokróc?

- Pokrócom nincs egyéb a lópokrócnál, - feleltem.

Fédor úr fölsóhajtott:

- Hát hiszen ha nincs más, ezzel is beérjük!

Nagy hanyatlás, ha meggondoljuk azt az utat, amelyen az ember eljut az angol vitorlás szán pompájától a magyar alföldi lópokrócig.

- Pokrócom nincs, - szoltam, - de ezzel nem mondtam azt, hogy egyebem sincs... Talán ha meg nem vetik a hölgyek a bundát?

Dédayné fölsikoltott:

- Maga, Bélay, hozott bundát?

- Hoztam, nagyságos asszonyom.

- Az Isten áldja meg magát, hogy nem bízott a mi angol dresszünkben. Gyorsan azt a bundát, gyorsan... még egy perc és megfagytam!

Két bundát a kastélyban a szán ülése alá rejtettem. Azok bizony csak afféle pusztai bundák voltak, de Dédayné szeme oly szerelmesen tapadt rájuk, mint talán soha Worth remekére... A bundákat Fédor úr átvette, hogy a hölgyekre segítse és Ellán kezdte.

- Az enyémet, Bélay, maga adja föl! - kiáltotta Dédayné. - De siessen, siessen... Brr, mindjárt versenyt üvöltök a széllel... Majd kicsaltok engem még egyszer a pusztákra!... Magának, Fédor, kegyesen megbocsátom, hogy nem rajtam kezdte az életmentést.

A míg a bundát ráadtam Dédaynéra, az teljesen átengedte magát nekem, akár az öltöztető dajkának a fáradt gyerek. Egy percre valami könnyű terhet is éreztem a vállamon. Odanézek. A Dédayné fejcskéje volt.

- Nem indulhatnánk már? - kérdezte türelmetlenül Ella.

- Még nem. Hiányzik még valami, a mi nélkül nem szabad a téli pusztára kimerészkedni.

- Micsoda?

Megengedtem magamnak egy gúnyos mosolyt:

- A botosok.

Elővettem, nem ugyan a botost, hanem egy pár lábzsákot és ráhúztam a hölgyek lábára. Aztán ismét neki a viharoknak. De már nem a régi hévvel. A hó behordta az utat, a lovak olykor egészen térdig süppedtek a fehér halomba.

Meglehetősen bajosan törtettünk előre. Aztán észrevétlenül leszállt az alkony, az a korai téli est, a mely úgy lepi meg a környéket, mint az álom a szemet. Homályba borult a vidék s csak a porzó torlatoktól szántott hólepel világított. A messzeségből, a szél bömbölésén át valami vonítás hallatszott.

Most az Ella szavát hallom:

- Közel vagyunk, ugy-e, a Madarásztóhoz?

- Még jó órányira.

- Lehetetlen, hiszen már két órája megyünk! Máskor, szánon, másfél óra sem kellett.

- Hófúvásban néha kétszer annyi idő sem elegendő.

Türelmetlenül rezgett a hangja.

- De hiszen már alkonyodik! Azt hiszem, legjobban cselekszünk, ha visszafordulunk.

Ezt feleltem száraz hangon:

- Ma korábban alkonyodott, mint rendesen. A mi pedig a visszatérést illeti, az *ma* lehetetlen.

Ella rám meredt szemével.

- Lehetetlen? Miért?

- Mert mögöttünk úgy befűtta a kéthalmi mély utat a hó, hogy éjfélig sem vergődünk rajta keresztül.

- Hát hol éjszakázunk?

- A madarásztói intézői házban.

Ella hevesen, szinte dühösen kiáltott föl:

- Abba sohasem egyezem bele... soha... nekem estére otthon kell lennem... a papa nyugtalan-kodnék!

- A nagyságos úrral szemben elvállalom a felelősséget.

- Mindegy!... (Haragosan rákiáltott a kocsisra:)

- Vedd át Jancsi a gyeplőt és fordulj!

- Jancsi, vesztteg maradj! Én vagyok a felelős minden bajért, hát én intézkedem.

Dédayné közbevetette magát:

- De Ella, miért makacskodol? Én nagyszerűnek találom ezt a kis kalandot. Fogadd el, kérlek, az én kedvemért!

- Én is azt hiszem, - szólt most Kesztyölczy, - hogy helyesebb, ha elfogadjuk az intéző úr ajánlatát.

Ella összeszorította száját és szuverén módon lenézte az egész opportunistá társaságot.

A távolból ismét hallani lehetett az éhes üvöltést; a lovak ijedten ágaskodtak.

- Mi ez? - kérdezte összeborzongva Dédayné.

- Kutya vonít valamelyik tanyán, - mondtam megnyugtatóan.

Ella némi kárörömmel vágott szavamba:

- Ne szépítse! Farkas-üvöltés biz' az.

- Farkas! - suttogta Dédayné. - Csak nem?

- Lehetséges, - mondtam. - Erre ugyan soh'sem járnak, de a nagy hideg, úgy látszik, át-kergette őket a Tiszán.

- Csak legalább a puskámat elhoztam volna! - sopánkodott Kesztyölczy.

- Elhozta azt méltóságod, - mondtam.

- Én? Hol van?

- Itt a szánban.

Áadtam a fegyvert. Ott volt a lábamnál. Fédor úr elérzékenyülve nyujtotta a kezét.

- Köszönöm, intéző úr! Ön mindenre gondolt. Igazán le vagyok önnek kötelezve, hogy ennyi ügyetlenségemet elsimította.

...Ah, azt hiszem, a sötétben ólálkodó éhes farkas szeme nem szikrázott oly ádázul, mint Elláé ebben a percben, vőlegénye szavaira.

- A fegyverre egyébként - mondtam - aligha lesz szükség. A farkas a nádasban vonít és az ugyan messze van innen.

Ismét vágattunk a viharban, a sötétségben. A mint hátratekintve a környéket kémlelem, a porzó hóban úgy tetszik, mintha egy pár szép szem olvadna az enyémbe. Azt hiszem, Ella szeme az, de mikor jobban szemügyre veszem, csak Dédayné fényes, kacér tekintetével találkozom...

VIII.

Mikor megérkeztünk az intézői lakba, Balástya bácsi a kapuban fogadott.

- Minden jótét lélek dicséri az Urat! - kiáltotta. - Hát csakugyan kijöttek Ellácska, ebben a gyilkos időben?

Ella helyett Dédayné felelt:

- Mi vagyunk, Balástya bácsi. Hamar emeljen le, mert én ugyan mozdulni sem tudok.

- Szegény fagyott madarak! - sajnálkozott az öreg és gyöngéden leemelte a szánról Dédayné, ölben vivén őt a házba.

A másik fagyott madárkának nem kellett segítség. A bundából úgy emelkedett ki, mint a karcsu kócsag a sötét nádasból és könnyű lépéssel ment be a szobába. Ah, az én szegény legénylakásom megreszketett a gyönyörtől, hogy im' belépett oda az, a ki itt minden titkos gondolatnak korlátlan ura volt. Mintha a falak is alázattal hajlonganának előtte.

- A vendégszobák be vannak fűtve és a vacsora mindjárt készen lesz, - mondotta Balástya bácsi. - Hehe, sejtettem, hogy ez lesz a kirándulás vége és illendően elkészültünk a megfagyott gyermekek fogadására.

Amíg a vendégeim a szobájukba vonultak, az öreg felém sandított:

- Kalitkában a madár. Ravazdi uram lesre! Ugy-e, mondtam, hercsula vadmacska!... Nincs még veszve semmi.

Ravazdi uram nagyon boldognak és nagyon nyomorultnak érezte magát. Hallgatta a vihar üvöltését, de azon keresztül is csak két könnyű lábacska neszét vélte hallani, a melyek az ő lakásának padlóján kopognak: hallgatta a kemence hasábtüzeinek zúgását s arra gondolt, hogy ma egy elérhetetlen fantom, életének átka, az ő tűzhelyénél melegedik.

Ott ülünk vacsora után a nagy szobában, mely félig szalon, félig munkaszoba. Ella, mint egykor, a kastélybeli téli estéken, Balástya bácsival ékartét játszik és Fédor úr a világ leg-szebb asszonyi hajzata mögött kibicel. Engem Dédayné foglal le.

- Jőjjön, Bélay, maga nekem fog udvarolni!

Hallgatom a bájos asszony nyelvének örökös csilingelését és halk, dévaj kacajainak gyöngyözését - és eközben fülem szomjasan lesi a kis kártyaasztalnál elhangzó szavakat.

Dédayné végig veti magát a hintaszéken.

- Ezzel a napommal meg vagyok elégedve... Hóvihar, farkas-üvöltés és most a pusztá közepén vagyok egy hintaszéken... De ni, ez a hintaszék milyen csecse!... Ki szokott ebben ülni?

Komikus gyanakodással nézett rám.

- Csak én magam, nagyságos asszonyom. Miért kérdi?

- Mert az ember szinte beleképze az asszonyt.

- Hát hiszen asszony van is a dologban.

- Ugy-e? Most tüstént valljon meg mindent!

- Szívesen. Az az asszony már csak az ilyen magamfajta, világtól elvonult embert keresi föl. A Homér és Virgil múzsája. Ezeket olvasgatom ebben a hintaszékben.

- Brr, ilyen öreg bácsikat! Miért nem kedveli inkább a modern írókat?

- Talán azért, mert mi, gazdatisztek, féllábbal a régi patriárkális világban élünk. Vagy talán, mert nekünk több időnk van elmélkedni és gondolkodni és csak visszatérünk a régihez.

(Hallom az Ella hangját... A kártya fölött látom okos, szép fejét:

- Mondja, Balástya bácsi, miféle fenyőültetvény az, a mit a Fehértó oldalában láttam idejövet?

- Észrevette, Ellácska?... A Bélay öcsém ideája. Ezzel hódította vissza a nagyságos urat az emberi társaságnak.

- A papát?

- Azt bizony. Mikor a fenyőcskéket ültetni kezdték a homokban, el nem tudta képzelni, mi lesz belőle... Mindennap kilovagolt oda és óraszámra elnézte a munkát. Aztán egyszer megtörtént a csoda. A nagyságos úr a saját szájával megszólított valakit, - húsz év óta ez az első eset.

- És bevált az ültetvény?

- Kitünően. Most a második évében van, de már gyarapszik. A nagyságos úr úgy dédelget minden fácskát, mintha a gyereke lenne. Télvizben is gyakran fölkeresi fenyveit.

- Hát a papa a Gyuri közvetítése nélkül érintkezik már az emberekkel?

- Eddig csak egygyel: Bélay öcsémmel.

- Eszerint a Gyurinak komoly konkurenciája támadt.)

Ropp! A kártyavár összeomlott. Mily kegyetlenség! Úgy tetszik, jogom van meggyűlölni azt a percet, a mikor beszéltem Tarnócára bojtárnak.

Dédayné ezalatt már a szoba tulsó végén lebegett. Asszonyos kíváncsisággal megnézett és megemelt minden kis tárgyat.

- Mondja csak, sohasem unatkozik maga? - kérdezte.

- Soha. Az unatkozó gazdatiszt a fegyverét lerakó katona... Miért néz oly különösen szét?

- Megbámulom ezt a házat, a hol nem unatkoznak... Ah, én mindenütt unatkozom.

- Maga? Unatkozik?

- Mulasson rajtam, ha tetszik, de higgye el, akármerre járok, mindenütt keresek valamit... egy zugot, a melyben van valami... tudja, valami varázs... Ez a maga zuga tetszik nekem.

(- Hol van Gontrán? - hallatszott az Ella nyugodt hangja. - Nem láttam otthon.

Gontrán az Ella kedves lova volt.

- Itt telel a madarásztói pusztán, - felel a kasznár.

- Miért itt?

- Hát erről sem értesítették, Ellácska? Bélay minta-istállót rendezett itt be és most nemesebb lótenyésztést is üzünk. Hm, azonkívül a teheneinknek is csodájára járnak. Hanem a lovak! Ez megint csalétek volt a nagyságos úr számára. Minden héten kijön megnézni a lovakat.

- A papa? Ide, Madarásztóra?

- Az ám. De ni, hehe... Ezt az asztalt jól ismeri ő is.

- A papa kártyázik? Kivel?

- Ez ideig még csak Bélayval.)

Elröpült az est... Reggel szépségében ragyogva jő elém Dédayné.

- Ne bizza el nagyon magát, a hintaszékéről álmodtam... És maga?

- Én álmatlanul töltöttem az éjszakát.

- De remélem, én is hozzájárultam ehhez az álmatlansághoz!

- Mindenesetre. Hiszen nagyságos asszonyom oly leereszkedő és kegyes volt irányomban.

- Amilyen most is leszek. Itt a kezem, megcsókolhatja!

Igézően bájos volt, sokkal szebb, mint tegnap. De a varázs csak addig tartott, amíg meg nem jelent Ella hideg szépségében. Mert Dédayné ebben a percben elhalványult, eltörpült, eltűnt az én ígézettől megrontott, részrehajló szememben.

Ködfátyolban úsznak a következő percek, órák. Látom, a mint az egész társaság ott van az istállóban. Fédor úr szakértően bírálgatja a lovakat és kegyesen néhány elismerő szót mormol. Ella félig közömbösen, félig azonban el nem fojtható érdeklődéssel járatja szemét a lovakon és elérzékenyülten simogatja meg a Gontrán nyakát, mikor látja, hogy annak van a legjobb helye.

- Maga kissé elfogult az Ella lovával szemben, - szólt feddőleg Dédayné.

Aztán bejárjuk a pusztát. Ella Dédaynéval ül a szánon, én Fédor úrral. Aztán eltűnik minden és én kábultan nézek ki az ablakon az egyhangú téli tájakra. Hasztalan veszem elő Homért, az akhivok többé nem érdekelnék, mert körülöttem leng, cikázik és kísért egy titkos világ, melynek homályába nem való a derült görög ég.

IX.

Farsang közepe táján nálam füstölt az öreg kasznár. Már vagy félórája fújta a füstmacskát és szidta a köszvényt, mikor egyszerre közömbös hangon így szólt:

- *Azok* meg szakítottak.

- Kicsoda?

- Ellácska és az angol. Félesztendeig gyötörték egymást és most mind a kettő boldog, hogy nem kell látnia többé a másikat. Ella oly vidám, akár az erdei cinke.

És röpültek a napok. A halott pusztá fölébredt és fölcicomázta magát. A zsíros föld meghozta ismét kincseit.

A decemberi szánkázás óta ritkán és futólag láttam Ellát. Néha föltűnt ugyan az urasági kocsí a Madarásztó periferiáján és egy csodálatos, de mindenesetre a legutolsó párisi divatot képviselő női kalap is megjelent a pusztá levegőjében. A kalap alul azonban mindig a Dédayné

kedves, kacér arca bontakozott ki. Őt minden érdekelte a pusztán. Zsarnoki módon magával hurcolta a kastély minden vendégét, hogy megmutassa nekik a madarásztói gazdaság nevezetességeit. Ella azonban, noha megint ő vezette a gazdaságot, a legkevesebb érdeklődést éppen a madarásztói intézőség iránt tanusította.

Egy este roppant vihar tördelte a fákat. Az eső szakadt és olykor a villám mintha a fél eget fölgújtotta volna. Egyszerre lódobogás hallatszott. Egy fekete lovasalak röpült be az udvaron. Mint a vihartól úzótt óriási lepke.

A lovas leugrott a paripáról és előttem állt lihegve, csurom vizesen - Dédayné.

- Menedéket instállok egy szegény eltévelyedettnek, - mondotta. - A lovászt elriasztotta a villám, engem pedig bevert ide az eső. Ad, ugye, szállást és egy kis helyet - a hintaszékén?

Kissé sápadt volt és a szeme különös fényben csillogott. Bement egyenesen a szobámba és levetette magát a hintaszékre, miközben idegesen fölkacagott.

- Min nevet, nagyságos asszonyom?

- Semmin, semmin... De maga, úgy látszik, nincs tulságosan meghatva váratlan idecsöppenésemről!

- Hogyne! Már rendelkeztem is, hogy gyujtsanak be a kályhába.

- Minek?

- Hogy megszáradjon a ruhája.

- Ah, a ruhám! Csakugyan átázott. Észre sem vettem.

Csakhamar a kályhában ropogott a hasábfá és Dédayné a tűznél melengette magát. Ezuttal szokása ellenére hallgatag és merengő volt. Egyszerre megszólalt, miközben dacosan fölemelte a fejét.

- Vajjon mit gondolnának rólam az emberek, ha itt tölténém az éjszakát?

- Bizony akadna, a ki nem éppen hízelgő gondolatra vetemednék.

- Alaposan kompromittálnám magamat.

- Tartok tőle.

Közelebb hajolt és merészen rám nézett:

- Hátha én nem törődném vele?

Megfogtam a kezét és így szóltam hozzá:

- Maga egy bájos, fölötté bájos nagy gyerek. De ni... úgy tetszik, a ruhája már megszáradt. Most maga engedelmesen ideadja nekem a karját és követni fog engem.

Dacossága megtört és ijedt csalódottsággal nézett szét maga körül.

- Elküld innen? - rebegte.

- El.

Síró hangon kérdezte:

- Kikerget az esőbe?

- Legyen nyugodt, nem fog megázni. Befogattam már a nagy, csukott kocsiba és abban megy a kastélyba.

Mikor a kocsiba szállt, dühösen letépett a kerítés mellől egy nagy napraforgót és az annak tányérjáról gyöngyöző esővizzel megint végigöntötte magát.

- Kár, kár! - mondotta elcsukló szóval és a napraforgóval mérgesen rácsapott néhányszor a kocsi szemben lévő ülésére.

Aztán tovagördült a batár...

X.

Másnap, mikor a pusztai úton ballagnék, szemben jött az urasági kocsi. Ella ült rajta. A mint közelembbe ért, megállította a kocsit.

- Van-e egy kis ideje számomra? - kérdezte.

- Parancsoljon velem.

Leszállt a kocsiról és hozzám csatlakozott.

- Menjünk gyalog. A kocsi majd várni fog.

Úgy tetszett, mintha kissé zavarban lenne. Mintha keresné a szavakat. Aztán ezt kérdezte:

- Miért nem adott tegnap szállást Dédaynének?

- Mert az uradalmi szabályok szerint előleges bejelentés nélkül nem fogadhatok vendéget.

- Ne üsse el tréfával a dolgot... Őszinte feleletet várok.

- Jól van. Azért nem fogadhattam be éjjelre, mert nem akartam fölgyújtani a harmadik határban valamely szénaboglyát.

- Miért kellett volna fölgyújtania?

- Hogy megmentsem Dédayné becsületét.

- Miért beszél talányokban?

- Hát világosabban beszélek. Kénytelen lettem volna lóhalálában a Feketeszélre vagy még messzebbre vágatni és ott fölgyújtani valamit, hadd tudja meg az egész világ, hogy azon az éjszakán nem voltam otthon, s nem kompromittáltam Dédaynét.

Ella most egészen közel hajolt.

- De mire való mindez? Hiszen maga nőül vehette volna Ducit.

- Ah, ah!

- Nekem mindent elmondott az éjjel, mikor hazatért. Mondhatom, szomorú volt. Reggelre elutazott...

- Sajnálom, hogy megfosztottam barátnőjétől.

Egy ideig hallgatott, aztán hirtelen ezt kérdezte:

- Tudja, hogy Duci gazdag... egyike a legvagyonosabb földbirtokosoknak?

- Tudom. Mi gazdatisztek körülbelül ismerjük az ország minden valamire való birtokosának vagyoni viszonyait.

- Azt is tudja, hogy szabadon rendelkezik kezével és vagyonával?

- Azt is tudom.

- És maga eldobta ezt a vagyont? Mégsem akarta nőül venni?

- Még sem.

- Miért nem?

- Mert én csak úgy nőülök, ha nem kompromittálok vele senkit.

Ella szeme egy pillanatra valami enyhe fényvel mélyedt az enyémben. De csak egy pillanatra. Oly röpké volt ez a tekintet, mint egy édes sóhaj. De megrendített, mint egy vihar. Aztán szelid hangon mondotta:

- Bocsásson meg nekem, Bélay, én magát félreértettem!

Hallgatagon mentünk egymás mellett és nem vettük észre, hogy letértünk az útról. Lábunk mezei virág felhőjében gázolt, sárga és kék hullámokban és nem vettük észre.

- Mondja, Bélay, - szólalt meg Ella, - csak azért nem venné el Ducit, mert kompromittálná? És ha nem kompromittálná?

- Arra nem gondoltam.

- Pedig, tudom, tetszett magának.

- Mindenesetre. Hiszen oly kedves!

- Óh, nagyon!... Aztán oly bizalmasan suttogtak együtt, mikor a hóvihár bevert minket a lakására.

- Homérról és Virgiliusról.

Halkan és - káprázat-e vagy sem? - úgy tetszett, eléggülten nevetett.

- Hanem azt nem tagadhatja, hogy mikor a szánon ráadta a bundát Ducira, jóval hosszabb ideig foglalkozott vele, mint Kesztyölczy velem.

- Mert Kesztyölczy fölületesebben végezte a dolgát, mint én. Mikor a lábzsákot átadtam, kénytelen voltam igazítani a maga bundáján is.

- Észrevettem. Hálás is voltam érte.

- Azt én is bőségesen észrevettem, - mondtam mosolyogva.

Ella durcás arcot vágott.

- Ne gúnyolódjék. Csak nem kívánta, hogy hálából én is a vállára boruljak, mint Duci?

Valami féltékeny kacérság lebegett hangjában. De az ő kacérsága tisztább, szerényebb és ígézőbb volt mint Dédaynéé. Mint a csinos színes lámpácska fölött diadalmasan fölszikkasztó hajnali csillag.

- Holmi következménye mégis lesz a tegnapi látogatásnak, - mondtam.

- Miféle? - kérdezte meglepetten Ella.

- Az, hogy eltávozom innen.

Láttam, hogy Ella elhalványodik. Úgy van, ez már nem káprázat... Megállt és mereven rám nézett:

- Elmegy tőlünk?

- El. Veszprémmegyében van egy kis birtokom, nagyon kicsi, azon fogok gazdálkodni. Ma reggel elküldöttem a kastélyba a fölmondásomat.

- De mi összefüggésben van ez... a tegnapi látogatással?

- Azt csak akkor mondhatnám meg, ha nem az úrnő állana szemben az alkalmazottal.

- Hiszen már úgy vagyunk!

Még nem. A távozás határidőhöz van kötve. Hanem ha kijelentené, úrnóm, hogy rögtönösen fölment a szolgálattól, akkor beszélhetnék.

- Hát ezennel fölmentem. Miért megy el?

- Megmondom. De ne feledje el, hogy most a dunántúli kisbirtokos nemes beszél az alföldi nagybirtokos nemessel... Azért megyek el, mert mikor tegnap este Dédayné eltávozott, meggyőződtem arról, hogy magát, Ella, jobban szeretem, mint gondoltam. Azt hittem, hogy ez a reménytelen szerelem elviselhető, most már tudom, hogy elviselhetetlen.

Elhallgattam. Csöndesen megindultunk ismét a virágos fűben. Ella nem felelt szavaimra, az arcát elöntötte a vér.

- Hahó! - Hallatszott most a távolból.

Balástya bácsi közeledett gyorsan vágatva kocsiján. Messziről fenyegetett az öklével.

- Micsoda dolog ez? - kiáltotta, mikor közelünkbe ért és leugrott a kocsiról. - Hallotta, Ellácska? Az úrfi itthagya minket! A nagyságos úr kijelentette, hogy egyszerűen nem bocsátja el.

- Késő, - mondotta Ella. - Én már fölmentettem állásától.

- Maga, Ellácska?

- Úgy van és ebben a percben már nem Bélay intéző, hanem Bélay veszprémmegyei birtokos áll előttünk.

Balástya bácsi hitetlenül nézett ránk.

- Hát csakugyan elhagy minket, Bélay öcsém?

Ella karomba fonta karját és gyöngéden hozzám símult, amitől én megremegtem, mint a tó vize, mikor hattyú száll reá.

- El bizony, Balástya bácsi, - mondotta Ella egyszerűen, - de én is vele megyek Veszprémmegyébe - mint a felesége.

Az öreg egyet nyelt bámulatában és a kék szeme szinte keresztül nyársalt.

- Kópé, kópé! - kiáltotta. - No, de hercsula vadmacska!... Most kerülsz csak a malomkövek közé. Most már menthetetlenül megőrölnék!

A nazarénus.

A pusztai kapitány, a kinek néhány éve az sz-i pusztán vendége voltam, megszólított egy napon, hogy tartsak vele egy kiránduláson.

- Hová?

- Elmegyünk a pusztát védelmezni. Mert, kérem, jelenleg azt nagyon fenyegeti mindenféle ártalmas bogár, többek közt a civilizáció. Úgy van, akárhogy bámul, parasztcivilizátorok telepedtek szent berkeinkbe és ezek az emberek falvakat akarnak építeni. Falut, uram! Undok házhernyókat a pusztá szűz, érintetlen testére! Mi lenne a poézisból s a tekintetes városnak járó adóból, ha ezeknek a szűrös gubás reformereknek a terve megvalósulna! Nézze azt a rongyos csárdát ott a kettős határnál... ez a regényes vályogrom esetleg átváltoznék holmi sablonszerű kőépületté, a melynek homlokán ezek a szavak olvashatók: Községi takarékpénztár. Vagy ott az a remek pocsolya, amely valamikor hódastó volt s amelynek iszapjában regés hód-nemzedékek nyugszanak, valószínűleg átváltoznék libafüldővé. Nem uram, mi megmentjük a pusztát rongyos, magános csárdáival, gólyás tavaival, királydinnyés homokjával. Unokáink áldani fogják emlékünket azért, mert Petőfi verseit és az azokban megénekelte pusztát nem engedjük elrontani.

Nem értettem a dolgot és bővebb fölvilágosítást kértem.

- A bővebb fölvilágosítás éppen most érkezik egy parasztszekéren, - felelt házigazdám.

A szekéren néhány ember ült csákánynyal s egyéb kőműves-szerszámmal ellátva.

Most még kevesebbet értettem belőle.

- Mi lesz hát itt? - kérdeztem álmélkodva.

- Csekélység. Kivégzünk egy parasztot.

- Ah!?

- Úgy bizony. Itt van a törvényes és föllebbezhetetlen ítélet a zsebemben, mert én vagyok a bakó. Majd meglátja, hogy elsápad egyszerű látásomra az a szerencsétlen subás ember s milyen fogcsikorgatás támad közel és távol. Óh, mi nagyon jól tudjuk, hogy kell a néppel a törvényt és a rendet megszerettetni!

- Tehát tönkre akarnak tenni egy embert?

- A leghatározottabban. Így kívánja azt a megvédendő pusztá.

- Annyit sejtek, hogy vagyonában fogják megkárosítani. Mit tesznek vele?

- Mondom, kivégezzük. Megöljük. Letiporjuk a földre és elgázoljuk, mint a férget. Vagy - hát ne beszéljünk képekben - kikergetjük otthonából és a házat eltöröljük a föld színéről.

- A házat?

- Úgy van; tövig lebontjuk és bevetjük a helyét sóval, mint a hogy a bibliai városokkal tették.

- De hát mire való ez a barbárság?

- Mondtam, hogy védjük a pusztát.

- És megengedi ezt a törvény?

- Megengedi. Sőt elrendeli. Látja, benn a városban vannak nagy városboldogító elmék, melyek folyton lázasan működnek. Ezek a nagyok megdöbbenve látták, hogy idekünn a

pusztán, a hol úgy búvik ki a földből a sok tanya, mint a gomba, a házikók kezdenek összebujni - minden jótét-lélek dícséri az Urat! - falvakká. Valóban, a szegény emberek idekűnn kezdtek érezni, hogy nemcsak a vadludak tartoznak együvé, melyek társaságban mennek távol világrészbe s jönnek vissza baj nélkül valamely bölcs vadlúdbíró vezetése alatt, hanem ők is. Mily másképpen folynék az ő soruk, ha a helyett, hogy szanaszét lagnának, összebujnának házaikkal egy rakásra, közös akarattal és erővel csinálnának valami olyast, ami az egész rajnak hasznos és a legokosabb vadludat maguk közt megtennék vezetőnek... Szóval, kezdtek érezni az ember legtermészetesebb érzését: az összetartozandóságot. Bezzeg lett ijedelem Izráelben! Micsoda, a puszták falvakká akarnak alakulni, elválnak az anyavárostól, ezer és ezer tanyai lakos adójától essünk el! A nagy elmék kerekai elkezdtek viharosan forogni s nemsokára kipattant az eszme, a városmentő arkánus. Úgy kell megakadályozni azt, hogy a pusztából falvak alakuljanak, hogy alkotunk szabályrendeletet, mely szerint a pusztán csak az építhet magának lakóházat, a kinek tíz hold földje van egy tagban. Tíz hold zsiros, fekete alföldi föld! Ezer meg ezer szegény zsellér, kapás álmában sem fordul meg ekkora földdarab! Sejtheti, mi lett ebből! Néhány száz módos ember építhet, jó távolban egymástól; sok ezer szegény ember pedig kénytelen zsellérnek állni, koldusvacokban lakni, vagy elvándorolni.

- A miniszter nem hagyhatta helyben ezt a szabályrendeletet! - kiáltottam.

- Az igazság és a miniszter vak.

- És most ez a mai dolog?

- Ez? Közönséges eset. Az a paraszt civilizátor, a ki a mi pusztánkat ki akarja vetköztetni vadregényes jellegéből, összekuporgatott tíz-húsz esztendő alatt egy kis pénzecskét és elgondolta, hogy egykor sokkal edesebben hajtana örök nyugalomra vén fejét a saját házában, saját tanyájában. De nem gondolta meg a szerencsétlen, hogy így meghalni csak tíz hold földön szabad. Ott a pusztá homályában, őrző szemektől nem láttatva, fölépítette kis földcsekjén csinos házikóját s mire mi, az osztó földi igazság, kitörültük a szemünket és szétnéztünk, meglepetve láttuk, hogy az eddig üres helyen csinos tanyaház ingerkedik a délibábbal, sőt az a tatársüvegű és képű benlakó azt állítja, hogy a törvénytelen házban már egy év óta lakozik a „cselédjeivel” csöndben, békében, munkásan. Most hát megyünk oda és néhány csákány segélyével megértetjük vele, hogy a hatóság jelenleg kormányi jóváhagyással a pusztá tündérlányának, a szép Fata Morganának udvarol. Én már a huszadik felebarátom elméjét világosítom meg ilyen módon ebben az esztendőben.

*

Felültünk a kocsira és megindultunk. Menetünk nem volt éppen barátságos külsejű. Hajdu hajtotta a lovakat és mellette a bakon egy másik „város cselédje” bóbiskolt; mögöttünk haladt a már említett szekér a munkásokkal, előttünk pedig, jó távolban, két lovas pusztázó mogorva alakja poroszkált a homokban, a kikről néha úgy tetszett, mintha lovuk karcsu lába valami vízben, vagy magában a napfényben, vagy tán aranyporban lubickolna. Útközben még csatlakozott hozzánk egy-egy szekér, holmi „tanyai káplárral”, vagy ilyesféle ködmenes hatósági személylyel, a kiknek jelenléte szintén szükséges az aktusnál.

A menet nagy lassan cammogott előre a mély homokban, körülvéve a mellettünk, mögöttünk, előttünk méltóságosan terjengő pusztától. A távolban véknyan, hosszan, poros nyárfaligetek úsztak; haragos-zöld nádasok közt csillámló ér bujkált mozdulatlan, tarka gólyáival; a búza-földön a kalász aranybarna és a semjéken a fenyér sötétpiros hullámai felborzoltan ömlöttek a szél irányában; imitt-amott pedig egy zöld levélhabokba merült fehér tanya látszott, vagy sötét vitorláját buzgón lengető szélmalom s távol az ég alján egy magános nyárfa, melynek bóbítája, bármerre fordultunk, mindig felénk ragyogtatta a kék levegőn át ezüst leveleit... S a nyugalom és csönd e képéből fülünkig hatolt a pusztá halk hangzavarja, amelyben összeolvadt

a dongómoraj, gólyakelepelés, vércsevijjogás, szárnyrebbenés, békakurutty és a kocsikerekek kínos nyikorgása. Néha egy-egy emberi szó.

Végre elérkeztünk utunk céljához. A tanyát három apró, rézvörös indián-gyerek őrizte, a kik látásunkra vijjogva menekültek a szőlőbe, hirt adni a veszedelemről. A szőlőből nemsokára előkerült a gazda, magas, drabális alak és felesége, alacsony, köpcös asszonyka, a kinek szoknyájába görcsösen belekapaszkodtak a kis morcsos benszülöttek, onnan villogtatva felénk rémült vadmacskaszemüket. A kapitány megkezdte a juszifikációt.

- Tóth János, meghagyta kendnek a hatóság, hogy záros határidőre bontassa le a házát. Kend ezt nem tette, hát most eljöttünk, hogy hatóságilag hordassuk le. Fölszólítom tehát kendet, hogy a butorait hordassa ki a házból, mielőtt munkához fognánk!

A hatalmas erős ember mozdulatlanul állt helyén, karjait meredten lelógatva.

- Hát megtennék azt velem az urak? - kérdezte halk, fojtott hangon.

- Kénytelenek vagyunk, János. Ítélet van kend ellen nálunk.

- Hát gyilkoltam, raboltam én?

- Nem gyilkolt, nem rabolt kend, János, hanem törvény ellenére épített.

- Törvény ellen? Hát nem éppen olyan az én házam, mint e vagy ama szomszédomé? Mért bántanak éppen engem, szegény embert, ha száz gazdaggal nem törődnek!

- A mi törvény, az törvény, János. Avval nem lehet vitatkozni. Sajnálom kendet, mert dolgos, becsületes ember és kend tudja legjobban, hogy mindent elkövettem az érdekében, de nem lehetett segíteni... No, Tóthné galambom, ne álljanak itt, mintha a földbe gyökeredzett volna a lábuk, hanem hordják ki a cókókat!

A beszédnek nem volt foganatja. A szegény emberek előtt oly hihetetlen volt ez a mi dolgunk, mint a milyen csodálatos volt mimagunk előtt. Csak most, hogy szemben állottam e különös rögeszmék áldozataival, csak most bontakozott elém egész ízetlenségében az a rút játék, a mit itt az országos és lokális kezek egész láncolata elkövet néhány munkásemberrel. Olyan volt ez a dolog, mint egy rossz tréfa, bizarr esztelenség, hasonló ahhoz, a mikor a mesebeli óriáslány leszállott a völgybe, hogy az ott szántogató parányi munkásokkal üzze oktalan játékát... Ámde a szegény emberek kétségbeesése meggyőzött arról, hogy a képtelen tréfa erőszakos valóság.

Nem történtek drámai jelenetek. Még csak átkozódás sem hallatszott. Hanem az asszony csöndes sírányozásában, a férfi nehéz lélekzetében és az összesereglett tanyaiak hallgatag csoportjában volt valami, ami hangosabban beszélt az átoknál.

Végre sem állhattuk sokáig a kínos helyzetet. A kapitány kiadta a rendeletet embereinek, hogy kezdjék meg a ház lebontását s aztán mi ketten kocsinkhoz indultunk, hogy mielőbb meneküljünk erről a helyről. A gazda elkísért a kocsiig s ott újra megszólalt szomorú, kérlelő hangján:

- Tekintetes uram...

- Nem tehetek semmit, János.

- Hát hová menjünk, mit csináljunk? Minden pénzemet beleöltem a házba, adósságba vertem magamat, én nem tehetek róla, ha senki sem világosított fel idején... Nézzen Istent a tekintetes úr! Ha engem nem, azt a szegény, kétségbeesett asszonyt, meg a gyerekeket szánja meg, a kik velem együtt nyomorult földönfutókká lesznek.

- Nyugodjék meg sorsában, János, és bizzék Isten irgalmában!

- Bízom, bízom, tekintetes uram, Isten igazságában! - szólt az egyszerű ember, valami megrendítő erélylyel hangjában, fölemelve fejét s ránc vetve keményen szemét.

Kocsink tovagördült. A távolból fejszecsattogás hallatszott.

*

Három évvel ezután utam megint átvitt a Tóth János földjén. A tanyának csak a romja kísértett a régi helyén, mellette nádviskó guggolt a földön, olyan, mint mikor két kártyát egymásnak támasztanak. A gazdát az udvarban találtam, a mint fúrt, faricsgált valami kocsi-saroglyán. Leszálltam. Tóth János nagyon megöregedett. Erős, jegenyetermete meggörnyedt, szakála megsűrűlt, ő is csak romja volt a régi Tóth Jánosnak. Köszöntésekre közömbösen válaszolt.

- Hogy éli világát, Tóth uram?

- Szegényesen, mint Lázár.

Sajátságos kenetes hangon mondta ezt a pár szavat.

- Azt a nagy csapást, tudja, most három éve, mikor lebontották a házát, kiheverte-e már?

- A ki a kösziklát megsujtá és vizek jövének ki és patakok áradának belőle, az gondját viseli az ő népének.

- Merre lakik most, Tóth uram?

- Az Úr szőleje Izráel háza!

- Hát a felesége, a gyermekei?

Fölsóhajtott s megint előbbi kenetes hangon válaszolt:

- Porból lettünk, porrá kell válnunk!

- Meghaltak?

- Az Úr magához szólította őket, boldogokat. Csak az egyik gyermek maradt a siralom e völgyében, amott alszik a kunyhóban. Az Úr meglátogatta az ő alázatos szolgáját, dicsértessék szent neve! Mert ő azt sujtja, a kit szeret.

Ebben a percben a szőlő felől kanyargó gyalogúton egy alak tűnt föl és a házrom felé közelgett.

Tóth János lerakta a szerszámját, fölkelt s fejét alázatosan meghajtva, az érkező elé ment.

Nemsokára a bokrok s fák közül egy hatalmas fej, nagy lengő galambősz szakál, torzonborz szemöldökkel árnyalt két szem bukkant ki. Ráismertem. És egyszerre megértettem a szegény paraszt komor szavait. Ez a brutális nagy fej az ő impozáns körvonalaival mindig megjelenik a pusztán, ott, a hol a kétségbeesés üt tanyát, s a lelkeket az ártatlanul töltött vizsgálati fogság, a királyi ügyész, az exekutor, a községi hatóság és a földi igazság egyéb közege kellőképpen preparálta számára. Az ilyen helyeket ő furfangos emberismerettel kiszaglássza és az érett lelkeket összeszedi zsákjába. Úgy tűnt föl előttem ez a nagy fej zilált ősz hajával, a mikor kibukkant a lombok közül, mint egy sajátságos nap, a mely a maga zavaros világosságát szétterjeszti a nép tömegében. Egy új vallás napja, egyszerű emberek vallásáé, a kiknek hite megtört a régi vallásban, a törvényben és a - hazában.

Mityók volt, a nazarénus apostol.

Teca.

Szép nyári napon a pusztai kapitány kocsiján a homokban botorkáztunk, - beszélte egy ismerősöm. - A nap perzselőn tűzött ránk. A szétszórt fehér tanyaházak a nyárfák zöldje alá húzódtak, mintha csak a nap heve elől bujtak volna el. Onnan pislogtak ki álmosan.

Egy úthajlásnál a lovak egyszerre, irányítás nélkül, a mellékútra vágtak, a melynek végében, zizegő nyárfalevél-sátor alatt fehérhomloku tanyaház guggolt.

- De erre szoktak a kutyafulüek! - morogta a kapitány, észrevevén a lovak önkéntes kanyarodását.

A kocsis-szolgálatot teljesítő pusztázó izgett-mozgott a helyén, aztán hátrafordult, mentegőzve:

- Még *akkor*...

A kapitány a szavába vágott:

- Tudom, még akkor, a mikor belebomlottak valamennyien a Teca szemébe, meg a Teca borába.

A pusztázó még egyszer megkísérelte a mentegőzést:

- Sokat kellett ott dágubálnunk, mikor az urát lestük, instállom, az *esete* után.

- Ki az a Teca? - kérdeztem a kapitánytól.

- A legszebb asszony a tanyán. Amott lakik!

- A legszebb? Azt megnézzük.

- Úgy sem kerüljük el, mert a lovak most már egyenesen oda tartanak. A pusztázóim, a mikor erre lovagolnak, mindig megkocogtatják az ablakot egy ital borért, meg egy kacsintásért; most pedig az ő hátasaikat fogtuk be a kocsiba, hát szokás szerint stációt kívánnak tartani.

A tanyánál csakugyan hűségesen megállottak a lovak. A tanyaház homlokáról fürtös gyaluforgács lógott, jelöl annak, hogy csárda rangjában van.

A kapitány bekiáltott az udvar árnyékos mélyébe:

- Teca lelkem, gyere ki egy szóra!

Kis vártatra a karcsu nyárfák alul magas asszonyi alak jött elő, himbálózó kényelmes járással. Halaványsárga kacabáj és ugyanilyen színű kötény volt rajta s a mint a háttérből kijött, nyurga alakja mintha a nyárfák egyikének az aranszínű sugár árnyéka lett volna. A feje menyecske-szerűen be volt kötve (dús, fényes fekete hajzat csillogott ki a kendő alul) s a tenyerét védelméül a szeme elé tartotta.

Nem volt szép. Az arca túlságosan sárga volt: nem sápadt, hanem olyan különös színű, mintha valami tatársátorban született volna Ázsia pusztáin. A fogai nagyok voltak, a homloka alacsony. Hanem a nagy, fekete, álmos nézésű szeme csudálatosan szép volt. No meg a termete. Az magas, idomos, könnyed, szinte méltóságos volt.

- Megszomjaztunk, Teca lelkem, az úton, - szólt a kapitány, - adj hát már most nekünk egy csókot, meg egy ital bort!

Teca a nagy fogait mutatta.

- Hogy is ne! Talán nem elég az egyikből?

- Hát maradjunk a csóknál!
- Nem lehet, mert *törvény pecsétje* van rajta, azt meg nem törhetjük.
- Az urad miatt, ugy-e, aki a törvény lakatja mögött ül?
- Azért bizony. De hozom a bort!

Ezzel az asszony az átkozott ringó járásával bement a házba. Tányéron két pohár bort hozott ki és fölnyújtotta nekünk. Azaz dehogy föl, hiszen úgy magasodott a kocsink mellett, mint a cédrusfa.

- Mikor láttad a gazdádát? - kérdezte a kapitány.
- A mult héten is bent voltam nála.
- Hallom, hogy jól viseli magát. Még bizony megjáród Teca, hogy *ideje előtt* kieresztik.
- Bár csak úgy lenne!

A kapitány hamiskásan a menyecske szeme közé villantott.

- No, no, Teca, hátha nem csengős kocsin jön, hanem hátul ugrik be a sövényen. Hopp, hopp, itt vagyok párom!

Az asszony közömbös tekintettel nézett a kapitányra s alig észrevehetően vállat vont.

Mikor megindultunk, a menyecske ott állott a sövény mellett és kémlelve nézett a napfényben fürdő rónaság széle felé. Vagy talán a mi kocsink járását nézte. Sárga ruhája messzire elvillogott a liceum sötétzöld vonala fölött.

- Miért ül börtönben a Teca ura? - kérdeztem a kapitánytól.
- Mert a madarasi csárdában valakinek nagyon vékony volt a koponyája, noha parasztcsontból való volt. A Teca ura pedig rája talált ütni a botjával.
- A Teca miatt, ugy-e?
- Azt mondják. Erre mifelénk ő a primadonna, a kiért az urak duellálni szoktak.

Kocsink lassan és csaknem hangtalanul ment az izzó homokban, csak éppen a kerekek halk nyikorgása hallatszott néha. A leveles tanya lassankint elbújt a poros nyárfasorok mögé és elveszett az összeolvadó lapos világban. De akárhogy eltávolodtunk, nekem úgy tetszett, hogy egyre látom a zöld sövény mellett a különös karcsu alakot, sárga arcával, nagy, fehér fogaival, álmos, közönyös szemével. Mintha a hullámos fenyér fölött lebegne utánunk.

- Igazán nem tudom, mi szépet találnak ezen az asszonyon, - mondtam szinte önkénytelenül.

A kapitány ravaszul mosolygott.

- A Tecán, ugy-e?
- Azon...

Kivette az óráját.

- Hiszen én is csúfnak találom az istenadtát, - mondtotta, - de nézze, félórája, hogy elhagytuk a tanyát... nem mondaná meg, kérem, mi okozza azt, hogy már félórája töprenkedik ezen a kérdésen?

A kapitánynak igaza volt. Nem tudtam volna megmondani, mi vonzotta figyelmemet folyton feléje.

Tovább haladtunk. Mikor átvergődtünk egy hosszú nyárfaerdőn, melynek fái ritkásan, szomorúan álldogáltak a csupasz homokban (nagyon hozzáillett ehhez a dísztelen erdőhöz a vércse-vijjogás, amely kihangzott belőle), magas tetejű úriházhoz értünk.

Az uradalmi tiszt, Bábolnay Gábor lakása volt, sűrűn fehérlő vaskos kéményekkel. Körülötte gazdasági épületek emelgették a levegőbe ormótlan magasan felszökő vagy hosszan elnyúló földelüket. A házat kert fogta körül, mely, a mint láttam, gondozatlan, elvadult állapotban volt. Az árnyékos, kusza faágak alúl kibámult egy-egy korhadt barna pad.

Ide tartottunk tulajdonképpen, mert itt volt a kapitánynak hivatalos dolga. Valami lótolvajt nyomozott s a szálak az uradalomba vezettek, a számadóhoz. Behajtottunk az udvarba, két fehér szelindek dühös csaholásától, de különben egyetlen élő lélektől sem fogadtatva. Az udvar is elhanyagolt volt; a gaz fölverte s egy szögletben oldalt dült, tört kerekű sárga cséza szomorkodott.

Végre a nagy kutyaugatásra kijött a tornácra egy kis, szelid arcú uriasszony, kötéssel kezében; az acéltük közül félig kész harisnya lógott alá, míg a pamut-gombolyag a földön görgött utána.

- A férjem tüstént itt lesz, - mondotta az üdvözlés és bemutatkozás után, - valami dolga van a béresekkal. Kerüljenek beljebb az urak!

Bementünk a nagy előszobán keresztül (melynek fali fogasáról rozsdás puska és egy pár még rozsdásabb kengyelvas lógott) a vendégszobába.

- A számadót akarjuk kihallgatni, - szólt a kapitány, amikor helyet foglaltunk a ripszszéken, melynek lábai erre fájdalmasan nyikorogtak. Úgy látszik, régen nem járt erre vendég; minden homályos, fakult, a butor szövete kissé fesledezett volt. Az egyik ablakon kúpos cukorsüveg alaku légyfogó állott, a mely szinte feketéllett a ragadós oldalához tapadt légytől és dongótól. Egy dongó-óriás most is rajta vergődött kínos zúgással és libegő zöldes szárnya a napfényben úgy csillogott, mint a smaragd.

- Rossz fát tett az emberünk a tűzre, ugy-e? - kérdezte sóhajtván a tekintetes asszony.

- Csak gyanúban van, gyanu az egész, - felelt a kapitány kitérően.

A tekintetes asszony ismét sóhajtozott s nem annyira hozzánk, mint inkább magamagához beszélve mormogta:

- Hja, nincs már becsületes ember erre mifelénk... az egész puszta meg van rontva... meg van babonázva...

Aztán mintha megrettent volna attól, a mit mondott, elvörösödött s másra terelte a beszédet.

- Majd üzenek az uramért. Ha nem vetik meg az urak, hozok egy kis frissítőt.

Kisietett. A csöndben, a mely támadt, a nyitott ablakon át a távolból valami patvarkodás hallatszott, prézsmítáló, dörmögő hangok, amelyek összekeveredtek a lépen ragadt dongó kínos döngésével. A zajból kiharsant egy nyers, erős férfihang:

- Ha nem tetszik, alá is út, föl is út!

Nemsokára megjelent a háziasszony; mögötte egy természetes cselédleány jött söröspalackokkal, poharakkal.

- Üzentem már az uramért, - szólt az ispánné. - Sok a baja a béresekkal.

- Hallom, hogy makacskodnak, nálam is jártak már panaszkodni, - mondotta a kapitány.

- Ugy-e, ugy-e? - motyogta az asszony.

- Azt mondják, hogy a részüket nem kapták meg az ispán úrtól. A gabonarészüket.
- Azt mondják?
- No, de az ilyen béres, kapás nép mindig panaszkodik.
- Mindig...
- Nem is lehet föltételezni azt, hogy az ispán úr megrövidítené a munkásait!
- Ugy-e, nem lehet föltételezni?

Az asszony, nagy meglepetésünkre, görcsös zokogásra fakadt. A hulló könnyét a készülő harisnyába temette.

A harsány hang, a melyet az imént hallottunk, mind jobban közeledett, kísérve parasztcizmák tompa, alázatos nyöszörgésétől. Egyszer megjelent az ablaknál az ispán is, kezében lovaglósorral. Negyvenes, magas termetű ember, szürke zekében. Mögötte néhány paraszt kullogott, kopott rékliben; a széles karimájú kalapot elbúsult szemükre húzták, úgy, hogy a kis dacos tatárképüket beárnyékozta. A házigazda rájuk rivalt:

- Most pedig pusztuljanak és ha még egyszer a nyakamra jönnek, kihányatom minden retyerutyájukkal az útszélre!

A parasztok csoportjából egy merészebb hang hallatszott:

- Van ám Isten is, tekintetes uram!

Valami gyanus csördítést hallottam és az ispán dühtől fojtott hangját hozzája. Majd kínos csönd után föltárlt az ajtó s belépett a szobába az ispán.

- Hallom, hogy a számadómat keresi kapitány úr, - már elküldtem érte.

Egy darabig még együtt voltunk, mignem egy gyerkőc jelentette, hogy a számadó megérkezett. A kapitány és a házigazda bevonultak az irodába, magam maradtam.

Sokáig húzódott a vallatás. Ezalatt azzal szórakoztam, hogy hallgattam azt a monoton hangzavart, amely ilyen pusztai úriház tájékán honol. Olykor a gyöngytyúk erős, rekedt kiabálása hangzott; majd csöndes hápogással kacsacsoport csoszogott el az udvaron; közben a kerek kút nyikorgása hallatszott s erős csobbanás, a mint a vödör a vízbe ért... aztán megint a nyikorgás... Néha egy cseléd haladt el az udvarban, a ki valakivel feleselgetett és messziről, talán a harmadik tanyáról hosszú, vészes kutyaugatás hallatszott, melyet egyszerre fájdalmas vonítás szakított meg... Az egyik ablakon, a mely a kertre nézett, vadszőlő dugta be a kíváncsi orrát, érzékeny, gyöngye kacsáival pajkos gyerek módjára belekapaszkodott az ablakfába. A kert buja zöld, mélységes, árnyékos lombsátraiból a rigó kedves, érces, gondtalan fütytyögetése hangzott, kísérve ezernyi szunyoghegedős hízelgő muzsikájától.

Hogy a kapitány elvégezte a dolgát, megint kocsinkra ültünk s a pusztai út homokját gázoltuk. Mikor egy hosszú nyárfasor zöld kurtináját elhagytuk, a kanyargó úton lovas ember alakját láttuk föltűnedezni, a mely lassan poroszkált abba az irányba, a melyet mi elhagytunk. Arra felé, a merről a pusztabeli szép asszony az utat kémlelte.

- Ugy látom, az ispán lovagol amott! - szólottam.

- Pedig a gazdaság emerre húzódik ám, nem arra! - mondotta a kapitány.

- Csak nem a Tecához megy?

- Mindig oda megy s mindig a viganóján ül. Miatta lopja a béreseit. A gazdaság rongyosodik, a jószág pusztul, a cselédség szökik, mert minden annak az istenátkának a kapzsi körmei közé kerül. Az az ember elzüllik. Én megértettem a szegény ispánné kétségbeesését.

Még volt dolgunk néhány helyen és visszatérőben ránk ereszkedett az alkony. A sötétség, mint valami nagy áradat, bevette az egész pusztát, amely az esti párázatban mozogni látszott, mintha csak el akarna bujni előlünk.

Valahonnan, messziről dudaszó hallatszott.

- Tecáéknál mulatnak, - mondotta a kapitány.

Úgy határoztuk el, hogy etetünk, itatunk a Teca tanyáján, aztán meg is pihenünk. A lovak vidám kocogással tartottak a dudaszó irányába.

A tanyán kifogattunk, aztán kihivattuk Tecát. Az asszony éppen olyan egykedvűen jött elénk, mint első ott jártunkkor.

- Mulatunk, fiam, mulatunk? - kérdezte a kapitány.

- Egy bojtár bomlik odabenn, - felelt Teca.

- Kicsoda?

- Csűr Jancsinak hívják.

- Hát az ispán?

- Az már régen elment.

A míg a lovakat az istállóba kötötték s a kapitány valahol a belső házban, ahova nem hallatszott a duda, ledőlt, én kitelepedtem a sötét udvarba, az eperfa alá, s onnan néztem a világos ablak mögött árnyéklódó alakokat.

Csűr Jancsi csakugyan nagyban bomlott odabent, már tudniillik pásztor értelemben véve azt, mert csak annyi volt, hogy néha fölkelt a padról, amelyen szűröstől üldögélt, a dudás elé állt, egyet-egyet rándított a szűrén, néhányszor összezsapta a bokáját, aztán megint visszament a helyére kevélyen és magával megelégedetten.

Magas, csúf, haramia képű legény volt, a kinek valami tekintélye lehetett a pásztorok világában, mert az a másik két birkabőrsüveges alak, mely az asztalnál ült, hallgatag elismerte, hogy most ő az úr a csárdában. Arra egyszer sem vetemedtek, hogy a Jancsi módjára összeüssék a bokájukat. A két pusztázót, a kik szintén beültek az ivóba, mintha észre sem venné. A legényeink különben, minthogy Tecára hasztalan vártak, hamarosan aludni mentek az istállóba.

Jancsi egy darabig még rágta a makrája szárát, aztán a söntéshez ment, ahol a Teca apja, az öreg Tézsla rakosgatta az üvegeket.

- No, hát mi lesz? - kérdezte kihívó orcával. (Kihallatszott a szava az udvarra.)

- Akasztófa kötele, az lesz, - felelt az öreg, aztán hozzátette: - Mi lenne hát?

- Gyűjjék ki a Teca! Hírt hoztam neki.

A hírre, mint a viharadár a szélrohamra, bent termett Teca. Egy darabig tett-vett az ő álmos, közömbös mozdulataival egyet-mást az ivóban és félszemmel a Jancsi felé sandított, lesve, mi a mondanivalója. A legény csökönyösen hallgatott, mintha küzködnék magával. A fejét komoran lesütötte. Társai arcán annál jobban tükröződött a szép asszony iránt való hódolat, noha az alig méltatta őket figyelmére. A dudás is nagyobb lelkesedéssel nyekeregte hangszert, olykor mély, szívhezszóló siránkozást, olykor megdöbbenően vad hangokat csalva ki belőle. De csudálatosan megváltozott az asszony a lámpa szomorkodó félhomályában. Az arca különösen fényes volt, mint a harmatos napraforgó és a termete mintha most magasabb lenne. Talán a dudaszó tette ezt, vagy hogy érezte, hogy most az ő hódoló népe közt van. Olyan volt, mint valami királyné, a ki idetévedt valahogy az alacsony parasztházba, zsiros haju, szűrös, bocskoros pásztorok közé.

Jancsi végre elébe állt.

- Teca!

- Hallom.

- Eljöttem, mert hírem van számodra.

Kimentek az udvarra.

- Itt beszélhetünk, - mondotta Jancsi, - a pusztázók már hortyognak.

Engem nem vettek észre, mert a sötétség és az eperfa elfödött.

- Tőlem ébren lehetnek, nincs semmi titkom, - mondotta az asszony.

Az ablak világa ráömlött az arcára, megint nyugodt s hideg volt az. Ezt kérdezte:

- Mi az a mondani valód?

A legény gúnyosan mosolygott.

- Az, hogy kigyűtt az urad!

- Hát aztán? - kérdezte Teca oly hangon, mintha ebben a hírben semmi különös nem lenne.

A legény dörmögött.

- Csakhogy, rubintom, időnek előtte gyűtt ki!

- Annál jobb!

- De nem ám a kapun, hanem a falon! A kapitány úr még nem tud róla.

Teca szemöldöke összehúzódott kissé.

- Az az ő dolga, - mondotta.

- Hallod-e, - mondotta a legény, - én tudom, hogy hol van az urad!... Ha akarod, felköltöm azt a két fogdmeget és rája vezetem...

- S ha nem akarom?

- Ha nem akarod? Üm, megmutathatom neki az ispán lovának a nyomát... még nem hordta be a szél...

Teca előrehajolt és a szeme úgy csillogott, mint az ingerelt kigyóé.

- Mért kérdezed tőlem, - sziszegte, - ha meg akarod tenni?

- Mert ára van.

- Úgy-e, hogy a szeretőd legyek?

- Teca! - mondotta a legény. - Száz ökröt bízott a gazdám a kezemre, idehajtom neked. Aranyból való a csöngőlei templom kelyhe, elhozom neked. Száz ispánnak nincs annyi kincse, a mennyit én neked hoznék, ha hozzám hajlanál!

Az asszony szeme a nagy darab legény ez eszeveszett hódolatára megenyhült.

- Sokat ittál te, szegény Jancsi, - mondotta.

- Ittam hát! - pattant föl Jancsi. - Vigyázz is magadra, mert nem vagyok józan!... Akarod-e?

- Hát nem akarom.

- Nem?

- Nem. - Az asszony arcán mély megvetés látszott. - De azt mondom, - folytatta, - nem én, hanem te vigyázz magadra! A farkas nem kullog messzire a párjától...

A legény megragadta az asszony kezét és magához rántotta, átkapva a derekát. Az asszony erre a rohamra, a mely magának a pusztának a nyugalmas természete ellen való kihágásnak tetszett, víjogott, mint a mérges vércse.

Ebben a percben valami árnyék emelkedett föl a legény meg az asszony közt és egy hang ezt dörögte:

- Vedd le a kezedet arról az asszonyról!

Jancsi meghökkenve eresztette el az asszonyt, a ki úgy tűnt el az ablak világosságából, mint valami nagy kecses madár, amely megjelenik a pusztai tűz fénykörében, ring benne, aztán hirtelen belezuhan a sötétségbe...

A bojtár mély hangon ezt kérdezte:

- Kend az?

- Én, - felelt a jövevény.

Pillanatnyi csönd után újból hallatszott a Jancsi kissé lihegő hangja.

- Megunta fújni a vasat?

- Nem azt... a cercó hujjántott engem haza, a cercó!

(A cercó, a pusztá fecsegő madara. A cercó - a világ szája.)

- Üm! - dörögte Jancsi.

- Hanem éppen jókor gyüttem.

- No hát így is jól van... így még jobban van...

Én azt hittem, hogy a két ember nyájasan diskurál egymással s eközben ide-oda topog kissé a hűvös éjszakában... Csak akkor eszméltem rá, hogy a rövid párbeszéd közben élet-halál harc folyt le közöttük, mikor mindketten bezuhantak a küszöbön a pitarba és elfojtott, de valami förtelmes, hörgő jajszó tört föl a földön hempergő tömegből. Aztán az egyik ember mellettem rohant el és perc alatt beolvadt a sötétségbe.

A zuhanásra és jajszóra kivilágosodott a pitar és az ivó népe kicsődült. Ott feküdt a küszöbön Csűr Jancsi, kinyújtózva, késsel az oldalában.

A kapitánynak, mire felköltötték, nem maradt egyéb dolga, mint hivatalosan összeszedni a most lefolyt kis dráma szálait. Persze, a Teca ura volt a tettes.

A pusztázók lóra kaptak és utána vetették magukat.

Még egyszer láttam Tecát. A kis fia fölébredt a lármára és az asszony a mécsvilágban altatta és halk hangon valami egyhangu pusztai dalt dúdolt... A pitar földjéről ezalatt a szolgálók a Jancsi vérért törülgették föl.

A kapitány kihallgatta az embereket és megcitálta őket másnapra magához. Kocsink aztán ismét az éjszaka sötétségében haladt. Fölöttünk tündérpompájában ragyogott a nyáréji ég a holddal és minden csillagzatával. Odafönt nyugodtan úszott a töméntelen apró csillag és a tejútnál mintha összetorlódnának és aláperegének.

Valamennyi felhő eltakarodott és a hold halványan megvilágította az alvó pusztát, valamely tó mesés messzeségbe vesző vizét és a barnálló erdőszélt.

- Nem a királyé ez a tájék, hanem az övé, azé a nagyfogu, sárga képü néemberé! - morgott mellettem a kapitány.

A napkeleti ég alja már a hajnal zöldes világában derengett, mire kiértünk a pusztából.

Alföldi emberek.

I. A Paprikaváros.

Ha az ember az alföldi magyar nép tengeréből akárhol kimer egy maroknyit: megkapja benne ennek az emberfajtának egész karakterét, sőt multját, jelenét és jövőjét. Az arcvonás, a fejalkat, a termet, a ruházat, a vallás és a nyelvjárás imitt-amott különböző lehet, de egyforma a jellem, a gondolat és a szívet átjáró kis folyam pezsgése. A legfő erénye, a mely egyszersmind emésztő szenvedélyként ette át a velejét, a csontjait, a földnek szeretete. Örök erény ez, a mely kezdődött abban a percben, mikor először leverte ide a sátorhordó hármaskopját és csak akkor fog végződni, mikor az utolsó alföldi magyar lehull a nemzet kiszáradt fájáról (mert hogy ő lesz rajta az utolsó levél, az bizonyos). A másik örökös vonása az úr gyűlölete. Ez a jellemvonás is messzire visszahúzódik a multba. Maga az alföldi síkság lehelte lelkébe, a korlátlanságnak és a szabadságnak ez a vén tanítója és agitátora. Ennek az érzületnek első véres kitörése a Dózsa-lázadás volt s azóta, bár kisebb, olykor alig észrevehető mértékben, folytonos ez a lázadás; nem is fog sohasem kihűlni, a míg az Alföld szele szabadon süvít át a mérhetetlen rónán és cenzura nélkül dúdolja a jegenyés tanyák közt régesrégii nótáját.

Én is kimerek egy maréknyival ebből a népből. Ha az ember tiszai hajón uszik lefelé a poétikus folyón s a Marostónél egyszerre szembe kapja Szeged gyönyörű arcvonatát, először a felsőváros magas partja mellett halad el. Tiszta, csinos, olajfestékkel meszelt falu házak tekintenek le; itt-ott sötét, szűk utca torka, a födelek fölött gyári kémény; a parton jóképű, kávébarna öltözetű alakok szívják mély nyugalommal a tajtékpipát; lenn a Tiszán százával rajzik a mindenféle alaku vízi járómű, melynek tömege egészen az új hídig lenyúlik. Ezután következik a modern Szeged az ő kétemeletes palotasorával, nagyvárosias utcáival, színházával, sétaterével, kultur-palotájával. Lejebb, a vasúti hídon túl fehérülő házak raja mosolyog felénk, csupa egyforma ház, melyek ereszeről csüggő sötét bibor, paprika-füzér tömérdeke piroslik. Embert alig látni a parton. Csak ott, a hol a Boszorkánysziget nyárfaerdeje zúg, sűrű-forog egy kis csapat. Ez a rév. Most rakodik a csónak. Csak néha siklik végig a habon a halász lélekvesztője. S a nyárfák tisztásán, a zöld fűben fehér nyáj húzódik el. Ez az alsóváros.

Paprikavárosnak hívják ezt a városrészt (a mihez még nagy tanyaterület hozzáértendő). Ez termeli a világraszóló fűszert. Nézem ezt a maroknyi népet. Elöttem az alsóvárosi ember kisdéd arcával, zárkózott, konok tekintetével; a rézszerű arcbőr alúl dacosan kiáll a pofacsont, a bajusza csurgóra van eresztve s apró, elbúsult szemével oly gyanakvóan, oly haragosan néz az emberre, mintha egyszeribe el akarná nyelni. Az urat elkerüli, ha lehet, ha pedig nem lehet, a ravaszság minden eszközével körülbástyázza magát vele szemben. Látszólag mély közömbösséggel túrja a földet, nem törődve a világ dolgaival és nem érezve szükségét annak, hogy alacsony homokbuckáin túl is vessen egy kíváncsi tekintetet.

De nem kell hinni ennek a közömbös külsőnek. Amióta magyar szó zeng a Tisza és Maros szögellenén, minden lázadó gondolat ott kapaszkodott meg először. Föl van jegyezve, hogy Dózsa paraszthadának magva háromezer szegedi halász volt; innen indult útjára a reformáció első apostola (noha a nép maga megmaradt ősei hitében) és amióta a város súlypontja a régi várpalánk helyébe épülő belvárosba helyezkedett, állandó volt a visszavonás a plebéjus alsóváros és az úri belső részek közt.

Még az 1848-iki szabadságharcban is csinált magának saját külön forradalmat.

A Paprikaváros nem elégedett meg egygyel.

A jó alsóvárosiakat a negyvenkilencediki januárius Magyar-Kanizsán érte. A két alsóvárosi lovas nemzetőr-század ott állomásozott, farkasszemet nézve Theodorovics nem messze táborozó rácaival.

Nagyon természetes, hogy ő kegyelmeik nem voltak megelégedve a világgal. És különösen nem a parancsnokukkal, Tar Ferenc őrnagygyal. Sötéten tekintettek egymásra a süveg alul.

Azúrta az oldalukat, mit keres az őrnagy oly sűrűn Török-Kanizsán, az ottani előkelő Szerviczky-családnál. Nyilván az ellenséggel cimborál ott. Elárulja a hazát. Nem is lehet az másképp.

Pedig az őrnagy csak a művelt család társaságát kereste. Egy pár vidám órát, a mely a táborozás sívárságát földeritse, pohárkoccintás, víg urak, kedves asszonyok körében.

Ámde a Paprikaváros ezt nem hitte. Az örök gyanu ott fészkelte a bagósipkák alatt. Nem is vesztegettek sok szót, hanem mikor az őrnagy ismét látogatába indult, körülfogták s minden teketória nélkül fölkoncolták. Az őrnagy segédtisztje, Hild hadnagy, kardot rántott főlebbvalója védelmére, de ő is elvérzett a szabályok alatt.

Ezután a két század nyugodtan fölkerelkedett, hazament s otthon Vécsey tábornoknak bejelentette, hogy egypár rossz árulótól megmentette a hazát.

*

Vécsey tábornok azonban nem értette a tréfát.

Az alsóvárosiak meglepetve látták, hogy egy honvédszászlóalj körülfogja őket, elszedi a fegyverüket és szuronyok közt hajtja őket a várba.

Még az este összeült a haditörvényszék és a két századot tizedelésre, a tiszteket, Dobó István századost és Borbás János főhadnagyot agyonlövetésre ítélte. Vécsey a tizedelést elengedte, de a tisztek kivégzését megerősítette.

Az alsóváros elámult. Hihetetlen volt az, a mit megért. Az elítéltek a Paprikaváros legtekinélyesebb emberei voltak, a családjuk olyan oszlopos nemzet ott, mint valami dinasztia. Lehetséges az ilyen embereket egypár árulóért úgy lelövetni, mint a kutyát?

Az alsóváros lángba borult.

Az utcákon megpörgették a dobbá előléptetett tepsiket. - Fegyverre, fegyverre! - zúgott a vészkiáltás a máskor csendes utcákban. A Mátyás király egykori templomában félreverték a harangokat. Zúgott, zengett, forrt a Paprikaváros.

Nemsokára egész hadsereg járta be az alsóváros utcáit.

Sajátságos sereg volt ez. A ki teremtett lélek volt a városrészben, az mind benne ügetett: férfiak puskával, kaszával, asszonyok meszelővel, szénvonóval, még a gyereknép is benne zsi bongott. A vezér a legszájasabb tribun: Fodor Ádám Ferenc volt.

A sereg a Palánk (belváros) felé vonult. A merre ment, ijedt arcok jelentek meg az ablakokban.

Fodor Ádám néha megállt.

- Ide nézzetek! - kiabálta hátra mutatra. - Ezeket akarják özvegygyé, árvává tenni!

Háta mögött ment, kezét tördelve, sírva, az elítéltek felesége, gyereke.

- Föl is gyújtjuk a Palánkot! - rivalták a lázadók.

A belváros megrémült. Jönnek az alsóvárosiak! - hangzott szerteszét. A tanács tagjai gyorsan a városházára gyülekeztek. Csakhamar megjelent az alsóvárosiak küldöttsége.

- Úgy nézzenek ránk az urak, - mondotta Fodor Ádám, - hogy ha tisztjeinknek csak egy hajszála meggörbül, kő kövön nem marad a Palánkon, reggelre pedig eljön Rózsa Sándor és még az ölbeli gyerekeknek sem kegyelmez meg!

A tanács erre a polgármester vezetésével Vécseyhez indult és kegyelmet kért az elítélteknek.

A tábornok komoran hallgatta a szószólót s azt felelte:

- Az alsóváros a tiszteket akarja? Reggelre megkapja őket.

A tanácsbeliek visszatértek a várkapu előtt várakozó néphez és kihirdették a tábornok válaszát.

- Legyenek kendtek nyugton, reggelre megnyílik az embereik börtöne és megkapják őket. Megígérte a tábornok!

A tanácsbeliek aztán egy hátsó ajtón titkon ismét visszatértek a generálishoz.

- Tábornok úr!

- Nos? Mi kívánni valója van még az alsóvárosnak?

- Nem az alsóvárosnak... hanem nekünk van kívánni valónk. Kérjük szépen tábornok urat, feledjen el egy negyedórát a mai napból.

- Miféle negyedórát?

- Azt, a melyben kegyelmet kértünk az elítélteknek. Ha kegyelmet kap a két ember, nem birunk többé soha az alsóvárossal.

Vécsey hidegen azt felelte:

- Szavamat megtartom. Hajnalban megkapja az alsóváros a két tisztet.

A Paprikaváros talpon, fegyverben töltötte az éjszakát, várva a reggelt, vezérei kiszabadulását.

Csak az nem tetszett, hogy a hajnal szürkületében ágyuk dörögnek végig az utcákon. Hogy egyszerre ágyuval van megrakva valamennyi utca, a mely a Paprikaváros felé visz és csövik mind arrafelé ásít.

Végre négy óra tájban megjelent köztük egy honvédhadnagy.

- Ki itt a vezető?

- Az én vagyok,- szólt előlépve Fodor Ádám.

- Válasszon ki négy embert s jöjjön velem!

- Üm. Hát a tisztjeink?

- Éppen azokat adom át.

Az alsóvárosiak megindultak a hadnagy után a vár felé. A kapunál megállott vezetőjük.

- Helyben vagyunk.

- Hát a tisztek hol vannak?

- Ott!

Rámutatott a vár árkára.

Az alsóvárosiak odarohantak. Lent az árok mélyében két holttest feküdt. Az egyik Dobó volt, a másik Borbás.

Fodor Ádám egy darabig szótlánul állt az árok partján, aztán nagyot rántott a mándliján.

- No, hát csak csinálja tovább a forradalmat, a kinek tetszik!

Ezzel a paprikavárosiak letették a fegyvert. Az ágyúk torkával szemben nem tehettek semmit, de kijelentették, hogy ezentúl rájuk ne számítson a haza. Rájuk nézve megszűnt a forradalom.

Egy darabig hallgattak dacosan. De aztán ment Szegednek Theodorovics rác serege s a hívásra elsőül az alsóvárosi nemzetőr-századok jelentek meg a gyülekezés helyén. Szemükbe húzták a süveget, dohogtak, de mentek a rác ellen rendesen.

*

Egyetlen egyszer sikerült a Paprikavárosnak kezébe keríteni a hatalmat. Ez az új alkotmányos világ kezdetén történt.

A fehércédulások, a hogy a nép pártját hívták, a kalapjukhoz tűzött fehér céduláiért, a városi tisztújításon többségbe kerültek. Az úri párt emberei egytől-egyig kibuktak és helyüket a nép emberei foglalták el.

Réh Jánost választották polgármesterré. Ez nagy filozófus és antik jellem volt. Mikor meghozták neki a választás eredményét, a kertjében szemezte a fácskáit.

Egyetlen vonás sem rándult meg az arcán. Letette a szerszámot és azonmód, abban a köntösben, melyben kertészkedett, megindult.

- Gyerünk hát a városházára!

A nép (mert akkoriban még a választó nép választotta a polgármestert) fölkapta vállára s úgy akarta vinni a diadal színhelyére.

Réh János leugrott tisztelői hátáról és villámló szemmel nézett maga körül:

- Miféle komédia ez? Takarodjatok előlem! Én nem vagyok farsangi szalmakirály, hogy végigcipeljete a városon. Ha demokraták vagytok, ne alázzátok meg magatokat!

Gyalog ment a városházára. Mikor belépett, döngött kemény léptei alatt a padló. Azt hirdette minden dobaja, hogy kemény ember kezébe kerül a gyepelő.

A legyőzött uriosztály duzzogva félrevonult. Hadd lássuk, mit csinálnak a városházán nélkülünk a véresszájuak?

Ott pedig elég különös dolog történt. Először is Réh János megtagadta az esküt és csak fogadalmat volt hajlandó tenni.

- Az eskü csak sallang! - kiabáltak a paprikavárosiak.

Az egész város elborzadt. Az eskü! Kreminger, az öreg prépost fölkelte helyéről és többé be nem tette a lábát a székepületbe.

A polgármester azonban szenátoraival együtt csak fogadalmat tett hivatalba lépésekor.

A másik nevezetes dolog az volt, hogy az új polgármester hallatlan szigorral vezette a város ügyeit. Nem ismert sem párttekintetet, sem irtalmat. A legbensőbb hívét is elcsapatta a legkisebb szabálytalanságra. Róma konzula nem viselte nagyobb méltósággal és kevélységgel tisztét, mint ez az alföldi polgármester. Remegtek tőle, mert kegyetlen és szerették, mert igazságos volt.

Valóban a Paprikaváros rövid uralmán hideg, de ragyogó fény rezg.

Mert rövid volt. Csaknem mindjárt az elején elpárolgott. Réh Jánosra hamar szemet vetett az állam. Akkor szervezték a királyi törvényszékeket és Ráday gróf, a ki akkor, mint alföldi királyi biztos, Rózsa Sándorékat irtotta, Réht ajánlotta a szegedi törvényszék elnökéül.

- Elfogadom! - mondotta Réh.

Ugyanekkor rettenetes hírek szivárogtak ki a várból, a hova a királyi biztos a vizsgálati foglyokat hordatta. Hallatlan kínzásról rebesgettek az emberek. Réh János utána járt a dolognak és egy napon a közgyűlésen azt indítványozta, hogy írjon föl a város a kormányhoz és képviselőházhoz és kérje Rádaynak vád alá helyezését.

- Mi lesz így a törvényszéki elnökségből? - kérdezték barátai.

Réh szűrő tekintete átjárta a kérdezőket.

- Az nem az én gondom. Én teszem kötelességemet!

Megmaradt polgármesternek. De nem sokáig. Mikor életbeléptették azt a törvényt, a mely a polgármestert a főispán alá helyezi, Réh lement az iktatóba.

- Nos, miféle iratok érkeztek ma?

- Egy leirat a belügyminisztertől, - felelt az iktató tiszt. - A főispán kinevezéséről szóló... éppen most akarom iktató számmal ellátni...

- Megálljon... vezesse be egy számmal előbb ezt az iratot!

A polgármesterségről való lemondása volt. Egy percig sem akart a főispán alatt szolgálni.

Pedig szegénységbe vonult vissza. Mindenféle bajok tornyosultak össze feje fölött s mikor megtelt a pohár, egy szomorú karácsony-estén szíven lőtte magát. Úgy végezte életét, mint a stoikus római, pedig ha talán úgy él, mint a hívő keresztény, megelé a vigaszt - karácsony estéjén.

*

A Paprikaváros azóta visszaesett városrészi jelentőségébe. Csinál szélsőbali politikát, mert úgy látja, hogy a másik oldalon vannak - az urak. Kicsirázott pusztáin a nazarénus hit magva, mert tetszik neki, hogy ezt csak szegény ember vallja és átment az ő lakosságának egy rétege is az agrárszocializmus báránymaglóján. A háromezer halász, a ki fanatikus dühvel vitte a tűzcsóvát Dózsa nyomában, föltámadt kisszerű epigonokban, valamint más más formában folyton él az Alföld népében és talán soha sem nyugszik meg sírjában.

II. Szabolcs vezér unokái.

Reggeli öt órakor érkeztem Szabolcs megye fővárosába, abban az időben, amikor e megyében a parasztszociálizmus tüze vérvörösen föllángolt. Mit csináljon ilyenkor az ember Nyiregyházán? Lefeküdni már nem érdemes, ébren pedig nincs mivel ölni az időt. Ejh, hát nézzük az utcát, a mint ébrednek Szabolcs vezér unokái. A fogadó ablaka egy nagy térre nézett. Az első, a mit észrevettem, az volt, hogy ezek az unokák már megbarátkoztak az aszfalttal, a hirdetési oszloppal és a villamos világítással.

- Nagy haladás! - konstatáltam elragadtatva. - Ezután már csakugyan nem következhetik egyéb a szociálizmusnál.

A tér még üres volt. Csillogó zuzmara, vékony köd és fehér hó mindenütt. Itt-ott ballagott csak keresztül rajta egy fekete alak, nagy fodros gubában, vállán fűrészszel, - a mi valami kirgiz harcshoz tette hasonlónak, a mint puzdrásan hadi kalandra indul.

Egyszerre pattogás hallatszik. Egy csomó furcsa, kétkerekű alkotmány gördül elő szélesebben a mellékutcából. A jármű apró, kipárnázott hintóforma, csak a kereke kettő és a lova egy; a kocsisok izmos, deli legények, valamennyi áll a bakon és úgy röpködnek elő, akár csak Trója előtt az akhiv hősök harci szekereiken. Csak éppen hogy egy ló fut előttük. A fogadó előtt sorba állanak.

A legénytől, aki épp most fűt be a kályhába, megkérdem:

- Miféle kétkerekű kocsik ezek?

- Ezek, kérem, bérkocsi-taligák.

- Bérkocsik?

- Igen, kérem, itt nálunk, a ki drágálja a fiakkert, az taligára ül, mert az olcsóbb és gyorsabb is.

- Ehen, az hát olyasféle kétkerekű komflis. Praktikus a magyar!

A phaetonok népe leszáll a bakról, ki pipára, ki meg bagóra gyújt és várja a jó szerencsét. Az én figyelmemet azonban új alak foglalja el.

Mint egy megelevenedett bástya, úgy közelgett egy óriás suba a szögletéről. Micsoda suba volt ez! Az alja a földet söpörte és az oldala, amely vastag bárányszőr-prémmeel több mezőre volt osztva, a Flóra valóságos télkertjét mutogatta. Az ember görnyedezett a suba terhe alatt, de mégis oly kevélyen, oly kényesen járt, hogy öröm volt nézni.

- Ez az igaz magyar fajta! - gondoltam magamban, végignézve a taligásokon és a subabástyán. Az utóbbi az ő negédes, büszke járásával addig mozgott, míg el nem tűnt egy éppen akkor megnyílt boltajtóban, a mely fölé ez vala írva:

KÖLCSÖN-EGYESÜLET

- Sejtettem, - morogtam magamban. - Igen, igen, ez az ősmagyarokkal jött be!

A tér eközben megnépesedett. A kofaállások megelevenedtek, trécselés, olykor pörpatvar hangzott onnan és karcsu menyecskék libegtek át a havon, kosárkával a karjukon, vállukon kackiás rókatoros mentével. Olykor úri szán siklott csöngve-bongva végig a téren, megállt egy fegyveres bolt előtt, a bundába temetkezett utas leszállt és besietett az ajtón. A fegyvernek nagy kelete volt a megyében.

Aztán egy deli legény jelent meg a színen, panyókára vetett mándlival, darutollas kalappal a fején, sarkantyús csizmával a lábán, fokossal kezében. Mintha csak a Népszínház színpadáról szökött volna meg! Vagy mit mondok! Ha ott ilyen Göndör Sándorok lennének!

A következő percben új meglepetés ért. Koromfekete paripán valóságos levante lovagolt el ablakom alatt, bársonyból való túri süveggel fején és csillogó asztrakán mentével vállán. Káprázik-e a szemem? Hiszen ez az ő magyar haza! A Szabolcs vezér népe a maga hamisítatlan formájában. És itt lenne szociálizmus! Csupa jólét, önérték, elégedettség minden arcon.

A míg az utca népében gyönyörködtem és jegyezgettem a mindenféle alaku szűröket, gubákat, rókatokos mentéket, bekopogtatott hozzám egy nyiregyházi ismerősöm, a kit előre értesítettem jövetelemről.

- Nézed az utcát? - kérdezte közömbösen.

- Igen, nézem és el vagyok ragadtatva. Mily deli nép! Most sejtem először, milyen lehetett a honfoglaló magyar!

Az ismerősöm az ablakhoz lépett.

- Hol itt a magyar? - kérdezte csodálkozva.

- Hol? Lenn a téren. Mily eredeti alakok!

A benszülött mosolygott.

- Tirpák az egytől egyig.

- Tirpák?

- No igen, tót.

- Ne mondd! Lehetetlen!

- Nyisd csak ki az ablakot!

Kinyitottam az ablakot és meghökkenve húztam vissza a fejemet. Az akhiv harcosok Szvatopluk nyelvén diskuráltak, a mentés menyecskék tótul veszekedtek a kofákkal. Akkor lépett ki a Kölcsön-Egyesületből a subabástya.

- De az csak igazi magyar! - kiáltottam.

- Dehogya az! Ez a tót kurátor.

A darutollas Göndör Sándor még ott pengette sarkantyúit az aszfalton. Szótlanul rámutattam.

- Az? Tót az istenadta. A Vaczulik gazda fia.

A hollószin-lovag visszafelé lépegetett.

- Hehe, az pedig a temetkezési vállalat vitéze, - kacagott a barátom. - Az is tót.

- Hát Szabolcs vezér unokái merre vannak? - törtem ki elkeseredetten. - Hisz Szabolcs-megyében vagyunk!

Az ismerősöm kimutatott az ablakon. A mellék utcából négyes sorban vagy hatvan fekete gubás, sötét képű paraszt-szociálista kanyarodott ki, körülvéve csendőrök csillogó szuronyától.

- Ott mennek Szabolcs vezér unokái!

A menet a megyeháza felé tartott.

III. A nagy kazal és a kis kazal.

Csöndesen róttam a mezei utat. Az est korán leborult. Az út egyik oldalán részesek csépeltek a maguk *tizennegyedét*, a többi tizenhárom részt pedig odébb, az urasági major közelében, cséplőgép dolgozta föl. A gép a távolból úgy zümmögött, mint valami nagy bogár. A részesek kazla bizony kicsi volt, ellenben az uraságé mint két hegy húzódott a szérűn. Egyszerre nagyot füttyentett a bűgő masina, aztán elhallgatott. Már teljesen bealkonyodott. A részesek is abbahagyták a munkát, összesöpörték, rendbehozták a maguk kis szérűjét, egy társukat őrnek hagyták, ők maguk pedig gyors lépéssel távoztak a falujok felé. Fehér ingujjuk a sötét tarlón sokáig úgy libegett, mint egy raj vitorla a tengeren.

Szóba álltam az örrel. Megkérdeztem tőle, hogyan fizet a *rész*? Panaszkodott, hogy rosszul fizet, pedig rettentő nehéz a munka; az eső meg mind megdöntötte a kalászt, jóformán csak kaszahegygyel lehetett dolgozni; aztán az uraság nagy uzsorát szed rajtuk mindenféle robot-munkával. Szóval sok fáradság, kevés haszon. A szegény ember seholsem kap igazságot.

- A nagy kazal megeszi a kis kazlat! - mondotta az ember, a major mellett sötétlő kazalhegyek felé biccentve fejével.

Vigasztaltam. Hogy hiszen most nagy ára van a buzának, jól értékesíthetik a *kis kazlukat*. Elbúsultan felelte:

- Szekér kellene ahhoz, hogy beviessük a városba. Nekünk nincs szekerünk.

- Hát fogadjanak!

Emberem elmosolyodott.

- Fogadjunk? - dörögte. - Hiszen, könyörgöm, nincs nagyobb uzsorás a módos parasztnál, mikor a szegény parasztnak fuvarozik... Azért a fuvarért a szegény ember zsirját veszi és oda a kis haszon!

- Hát maguk, részesek, közt nincs szekeres ember?

A kaszás megvetően vállat vont.

- Van egy, de az a legnagyobb kutya! - mondotta. - Az adja a fuvart legdrágábban nekünk. Szegény, mint mi, de olyan gögös... no! Azért, mert szekere van. Igaz, hogy már mind a zsebiben vagyunk fuvarokért.

Aztán, mint az előbb, most is filozofálva tette hozzá:

- A szekeres paraszt megeszi a gyalogos parasztot.

Ebben a percben csengő gyermekhang szólalt meg a részesek kazla mellett:

- Andris bácsi!

Egy szöszke parasztlányka bukkant elő a sötétségből.

- Mi kell lányom? - kérdezte jóságosan az ember.

A kis leány a sietségtől elfuladt hangon mondotta:

- Édesapám azt üzeni, adja kölcsön, Andris bácsi, a kaszáját, mert el van szegődve a haraszi semjékre, maguk pedig egypár napig úgyis csépelnek!

- Hát az édesapád kaszája hol van? - kérdezte óvatosan az emberem.

- Eltörött.

A kis leány hangja oly szomorú volt, hogy bőven tükröztette azt a katasztrófát, a mit ez az esemény a szegény napszámos házában jelentett.

- Van sarlótok! - akadékoskodott az ember.

- Van, de kaszálni kell.

Az ember egy darabig hallgatott, aztán így szólt:

- Odaadom a kaszát, ha a kölcsön fejébe édesanyád levágja azt a kis csalamádémat.

- Édesanyám beteg... - szepegte a lányka.

A részes kemény hangon felelt:

- No, no! Attól a kis csalamádétól nem szakad meg. Csak mondd meg ezt az üzenetemet a szülédnek!

A kis lány elfutott, az emberem pedig mentegetőzve fordult hozzám:

- El vagyunk szegődve három hétre én is, az anyjukom is... muszáj segíteni magunkon!

Most azonban én tettem hozzá filozofálva:

- A kaszás ember pedig megeszi a kaszátlan embert.

Eltávoztam. Az est már elfödte a kis kazlat is, a nagy kazlat is. A cséplőgép zizegése helyett a tücsök ciripelése hallatszott a csendes levegőben.

IV. A takarékos suba.

Csöndesen folyik a Tisza a nagy alföldi város mellett. A halászbárkák álmosan pihennek a kőpartnál. Olykor nincs is egyéb mozgalom a vízen, mint mikor a két rénél a két komp átvádol rajta.

Az egyik az alsóvárosi rév, a másik a tápai rév, amaz a Boszorkányszigetnél, emez a felsőváros legfelső szélén, egészen a tápai határban. Van köztük vagy egy mértföld távolság. Amaz Szeged városáé, emez Tápé községé. Amott Szücs Mihály uram pipázik és szedi a vámot, emitt Kiss-Guczi János koma.

Egy napon beállít Szücs Mihály a polgármesterhez és pedig gondbaborult arccal.

- Mi baj, Szücs bácsi? - kérdezte a város feje.

Szücs Mihály fölsóhajtott.

- Az a baj, nagyságos uram, hogy megépítették a kőhidat.

- Már miért volna az baj?

- Mert azon most az a módi, hogy a ki átmegy rajta, csak a szegedi oldalon fizet két krajcárt, visszajövet pedig semmit, azelőtt pedig egyik oldalon is, másik oldalon is fizetett egy krajcárt.

- Hát aztán? Hiszen az mindegy.

- Mindegy? - szólt elkeseredetten Szücs Mihály. - De nem mindegy. Mert a rénél most is krajcár ide, krajcár oda. Az alsóvárosi kaszás ember reggel átviteti magát egy krajcárért a kompon, aztán este fölkerül a hidhoz és ingyen sétál át rajta vissza.

- No, no Szücs bácsi, - kiáltott föl a polgármester, - csak nem bolondultak meg a kaszások, hogy *egy krajcárért* teljes órahosszat gyalogoljanak, munka után, agyonfáradtan, a hidig!

- Nem-e? Hanem a ré csak feleannyit jövedelmez, mint eddig.

A polgármester fejét rázta.

- Ez bizony baj, Szücs gazda. De hát majd segítünk rajta. A hid dolgán nem változtathatunk egykönnyen, hanem majd a révén. Ezentul a rénél is csak a szegedi oldalon szedetünk két krajcár vámot. Jó lesz-e?

- Nagyon jó lesz, - mondotta Szücs Mihály.

Alig telt el egy hét, újra beállított a polgármesterhez Szücs Mihály. Most még szomorubb ábrázattal.

- Sohasem fogunk ki a subán, nagyságos uram, - szólt megtörten.

- Hogy, hogy?

- Hát most meg már reggel senkit sem viszünk át a Tiszán, este mégis szinte elmerül a komp a sok utastól.

- Aztán hogy esik ez meg?

- Úgy, hogy most reggel valamennyi alsóvárosi kaszás fölület a tápai révhez, ott átkel a Tiszán egy krajcárért, este pedig nálunk jön vissza ingyen.

Ez pedig annyit tesz, hogy a suba két órát is gyalogol, hogy megtakarítsa a krajcárt.

- No, majd írunk Tápénak, - mondotta a polgármester, - hogy az is csak az egyik oldalon szedessen két krajcárt és rendben lesz a dolog.

Harmadnap szalad be a városházára lélekszakadva Szücs Mihály. A verejték csurgott róla, a lélekzete elállt. Nagysokára jutott csak szóhoz:

- Végünk van, nagyságos uram!

- Miért?

- Most már semmit sem fizet a suba. Se az alsóvárosi, se a felsővárosi, az egész város ingyen jár a kompon. Valamennyi szegedi kaszás hajnalban a tápai rénél zsibong és harákol és ingyen megy át a tulsó partra, este pedig a Boszorkányszigetnél kérezkedik vissza és mi is ingyen hozzuk át.

- De hát hogy lehetséges ez?

Szücs uram dühösen rántott egyet a mándliján:

- Úgy, hogy, míg mi a szegedi oldalról, a tápai vámos csak *a tulsó partról jövőktől szedi a két krajcárt.*

V. Az óvatos civis.

A *Hét választó*-hoz címzett szegedi kávéház disznóhizlalók, hajósok, kupecsek s egyéb *seftölők* börténye volt. Olyan, mint a fővárosi Orczy-kávéház, csak hogy nem egyoldalú felekezeti kiadásban. Az asztalokat a Rókus- és Felsőváros eleven, kereskedő szellemű polgársága ülte körül s fekete kávé mellett buzgón alkudozott egymás közt, meg a zsidó polgártársakkal, a kik itt minoritásban voltak.

A főasztalnál ült rendesen Korom Imre, a szélsőbali kuruc férfiú, egy fölötté szangvinikus hazafi, a ki annak idején Tisza Lajosnak, a mindenható királyi biztosnak is sok borsot tört az orra alá. Vele szemben ült a szomszédja, a Három Durbincshoz címzett vegyeskereskedés tulajdonosa, a kinek az volt a mindennapi mulatsága, hogy Korom uramat piszkálta folytonosan tréfáival.

Korom Imre széles vállu, vastag nyaku, hatalmas termetű ember volt, a Durbincs ellenben incifinci vézna legény. Korom mégis lenyelte a mérget három esztendeig, csak nagyokat szippantott a pipából és ezt mondta:

- No, no szomszéd!

A három esztendő végén azonban elfogyott a Korom türelme és egy napon bekopogtatott Szluha főkapitányhoz, a rendőrség akkori fejéhez.

Ott ledobbant nehéz testével a kanapéra.

- Tanácsért jöttem.

- Hallgatlak, - szólt Szluha. - Mi a bajod?

Korom még néhányat fujt, aztán az asztalra csapott az öklével:

- Meg akarom verni a szomszédomat!

Szluha elcsodálkozott:

- Hiszen ahhoz tán csak nem kell az én tanácsom?

- Dehogyan sem kell! Úgy akarom megverni a szomszédot, hogy nekem abból *bajom ne legyen*. Érted-e már?

- Hm, hm...

- Te bölcs, törvénytudó ember vagy, hát adj valami okos tanácsot. Van-e rá mód?

Szluha nemcsak törvénytudó, de jó humoru ember is volt, semmi jónak elrontója. Így szólt tehát:

- Van egy módja: ha ő üt meg téged *először*.

Korom jóváhagyólag bólintott a fejével, de bővebb információt kért:

- Milyen ütés elegendő?

- Például, ha pofon üt.

- Akkor aztán én is üthetem?

- Akkor te is, - de csak módjával.

Korom fölugrott.

- No hát majd gondom lesz rá, hogy pofon üssön.

Nagy hálálkodással távozott el. Melegen rázogatta a főkapitány kezét és elérzékenyülten mondotta:

- Te vagy a legjobb emberem a világon, sohasem felejttem el a barátságodat!

Nem írjuk le azt a furfangos mesterkedést, melylyel Korom tettelegességre ingerelte az ellenfelét, a ki kissé élt a gyanupörrel és nem könnyen állt kötélnek. Heteken át kitartóan fáradozott benne, minden alkalmat fölhasznált, egy szirén nem csábította szenvedelmesebben áldozatát az örvénybe. Végre siker koronázta fáradozását. A Durbincs arcul ütötte.

Korom uram ekkor nyugodtan fölkel, föltúrta az inge ujját és így szólt:

- No, szomszéd, most már az enyém vagy!

A szegény Három Durbincset nagyon szomorú állapotban vitték haza.

...Megjegyzendő, hogy Korom Imréről a rókusik ezt szokták mondani: *csunya, hirtelen haragu ember*.

VI. A mise.

A puszta csöndes. Télen, nyáron egykedvűség fekszik rajta. A rónaság hallgat, mintha bánata lenne. A barna földben ekevas csillog, a semjék fenyértől pirosuló fűtengerében kaszalégió csusszan, a szélalmok vitorlái méltóságosan forognak a kék levegőben, de sehol egy dal, sehol egy szó. A lég oly közlékeny, óra járásnyiról elhozná a hangot, de az emberek hallgatók.

A rónaságon szinte eltűnik minden. Nagy messze látszik egy mozgó különös alaku bogár: valami szekér s egy csomó fehér parányi gomba, fekete kalappal: mezei munkások.

Hanem mikor mise van a pusztán, akkor élénk világ járja ott.

A mise a pusztán nagy esemény, esztendőben egyszer-kétszer van csak része benne. Többnyire jó atyafiak mondatják elhalt kedveseik emlékezetére s mert nem kis dolog a papot, kántort kihozni, igen nagy tisztesség hárul a familia földben nyugvó és élő tagjaira egyaránt. Mindenek dicsérik a mise szolgáltató jó szülőket, hű testvéreket s bánatos özvegy asszonyokat; a mikor a kántor „kihujjántja” a rokonok dicséretét, zápor módjára hull a köny a barázdás, napsütötte arcokra. Mert szép az atyafihűség e mai rossz világban.

Templom, kápolna nincs, a melyben a misét mondanák, hanem valami iskola, vagy módos gazda udvarán sátrat állítanak a szent aktus számára.

Korán reggel beállítanak a sátorcsinálók. Egy öreg, istenes gazda, fésűvel feltüzött hosszú üstökkel, meg a legényfiai. Hívni nem hívja őket senki, mert náluk családi hagyomány, hogy ők csinálják a sátrat a misére. Ez olyan tisztesség, a mit a fél világért el nem mulasztanának.

Azután jönnek egyenkint azok, a kik a sátorba valót hozzák. A kinek szép szent képe van napijárás kerületében, az nem engedné el a dicsőséget, hogy az ő tündöklő arcú, csillagglóriával koszorúzott Máriája, vagy szép szelid Jézusa a sátor oltárát díszítse. A glóriás szentek és mártírok, a kik a szemhatárba elmerült apró kunyhók és tanyaházak népét őrzik, most mind összegyűlnek a sátor árnyékában.

De ott van maga a nép is. Messze környékről összesereglenek a jámbor népek, ki kocsin, ki gyalogszerrel. A nagy széksós tavakon és nádas mocsarakon a hajnali ködben csónakok eveznek által misésekkel, öregekkel és ifjakkal. Vén, sírba hajló aggastyánokkal, a kik még utoljára ki akarják énekelni magukat, apró fiúcskákkal s lánykákkal, a kiket gyónni visznek, s egy csecsemőt is hozott a csónak oldalában egypár anyóka, a kik föl akarják használni a pap jelenlétét arra, hogy keresztelje meg a kis benszülöttet. Mert nagyon sietős a dolog, nem életre való az ártatlan s alig húzza tovább egypár napnál.

A juhászgazda a karámba hajtja a nyáját s mind a két bojtárjával a misére indul. Nagy, mély hallgatással ügetnek az iskola felé (mert nyilván ott lesz a mise), elméjüktől távol tartva a hívságos földi dolgokat. Legalább is a juhászgazda, a ki oly áhítattal szegzi a földnek bozontos fejét, hogy inkább egy Genezáret tavához igyekező apostolhoz hasonlít, mint magyar alföldi birkapásztorhoz. Messze a szemhatár szélén a fiatal nap arányában egypár csikós alakja úszik karcsu ló hátán; azok is a misére törekszenek, s a szélalmok vitorlája nagy vidékeken mozdulatlanul lóg alá. A szélmolnár Isten buzáját ment őrleni e napon.

Megmozdul alapjában a mélységes mély puszta s homályából alakok százai nyüzsögnek a sátor felé. A reggel is fölségesebbnek tetszik, mint egyébkor. A tavak füstölögnek, a nyárfaligetek alján kékes köd habzik. A reggeli gyöngye szél bódító illatot hoz mindenfelől, mintha egyszerre kiömlött volna a légbe a puszta minden növényének balzsama. Az arany nap tündöklő pompájában emelkedik az ég övére s gyorsan terjed a fény kazaltól-kazalig, ligettől-

ligetig. Minden fűszál a harmatgyöngy díszében csillog. Óriási nagyságu drágakövek villognak az egyszerű mezei virágokon, van köztük piros, kék, zöld, citrom és narancsszín-sárga... A tanyákból fehér rőzsefüst száll a könnyű légbe. S az iskola kis harangjának csengő szava mintegy frissen megmosva száll a messzeségbe.

Az iskola udvara megtelik néppel, a mely hallgatagon sorakozik a sátor mellett. Valamelyik tanító egész sereg gyermeket hoz gyónni. Az apróságok órák távolságában jöttek gyalog, de azért elevenek, mint a gyíkok. A lányok mindjárt körül fognak valami más tájékról való gyónó kis lányt, a kinek gyönyörű, minden képzeletet felülmúló új kötője van s szemük, szájuk nyitva marad a csoda-szépség fölött való bámultukban. Még a szavuk is eláll, s míg a pap be nem hívja őket gyónni, kész lehetetlenség mást nézni, máson gondolkozni.

Megérkezik a pap is s megkezdődik a mise. Áhítatos csöndben végzi szertartását. Mindenek buzgón imádkoznak s csak akkor zúg fölharsogva a nép szava, mint a gáton átsapó árvízé, mikor az éneket kell kísérni. És, mikor a kántor végezetül „kihujjántja”:

E szent misét szolgáltatja és az Úrnak ajánlja - Az elhunytak hű testvére, Kócsi Juliánna.

Az egész gyülekezet áhítatosan utána énekl: Kócsi Juli-a-ánna...

A mise véget ért s az anyókák is előkerülnek a keresztvízre váró pólyással. A pap fölemeli a babos kendőt, a mely a gyermek arcára van terítve s megnyomja ráncos, tömpe orrocskáját.

- Nem él ez csillagragyogásig, - szól költői kenetességgel.

- Legalább nem pogánynak hal meg, - dünnyögik az anyókák.

A pap megkereszteli a gyermeket István névre s az anyókák megvigasztalódva kelnek útra. Mire hazaérnek a világ háta mögött levő tanyájukra, akkorra valószínűleg egy István nevű aprósággal több térdel az Úr zsámolyánál.

Megadván az Istennek, a mi az Istené, a jámbor nép a szomszéd csárdába tart, - a „Gallyas-ba”. Hej, hangos most a csárda! Csaplár uram azt sem tudja, merre, kire agyarogjon szörnyű jó kedvében (mert pogányság így megrohanni a becsületes embert!), csaplárosné lánya Trézsi, pedig kényesen illeg-billeg a szín alatt, aranyhímes szegedi papucsában. Nem egy szegény bojtárgyerek veszejtí rajta a szemét, a papucsain is, a veres haján is, a karcsu derekán is, amikor a borosüveget elébe teszi. Hamarosan előkerül a három szál cigány és sír a cimbalom, peng a sarkantyú, hallik csöndesen, méltóságosan csizmák, cipellők kopogása.

Az öregebbje bevonul a csárdába. Szükséges egy kicsit meghányi a világ sorát, mert ki tudja mikor kerül össze megint két olyan régi kenyeres cimbora, a milyen a csöngőlei csikósgazda, meg a feketeszéli gulyás. Bizony nagy ideje, hogy nem látták egymást. Sok víz lefolyt azóta a Tiszán, most hadd folyjék vissza az emlékezetük csatornáin. Mert hát maga az a dolog, hogyan és miképp lopták el a Szellő csikót harmadéve, olyan nevezetes esemény, hogy a csikósgazda éjfélig el tudna beszélni róla, a gulyás pedig hajnalig elhallgatná.

Künn, a leveles szín alatt egyre hangosabb világ járja. Kivált, a mikor odakerülnek a feketeszéli juhászok, de legkiváltképpen, amikor betoppannak a vörösszéli juhászok, a kik egy-másnak régi nagy ellenségei. Mert már most bizonyos, hogy a mise nem esik meg fejbetörés nélkül. Nem maradna az el holmi közönséges hétköznapi találkozáson sem, hát még ilyen nagy ünnepen!

Hát úgy indul az ilyen dolog, hogy szinte magától. Az ellenségek egy-egy asztalhoz telepednek s a vörösek egyszer erősen megütődnek azon, hogy csapláros Trézsi feketeszéli bojtárral táncol, az Istók gyerekekkel!

A vörös juhászok lesütik a fejüket, mert nagy szégyen az rajtuk, hogy a Trézsi szíve feketeszéli legényhez húz. Ezt a szégyent csak vér moshatja le.

Aztán úgy indul tovább a dolog, hogy mikor Istók nagy negédesen eltáncol messzire a párjától, a ragyás Matykó, a vörösszéliek egyike, fölkel helyéről, egypár lépést lejt magában, aztán hirtelen derékon kapja a lányt s eltáncoltatja... Az ilyesmi pedig olyan hallatlan sértés odakünn, hogy emberhalálnak kell lenni belőle. Hát lesz is.

Istók bicskát ránt s nekimegy a vakmerőnek, nagy gabajodás támad, jobbról is, balról is bot emelkedik, a bot suhog s mikor a tömeg szétrebben, valaki a földön fekszik, sápadtan, élettelenül. Az bizony a szegény Istók.

Egy kicsit kopognak még a botok a fejeken, azután elcsöndesedik a zürzavar és helyreigazodik a tánc. Ugyan mi történt? Leütöttek egy juhászt. Ez az egész. A feketeszéli juhászok fölszedik a szegény Istókot a földről, megindulnak vele a hazájukba s ezzel vége.

Alighanem mondhatnak megint misét valakiért a pusztán... ha ugyan mondanának! De hát ki gondol egy ágról szakadt juhászbojtárra? Bizony senki. Legföljebb a juhai bégetnek egy ideig szomorúan utána, no meg a ragyás Matykó emlegeti meg, amikor a vasat fujja Szegeden vagy Illaván. Minden más úgy elfelejti, mint ahogy a feketeszéli juhászok alakját elfödi a messzeség és a leboruló est köde.

A csárdában sír megint a hegedű, szilajabb a tánc. A győztes ragyás Matyó Trézsit táncoltatja, a legény vadul veri a csizmája szárát, a leány arcát tűzpirossá festi a tánc mámora, míg a haja, mint valami égő szövétnek, lobog a fején. Bizony, még a két hű cimbora, a csöngölei csikós gazda, meg a komája, a gulyás is kidöcög az ivóból, hogy megnézzék a fránya fehérnépet, a kiért itt ma vérben fürdött valaki.

VII. Marosszögi ismerőseim.

I.

Szikora uram volt Marosszög Figarója. De Beaumarchais nagyon megdöbbenhetett volna, ha róla kell mintáznia a dráma hőseit. Ez a mi Figarónk ugyanis egyenes ellentéte volt a közfoglalomnak. Hatalmas, széles vállu, bikanyaku alak, nagy vörös szakállal, a ki, mikor borotválta az embert, olyan látványt mutatott, mintha egy őskori ciklopsz incselkednék egy modern halandóval, a kinek minden áron el akarja vágni a nyakát. Amellett hallgatag, mint a sír. Ha kinyitotta a száját, az korszakos esemény volt az officinában.

Azért tehát igen meglepett, a mikor egyszer (még Marosszögre költözésem elején) a körmei között voltam és Szikora uram háromszor-négyszer, sőt az elharapott, mormogva kiejtett mondatokat is számítva, többször is kinyitotta a száját.

Szappanozta éppen az államot, amikor egyszerre leestek a kezei, arcára mogorvaság telepedett s szeme gyűlölettől szikrázott. Azután otthagya engem, az ajtóba állt, kinézett az utcára s kisvártatva megszólalt (oly hangon, mintha a sírből jönne):

- Milyen kalitka! Valóságos vár!

Szünet. Szikora uram bosszus szuszogása egészen hozzám hatolt. Majd kifakadt:

- Tudtam, hogy hozzája viszik!

Azután visszajött, munkába vette a fejemet s közben még, mintegy magának beszélve, megszólalt:

- Hát van igazság a világon?

- Miféle kalitkáról beszél, Szikora úr? - kérdeztem.

- Miféléről? Jobb arról nem beszélni, uram. Sokkal jobb, mert könnyen elvesztheti az ember bizodalját Istenben... Legalább a magyarok Istenében (tette hozzá morogva).

Ez Szikora uramnak már a negyedik megnyilatkozása volt ma s nyilván teljesen kimerítette, mert több hangot nem tudtam kicsikarni belőle. De másrészt magam is tanácsosnak láttam nem firtatni sokat a dolgot, mert a borbély arca oly elkeseredett kifejezést öltött, hogy a borotválkozás rám nézve katasztrófális véget ígért.

II.

A kalitka, úgy látszik, széles körökben szenzációt keltett, mert a mikor hazamentem, Nagy János uram, a pék, az én marosszögi házigazdám a fülemben ordította:

- Látta azt a kalitkát?

Nagy János uram éppen ellentéte volt Szikora uramnak. A borbély magas ember volt, a pék kicsi, a borbély példás flegmával rendelkezett, a pék olyan volt, mint a paprika, a borbély hallgatag ember volt, a pék szájas, annak dacára, hogy a borbélynak valóságos medvehangja volt, míg a péknek éppen semmi hangja nem volt.

A pék volt a legnagyobb száju ember a városban, még pedig olyan nagy száju, hogy már évek óta el van rekedve miatta s egy szavát sem lehet hallani. Valószínűleg azért mondta róla Szikora uram, megnyilatkozása egy percében, a mély részvét hangján:

- Sokat szenvedett hazafi.

S ezért ordította a fentebbi kérdést a fülembe, a mi azonban csak viharos suttogásnak vált be.

- Már szólt arról a kalitkáról Szikora is, - feleltem, - és nagyon kíváncsivá lettem, miféle különös portéka lehet az, mert nagyon elkeseredett a láttára.

- Nem csoda, nem csoda! - huhogta a pék a fülembe.

- De hát miért?

- Azért, mert azt az embert, a ki a kalitkát vásárolta, igazság szerint régen... nagyon régen... föl kellett volna...

A pék úgy kifogyott a hangból, hogy a mondatot már csak jelekkel tudta befejezni. Hurkot utánzott a nyaka körül, ami nyilván azt jelentette, hogy az illetőt régen föl kellett volna kötni.

- Ki az az ember, Nagy János uram?

- Uram, - hörögte a pék, - ha én ezt a nevet valaha kieresztem a számon, akkor... akkor...

Megint kifogyott a hangból s illusztrációkhoz kelle folyamodnia. Dühösen rámutatott a kemencére, egy nagy bögrére és egy üveg olajra. Ez azt jelentette, hogy „akkor főzzenek meg engem olajban”.

- De hát mi vétke van a jámbornak?

- Arról Szikora beszélhetne.

- Csakhogy a borbélyt nem tanácsos erről kérdezni, mert a mikor ma szóba hoztam borotválkozás közben, csaknem elvágta a torkomat.

- Nem csoda, uram, higgye el, nem lett volna csoda, - mondotta a pék.

- Elhiszem, de maga nem kívánhatja, hogy elvágassam a nyakamat s azért mondja el, mi bajuk van a kalitka tulajdonosával.

A pék megadta magát.

- Az az ember... spicli volt.

- Ahán, finánc?

- Dehogy, dehogy. Nem dohányra szaglászott az, hanem emberre. Sok jó hazafit a börtön szalmájára juttatott az a német világban, Szikora uramat, a borbélyt is.

- Akkor ugyancsak haragtartó a borbély. Hisz az már olyan régen volt, talán igaz sem volt.

- De bizony, örökre elkeserítheti ez az igaz embert. Lássá uram, mi, a jó hazafiak, mindnyájan elszegényedtünk, csak ő gazdagodott meg. És még egyre gazdagodik... Másnak a viskója se ér annyit, amennyibe az a kalitka került, a mit a spicli ajándékba vett...

A pék fogait csikorgatta és kezével egy apró ember magasságát mutatta.

- A kis unokájának?

Nagy János uram igenlőleg biccentett a fejével s elfordult.

III.

A kávéházban (Marosszög egyetlen kávéházában) megismerkedtem egy disztिंगvált külsejű öreg úrral, a kit Böszörményi Mihálynak hívtak. Mindig délelőtt jött a kávéházba, tíz óra tájban, a mikor a reggelizők már eltávoztak, az ebéd előtt pálinkázók pedig még nem voltak ott.

Alacsony, ősz ember volt, csupa bonhomiával és derűtséggel kerek arcán, a mit még nyájasabbá tett vastag, fehér bajsza és ravasz kék szeme.

De a ki azt hinné, hogy Böszörményi úr ezzel a nevető ábrázattal elégedett ember volt, erősen csalódik. Ellenkezőleg, ő volt a városban a legelkeseredettebb hazafi s a mikor kifizette pohárka szilvóriumát, el nem mulasztotta hozzátenni:

- Fizessünk, Muki, a míg lehet... a míg a kormány ki nem veszi a zsebünkből az utolsó garasunkat.

Politikai elveire nézve a legszélsőbb magyarok közé tartozott, míg ellenben a városka polgárainak nagy többsége megrögzött pecsovcics volt.

- Egyedül vagyok, uram, mint egy puszta szigeten, - panaszkolta gyakran. - Ennek a városnak a levegőjét is megmérgezte már a kormány, lélegzeni se jó benne.

- No, no, Böszörményi úr, - vetettem ellen, - találkozik itt is kemény hazafi. Ott van Nagy János, a pék!

- Az a nagyszáju? Hiszen lóháton vitte a zászlót a pecsovcicsok követjelöltje előtt, uram, pék létére lóháton!

Elismertem, hogy egy pék, a ki zászlót visz lóháton a kormánypárti jelölt előtt, csak rossz hazafi lehet. De még nem mondtam le egészen a marosszögiek hazafiságáról.

- Aztán itt van Szikora uram, a borbély! Az ült is a hazáért.

- De akkor is ült a híres, - sziszegte Böszörményi úr, - amikor a pecsovcicsok a választáson megbuktatták Kondorossy urat, a dicső hazafit. Csakhogy otthon ült a kuckóban!

Böszörményi úr elkeseredetten az asztalra ütött.

- Vége van ennek a nemzetnek, uram! Még az arkangyal sem trombitálja föl sírjából... Hej, uram (Böszörményi úr arca borongóssá vált), nem garázdálkodnék rajtunk ez a kormány, ha apáink el nem hibázzák a dolgot.

- Persze, 67-ben, ugy-e?

- Régebben elrontották, már akkor, amikor a magyarok megölték *Kuthent*.

- Kicsodát, kérem?

- Kuthent, a kun fejedelmet.

Ahán, értem. Böszörményi úr alighanem kun ember s most kitört belőle az extra kun politika. Hát hiszen nem lehetetlen, hogy ez esetben Tisza Kálmán nem ülne a nemzet nyakán. (Mert történetem idejében még rajta ült.) Bizony kár volt megölni Kuthent.

Még aznap szóba hoztam Szikora uram officinájában a dolgot.

- Ugy-e bár, ez a Böszörményi kun származásu?

Szikora uram megtette azt, amire a legöregebb emberek sem emlékeznek Marosszögön: mosolygott.

- Persze, hogy az, - mondotta. - Csakhogy azelőtt Bobriknak hívták. Bobrik Misónak!

IV.

Böszörményi úr másnap estére meghítt a házába egy kis névnapi estére. Minthogy István napjának előestéjén voltunk, joggal következtettem, hogy egy Böszörményi István nevű családtagot fogunk ünnepelni.

Nagyon szép háza volt, minden zuga békétől és elégedettségtől sugárzott. Egy szép szőke asszonyka fogadott a tornácon: maga is egy nyájas sugár.

- Török Sándor vagyok, - szóltam, bemutatva magamat.

Kedves csengésű hang felelt: maga is a szelid családi örömök muzsikája.

- Ah, a mi vendégünk. Hozta Isten! Férjem még nincs itthon, de apa már várja. Tessék beljebb kerülni!

Böszörményi úr roppant zajjal üdvözölt, alig tudta a helyemet találni. Én nem késtem gratulálni neki, a bájos menyéhez (mert az volt), meg a szép fészekhez. Böszörményi úr a boldog ember göggyével szerénykedett és jelentősen, gondbaborultan nézett rám.

Megértettem a tekintetet. Azt jelentette: hát még akkor mi lenni itt, ha Kuthent meg nem ölik könnyelmű őseink!

Böszörményi úr egyszerre fölkiáltott:

- Lássuk az ünnepeltet! Pista, gyere be, Pista!

Egy apró ember futott be s egyenesen Böszörményi úr nyakába ugrott. Gyönyörű fiucska volt, nagyon hasonlított az anyjához, a szőke asszonykához, csak hogy a haja szénfekete volt, az arca pedig sötétbarna. Valóságos kis kún, - ámbár a nagyapót Bobrik Misónak hívták.

- Böszörményi István, az unokám, a kinek nevenapját ünnepeljük, - szólt az öreg úr ünnepélyesen, bemutatva az apróságot. Ezután a fiúhoz fordult:

- Pista, glédába! (A fickó összecsapta a bokáját s katonásan elénk állt.) Felelni fogsz a bácsinak. Nos, hol van a magyar szív?

A fiucska a mellére ütött.

- Hát a német szív?

Pista fölemelte pirostopánkás lábcskáját s a talpára ütött.

- Hahaha, nagyon jól van! - kiabált Böszörményi úr.

Adott egy pofonkát a fiúnak s ravaszul rám hunyorítva, kérdezte tőle:

- Ki teremtette, Pista, a világot?

- Kossuth Lajos, - felelt a fiu a teljes bizonyosság hangján.

Böszörményi úr szinte hömpölygött nevében, a menyecske pedig elkapta a fiút, kebléhez szorította fejcskáját s duzzogva szólt az öreghez:

- Apa, egészen bolondot csinál ebből a gyerekből. Pista, nem szabad ilyet mondani! A világot a jó Isten teremtette.

Azután fölugrott s kinézett az ablakon:

- Jaj, milyen sötét van már és Elek még nem jön! Soha nem szokott így megkésni. Csak éppen ma!

- Nem baj, - mondotta az öreg úr. - Vacsorára hazajön, addigra pedig megtartjuk az ünnepélyt.

Böszörményi úr ezzel eltűnt a szomszéd szobában. Mi, már mint én és Pista úrfi (mert a menyecske a beavatottság tudtával mosolygott) nagy várakozással tekintettünk a csukott ajtóra.

Nemsokára megnyílt az ajtó és fényáradástól körülvéve megjelent az öreg úr:

- Előre, Pista! Tessék belépni!

Mi már Pista boldog kiabálására értünk be a szobába. De amint beléptem, egyszerre elsötétedett szememben a világ: ott volt előttem a *kalitka*.

Igen, igen, ez csak az a kalitka lehet, amely Szikora uramat annyira elkésértette. Csakugyan, valóságos vár! Soha kanári nem lakott ilyen úri épületben, mint az, a mely ebben csicssergett. Semmi kétség: Böszörményi Mihály úr volt a marosszögi spicli.

- Pista, csókolj kezet a nagyapónak, ő hozta neked ezt a gyönyörű madarat és ezt a szép kalitkát!

Pista készséggel leróttá ezt a honoráriumot, az öreg úr pedig fölemelt egy pezsgővel telt poharat és szónoki állásba helyezkedett.

- Kedves unokám, Pista, - mondotta rezgő hangon, - midőn neved napját ünnepeljük, vésd szívedbe, hogy szeresd apádat, anyádat, de náluk is jobban a hazát. (Pista olyan arcot vágott, hogy abból a legjobbat lehetett remélni e tekintetben.) Mert kedves fiam, ti, az ifjuság, vagytok a haza egyedüli reményei, amelyet elárultak és eladtak a pecsovicok... (De apus, miket beszél ennek a tacsónak! - suttogta a menyecske!)

Böszörményi úr itt megakadt, hangja elhalt. Az utcáról ittas emberek rekedt nótája hallatszott be. Ezt fújták:

„Babám a bábosné, lánya a csaplárosné.”

Megismertem a hangokat. Kettő volt, az egyik, a dörmögő, Szikora uramé, a másik, a huhogó, Nagy János uramé.

Kelletlen érzés fogott el mindnyájunkat. Mintha egy nagy fekete lepke röpült volna a nótával a szobába. Egyszerre valaki ráütött öklével az ablak fájára:

- Bobrik Miska! (Szikora uram basszusa hangzott az utcáról.) Készül már számodra is a kalitka! Fujod még te is a vasat, mint mi!

Nagy Jánosból csak a hörgését lehetett hallani.

Ezeknek, úgy látszik, még most is begyűkben volt a kalitka. A részegek tovább vonultak, az asszonyka gyorsan becsukta a spalétákat és bosszusan mondotta:

- Ezek a duhajok mindig üldözik apust, az ő ostoba meséjükkel. Nem lehet lerázni őket a nyakáról... Apuska, maga pedig ne vegye mindjárt a szívére!

- Cseppet sem törődöm velük! - szólt Böszörményi úr. - Mi is jut az eszedbe!

De a vígság még se került vissza a régi mederbe. A menyecske nyugtalankodott a férje elmaradásán, Böszörményi úr pedig hallgatagabbá lett. Egyszer megszólalt odakünn a csengő.

- Elek jön! - kiáltott az asszony és kisietett a szobából.

Pár perc múlva mintha rémült kiáltás hallatszott volna az udvarból. Böszörményi úr kifutott, de nemsokára visszatért. Halálsápadt volt, egész testében remegett s engem kivont a szobából.

- A fiúnak semmit sem szabad tudni... - suttogta. - Elek agyonlőtte magát... sikkasztott... koldusok vagyunk...

V.

A borbélynak meg a péknek igaza volt: Böszörményi-Bobrik Mihály csakugyan spicli volt a német világban s az én két ismerősöm áldozatai közé tartozott. Drámája ezután gyorsan lejátszódott, a megkésett nemezis, a melyet hasztalan akart kibékíteni azzal, hogy Böszörményivé és nagy magyarrá változott, hamarosan elsöpörte a marosszögiek szeme elől. A vagyona dobra került, a menyét sírba vitte a katasztrófa s egy napon ott ült a marosszögi pályaház előtt, egy zugba húzódva, térdein a kis kúnnal s az érkező vonatot várta, hogy örökre elhagyja Marosszöget.

A fiúcska egyszerre fölkiáltott:

- Ni, nagypapa, az én madaram!

A kalitka valóban ott volt s mellette Szikora, meg Nagy János. A kótyavetyén megvették írigységüknek ezt a tárgyát s most, amikor végre megérték a kém pusztulását, kihozták utána az utolsó stációra.

Böszörményi úr régi ellenségei láttára ijedten átkarolta Pistát s fejét keblére szorította, mintegy védeni akarván őt azok rettenetes gyűlölete ellen.

- Bobrik Miska, - szólt most Szikora uram, - érzed ugy-e, hogy él még a magyarok Istene? Nagy János koma, nyisd ki a kalitkát... örvendjen ma a spicli utolsó rabja is!

A pék kinyitotta a kalitka ajtaját s a kanári kiszállt belőle. A fiúcska sírva nézett utána.

Azután megjött a vonat s elvitte magával a kémet. Az utolsó látomány, a mi szemét kísértette, Szikora uram diadalmas zászlóként lengő vörös szakállá volt, az utolsó hang, amely fülébe hatolt az elhagyott városból, a pék kárörvendő rikácsolása volt.

Harmadszor.

Nézem azt az öregbetűs vidéki levelet, a mely tudatja, hogy kesztölci Keszthölczy Miklós úr, volt negyvennyolcas honvéd, stb. a múlt héten Istenben elszenderült.

Halála váratlanul történt meg.

A vastagon szórt fekete porzó, a mely minden betűt háromszorossá kövérít, maguk az öreg görnyedt betűk, a recés vén mártott papír sápadt nedves foltjaival, valami különös szomorúsággal beszélnek el a gyászhiért.

Mert Keszthölczy Miklós úr nem most hal meg először, hanem most - harmadszor.

Magyarország áldott földje olyan, hogy itt kétszer-háromszor is meghalnak az emberek és még mindig nem bizonyos, meghaltak-e véglegesen.

A sír, a mikor már keblébe fogadta a halottat, újra megnyílik, kibocsátja üregéből elénekelt, megsiratott foglyát. S a sír sápadt lakója ismét megjelenik az utcán, a vendéglőkben, sőt néha a képviselőház termeiben is.

De Keszthölczy Miklós úr most már visszavonhatatlanul meghalt.

I.

Először akkor halt meg, amikor a trikolórok lobogtak és a vérrózsák virultak.

Sokan emlékeznek még abban a vidéki városban, a melyben a Keszthölczy-család lakott és vezérszerepet játszott, arra a rekviemre, amelyet az elhunyt Miklós úrért tartottak a székes-egyházban.

Azt a honvédszázadot, amelynek soraiban Miklós úr harcolt, letiporta egy orosz lovasezred. Nem maradt életben a derék fiúk közül egyetlen egy sem. Ott heverték mindnyájan a csöndes csatatéren, sebbel fődve, vérrel áztatott pihenő helyükön, ki széthasított fővel, ki átfurt mellel. Köztük Miklós úr is.

Legendák szállongtak a hős csapat utolsó órájáról. Mint állottak mozdulatlanul helyükön, a mikor rájuk ömlött a lovasok rettentő fürgetege. Mint néztek farkasszemet a dübörögve közeledő halállal. Mily sápadt volt az arcuk, mint lobogott a szemük, mint merevült érczé az elszánt ábrázatokon minden vonás és a hallgatag, halovány hősök csapatában mint dőlt le egyik a másik után a földre, anélkül, hogy ajkukról egyetlen jajszó lebbent volna el. Egy tapodtat sem hátrálva omlottak egymásra, szépen sorjában, mint a kaszáláskor a rend s ott feküdtek egymás hideg tagjain, félelmes halmokat alkotva.

Legendák szállongtak a hősök hőseinek vértanúságáról. A dal is ajkaira vette őket s még most is fölsír itt-ott emléküik egy népdalban, a mely néha kizendül a puszták mélyéből, ha oly halkan is, mint csillagos éjszaka a tőről a gólya sírása.

Még sokan emlékeznek abban a vidéki városban arra a gyász-isteniszteletre, a melyet Keszthölczy Miklós úr lelkeüdvéért tartottak.

A templom hajója fényben úszott. A ravatal a közepén sötéten vált ki a fénynek tengeréből. A város apraja-nagyja a padokban szorongott. A hölgyek fekete gyászruhában, kisírt szemmel, a férfiak kalapjukon gyászfátyolt viseltek és meghajtott fővel állottak a ravatal előtt.

Majd belépett az anya, Keszthölczy Gáborné, a ki a „paraplés forradalom” óta már a második fiáért tartat rekviemet.

Minden szem rája szegződött. Minden fej feléje fordult. A hős fiak anyja szilárd lépéssel közelgett a gyászba vont padhoz, helyéhez; hervadt arcán büszke fájdalom lebegett... Valódi római anya volt... De minél közelebb ért a ravatalhoz, s a mint megzendült az orgona, a mint arcához ért a viaszgyertyák illata, megtört s az az asszony, a kit karon vezettek helyére, már nem római, hanem vérző szívű keresztény anya volt.

...Két hónappal ezután egy csunyán összekaszabolt, de már lábbadozó sebesült érkezett a városba: Keszthölczy Miklós.

II.

Miklós úr másodszor ezelőtt másfél évtizeddel halt meg. Én is ott voltam a temetésén.

Halála most is tragikus volt.

Szomoru nap volt az, sokkal szomorúbb, mint az, amikor a tetemek halma alatt feküdt s fölötte kozák lovak patái táncoltak; sokkal szomorúbb, mint amikor a székesegyház hajóját az orgona bégása és a sirok zokogása töltötte meg.

Az egykori hős ebben az időben a városi árvaszék elnöke volt.

Dicsőséges múlt állt mögötte. A Bach-korszak, a 61-iki hajnalhasadás, az alkotmányos korszak gyermeknapjai, az új idők mind Miklós úr nevével függtek össze az ő városában. A sebek, a melyek bőven keresztetk arcát, testét, szentek voltak a pátriájában. Tisztelettel említette a nevét mindenki, apa a fiának mint az antik jellem és a hazafi mintaképét mutogatta.

Azután egy napon váratlanul meghalt. Szomoru őszi este történt. Az emberek seregestől özönlöttek a házához, de nem mentek föl az emeletre, a hol lakott, hanem lent csoportosultak a kapu előtt és izgatottan beszélgettek az eseményről. Egyik-másik dühtől eltorzult arccal fölnézett az emeleti ablakokra.

Olyan volt odalenn a kapu előtt károgó fekete tömeg, mint egy nagy csapat varju, a mely a lelőtt vad körül kóvályog.

Én azonban fölmentem a halottas szobába és megnéztem az egykori hőst.

Diványon hevert, fehér lepellel leborítva. A takaró alatt erőteljes körvonalakban kidomborodott Miklós úr hatalmas alakja s a fehér gyolcs a fej táján vérben ázott. Úgy feküdt ott, mint egy megölt harcos.

Közelében kilőtt pisztoly hevert a földön.

A divány mellett két orvos pacsmagolt, míg egy szolga mosdótállal állt mellettük. Az egyik orvos száraz hangon így szólt:

- Vége van... nem lehet segíteni rajta...

És közönyösen kezdte csomagolni orvosi szerszámaikat.

A szomszéd szobában a rendőrség emberei sűrögtek, átnézték az irományokat, pecsételgettek; egyszer valamelyik átsietett a hálósobán és lába beleakadt a takaróba, a mely Keszthölczy Miklóst fődte és csaknem lerántotta azt a halottsapadt arcú, ezüstös őszbevegyült szakállu alakról.

Nyomasztó súly nehezedett lelkemre. Megdöbbenő volt az ellentét ennek a nagy hősnek és ennek a gyöngye lelkü szerencsétlennek kettős alakja közt.

Az őszelei ég belátszott az íves ablakon. Magasan lebegett az alkonyat homályában a tömérdek fényvel meghintett világboltozat, a melyről egy-két csillag odanézett arra a letakart alakra, ezer más pedig oda arra a térségre, a melyen egykor, régen, a mesés múltban azok a holttest-halmok emelkedtek.

A ház egyik távoli kis szobájában egy öreg asszony térdelt a feszület előtt. Vajjon nem azt kérdezte-e az égtől, miért nem engedte elveszni akkor ezt a fiát is, amikor a másikat?

...Egyébiránt Keszthölczy Miklós úr, ámbár eleinte halálhíre járt, félesztendő mulva kiépült halálos sebéből.

III.

Harmadszor... ez a harmadik lassu halál volt.

Vidéki városok régi kávéházaiban, vendéglőiben gyakran lehet látni elzüllött alakokat, a kik napestig a tekéző-asztalok körül ácsorognak, vagy valami szögletbe huzódva lapot olvasnak. Soha sem költenek semmit s ha az ember megkérdi a kávést, miért tűri meg a helyiségében, vállát vonva dünnyögi:

- Régi polgárok... nem dobhatom ki őket!

A „régi polgárok” iránt, a kik hajdan befolyásos városi elem voltak, nemcsak a vendéglős viseltetik bizonyos kegyelettel, hanem a vendégek is. Ezek, ha jó kedvük van, meghívják őket asztalukhoz, hozatnak számukra bort, elbeszéltetik velük a város régi sok baját és akárhányszor le is itatják. Ilyenkor persze nem szabad a szegény lehullt vidéki csillagnak finnyáskodnia, ha a jókedvű ifjúság vaskos tréfái tárgyául választja.

Ilyen „régi polgár” lett Miklós úrból is. A börtönt elkerülte, mert a golyó, a melyet koponyájába bocsátott, szörnyen megdézsmálta az eszét. A mi megmaradt, éppen elegendő volt, hogy elmezavar címén kibocsássák a törvény kezei közül.

Azóta akárhányszor a vendéglői asztal alatt virradt meg neki, vagy ha kizavarták onnan, valami sövény alatt.

Végül egy napon nem virradt meg neki többé az asztal alatt, hanem úgy szedték ki onnan holtan.

Akkor halt meg harmadszor és utoljára.

Nézem az öreg betűkkel írt levelet, a mely tudatja, hogy Keszthölczy Miklós az Úr kezébe adta lelkét, - noha nem valami magasztos helyen tette meg azt a boldogult. Le van írva a temetés is.

„A koporsó után haladt az elhunyt megtört édesanyja, az agg matróna, a ki alig tudott a fájdalomtól a lábán állani...”

A recés levél öreg betűivel egész korrajzot zár sorai közé.

A szegény anya, ki bánatosan kíséri ki a temetőbe dicsőséges és nyomorult multu fiát, sokszor jelenik meg fájdalmával ilyen szomorú aktuson. Gyakran úgy tetszik, hogy ezt a szegény földet személyesíti, melynek akárhány fia halt meg kétszer, háromszor...

Az ajtó.

Klára asszony földúlt arccal áll a szobában s így monológizál magában:

- Nem jön! Kísérletet sem tesz, hogy kiengeszteljen. Ez kiállhatatlan, így nem élhetünk tovább. Ez már második eset házasságunkban. A zsarnok mindjárt a második héten összeveszett velem, a világon a legalázatosabb feleséggel. Engedelmes vagyok az ostobaságig s mi a jutalmam? Hogy már másodszor megalázza női méltóságomat. Akkor, amikor először belém kötött, éppen látogatóba készültünk. Éppen mint most. Én a sapkát akartam fölvenni, ő pedig azt kívánta, hogy a kalapot vegyem föl, mert az jobban illik. Most... én akartam fölvenni a kalapot s ő követelte, hogy a sapkát tegyem a fejemre, mert az mégis jobban illik.

Isten látja lelkemet, nem ragaszkodtam sem a sapkához, sem a kalaphoz, de nem akartam tüstént bevonni a vitorlákát.

- Kálmán, - mondtam, amikor először zördültünk össze, - nekem úgy tetszik, hogy magának nem a sapka ellen van kifogása.

- Hát mi ellen?

- Ellenem.

- Hogy-hogy?

- Megunt már engem.

Kálmán mosolygott és pedig gunyosan s így szólt:

- Kedvesem, maga egy kis rosszkedvű csacsi.

- Rosszkedvű? Miért nem vagyok mindjárt házsártos?

Megint mosolygott, megint gunyosan.

- Vegye föl hát azt a kalapot, - mondotta, - és gyerünk!

- Nem veszem föl és nem megyek.

- Amint tetszik. Akkor hát én megyek a kaszinóba.

Ezt mondotta akkor is, most is. Én sírva fakadtam, akkor is, most is.

- Menjen, - mondtam, - de jegyezze meg, hogyha elmegy a kaszinóba, vége közöttünk mindennek!

Aztán a szobámba futottam, éppen mint most. Ah, de akkor utánam jött, míg most nem jön! De mintha lépéseket hallanék. Valaki lábujjhegyen jó. Ez ő!

Klára asszony az ajtóhoz fut s megfordítja a kulcsot.

- Zárjuk be az ajtót az orra előtt, mint akkor!

Itt van már.

A menyecske diadalmas arccal veti magát a zongora előtt levő székre és pár futamot ver a billentyükön.

Az ajtón kopogás hallatszik:

- Nem szabad!

A lépések újra hallatszanak, mintha valaki távoznék, Klára asszony tovább szövi gondolatait:

- Ohó, uracskám, az ajtó nekünk jó barátunk, az ajtó a mi meghitt szövetségesünk. Maguk önzőn lefoglaltak maguknak minden jogot, maguk uralkodnak a világon. Egyedül csak az ajtónkon nincs hatalmuk. A hadvezér, aki levert egy országot, szepegve áll meg egy kis tapétás ajtó előtt s kénytelen csufosan meghátrálni, a mikor az ajtócska szemébe kacag. A gőgös nagyúr alázatosan térdet hajt előtte: nyílj meg, rabszolgád előtt, ármányos ajtócska! A férjurarom mogorva, későn jár haza, becsmérli az ebédet, ámde előáll a kis ajtó és néhány lecke után megtanítja arra, hogy a jóra való férj milyen legyen. Ah, a kedves kis ajtó leányálmunk meghitt tanuja, a mely gondosan őrködött, hogy senki meg ne lepjen, mikor naplónkat írtuk, mikor könyeinket rejtegettük, s mely oly büszkén tárult föl, mikor menyasszonyi ruhánkban kibocsájtott a fészekből a világba! Itt, új otthonomban is fülembé sugja ajtócskám: Ne félj asszonykám, ha mi ketten összefogunk, könnyen végzünk házsártos uraddal!... Kocsizörgés.

Klára asszony az ablakhoz rohan és fogai közt sziszegi:

- Kálmán az! Kocsiba ült s elhajtattott a kaszinóba. Mily gyávaság! Fut a felesége elől. Sohasem bocsájtom meg neki, hogy így elhagyott, mikor már kinyitottam volna az ajtót, ha - még egyszer kopog. Milyen szomorú odakünn az idő! Milyen sötét a levegő!

Az asszonyka ledől a divánra s csöndesen zokog.

- Idebenn is oly sötét minden... Már most bizonyosan a kaszinóban van... Oly szomorú az élet! Nem, nem állom ki tovább! Ez a levegő megfojt, éget minden butordarab. Visszamegyek a mamához és nem jövök ide soha többé. Igen, igen! Itt a köpenykém, a kalapom, szegény legyalázott kalapom!

Klára asszony tekintete véletlenül a tükörrre esik.

- Határozottan illik nekem ez a kalap. Vajjon mit vigyek magammal? Az édesanyám arcképét, az édesapámét és - az is jó lesz: a Janiét. Hadd boszankodjék miatta!

Hogy hogy nem, Klára asszony előhalász valamelyik fiókból egy csomó levelet és megvetőleg nézi őket:

- A levelei! Elvigyem-e? No, nézd, így kezdi az egyiket: „Egyetlen mindenségem, aranyszárnyu fecském...” Be veletek a táskába, förtelmes hazugságok! Nem hagyom mégsem itt. Ni, a kis cipőgomboló! Édes kis jószágom! Emlékszel-e, mikor az a kártyás, - bizonyosan kártyázik most! - Velencében... Nem tudtam begombolni a cipőmet s ő egyszerre elővett a zsebéből - sejtette, hogy szükségem lesz rád! Úgy őriztem, mint valami ereklyét. Ah, az szép idő volt! A canale grande... a csillogó zöld víz... a fekete menyezetes gondola... a komolykodó öreg paloták... Végre örökre! No még néhány sort neki.

Klára asszony leül és írni próbál, de nem igen boldogul vele. Maga elé bámul. Egyszerre halkán fölsikolt.

- Kopognak... Visszajött!

A köpenyt ledobja magáról.

- Itthon maradunk! Az ajtó bevált. És most - azt tegyük, amit a multkor. Hadd törjön meg még jobban... Nem szabad!

Mély csönd...

- Eltávozik. Mily szomorúan kopognak a lépései, szinte látom, amint lehorgasztott fővel a szobájába megy. Szinte sajnálom a szegény fiut. A leckét ugyan megérdemelte, de talán kissé keményen bántam vele. Végre is belátta hibáját és visszajött. Képzem, milyen rosszul érezte magát a kaszinóban! A bérkocsis, aki odavitte, bizonyosan azt mondta magában:

- No, még ilyen szomorú urat sohasem vittem a kocsimon!

A kaszinó inasai is összesúgtak, mikor a kabátját lesegítették:

- Ej, be sápadt a nagyságos úr, talán beteg!

A kártyaszobában bizonyosan behúzódott egy szögletbe és akárhová nézett, mindenütt megjelent előtte az ő szegény mártírjának a fájdalmas arca, a mint az ablakban áll s a kocsit után néz. Aztán elébe lebbent a zárt ajtó és gunyosan kérdezte:

- Hogy érzi magát, uram?

Kálmán pedig dühösen morogta:

- Ostoba voltam, az a kalap pompásan illik az asszonynak!

Aztán megnehezedett a szíve, eszébe jutott a lidó, a cipőgomboló, a fekete gondola... Fölugrott, hazarohant s most a szobájában búsul és minduntalan megfogadja:

- Esküszöm, ezentúl okosabb leszek!

Én is megbocsájtok neki. Csak jönné már... mert eljön bizonyosan! A zárt ajtó: villamos lámpa. A lepke nem tud szabadulni tőle, akárhogy vergődik. Jön már!

Kopognak.

- Szabad!

Klára asszony kővé mered, mikor hirtelen kizárja az ajtót és a szobalány jelenik meg.

- Maga kopogott?

- Igen, nagysága. Már harmadszor.

- Mind a háromszor maga?

- Igenis, én.

- Mit akar?

- A divatüzletből vannak itt néhány skatulyával.

- Hozza be!

A leány távozik és Klára asszony sápadtan áll helyén.

- Mind a háromszor a Julcsa kopogott! - dadogja megsemmisülten. - Eszerint a gyáva mégis elment! Nem őt vártam meg háromszor, hanem a divatáruslányt, nem őt törtem meg, hanem azt a szegény divatáruslányt. Ő ezalatt nyugodtan kártyázott a kaszinóban. Bizonyosságot kell szereznem...

Julcsa belép és hozza a dobozokat.

- Ezt küldték a nagyságos asszonynak, hogy tessék választani.

Klára asszony hevesen fölszakítja a doboz fedelét és magában szól:

- Új kalap és új sapka... A férjem küldi... Értem, ezzel akar lekenyerezni... Julcsa (kezdi hangosan), mikor ment el a nagyságos úr hazulról?

- Nem ment még el.

- Ne-em?

- Ki sem mozdult a szobájából, csak engem küldött át a kalapos boltba.

Klára asszony szíve diadallal földobog. Julcsát kituszkolja és ujjong örömében:

- Nem ment még el! Egyáltalán nem! Ki sem mozdult a szobájából! Így hát nem ő volt az, a ki a kapu előtt a bérkocsiba szállt, hanem összetévesztettem valakivel. Nem ment hát el, - mint a multkor sem! Óh, kedves, drága uracskám! És milyen csinosak ezek a kalapok, meg ez a sapka. Csak jönne már! Alig, alig várom... Nyilik már szobája ajtaja... ide tart... Végre!

Klára asszony az érkező elé rohan, de az ajtónál megáll és toppant a lábával:

- Nem! Maga, édesem most kopog először s így előlről kell kezdenünk!

Az ajtót gyorsan bezárja és a zongorához ül.

Kopogtatnak.

- Nem szabad!

A lakótársam.

Van nekem egy parányi barátom, a ki megosztja velem a szobámat. Úgy jutottam hozzá, hogy egy napon a szerkesztőségben fölkeresett egy úriember. Semmitmondó arca volt, de a semmit ilyen búskomornak sohasem láttam, mint ezen az arcon.

- Nagyon szomorú ügyben kívánok önnel beszélni.

- Kérem. Szomorú lehet az az ügy, de hosszú nem.

- Igérem. Én, uram, vőlegény vagyok.

- Gratulálhatok?

Az idegen fölsóhajtott.

- Még nem, fájdalom. A nevem Brunner és madárkereskedő vagyok.

- Igen szép foglalkozás.

Vendégem szerényen mosolygott.

- Szívesen elhiszem. Az üzletemmel szemben van egy cukrászbolt s abban egy szőke cukrászné, özvegy és az üzlet tulajdonosa.

- Ez az ön menyasszonya?

- Úgy van.

- Akkor már csakugyan gratulálok. Madárkereskedés és cukrászbolt! Madár, cukor és szerelem! Hisz ez a frigy maga a poézis. Gratulálok!

- Még ne! - sóhajtá Brunner úr lemondóan. - Én, uram, szeretem a szárnyas népséget, de egy fajtát nem szívelhetek: a kotnyeleskedő úri jómadarakat.

- És... a cukrászboltban... ilyenek röpködnek?

Brunner úr igenlőleg hunyorított a szemével. És ebben a hunyorításban már egy egész Otelló látszott. Egy egész zöldszemű szörnyeteg. Egy ötfelvonásos tragédia az ötödik felvonásban. Komoran szólt:

- Fájdalom, csapatostul. És a mi a legszomorúbb, azt sejtem, hogy Irma - ez a menyasszonyom neve - maga ad randevukat nekik a cukrászboltban. És pedig az önök lapjában, a kis-hirdetéseken... Van itt egy mai lap?

Adtam neki egy lapot. Brunner szétbontotta és mint egy sebzett vad, felhördült:

- Hah, itt van... tudtam... olvassa, csak olvassa!

Rámutatott, azaz dehogy mutatott, rácsapott öklével úgy a hirdetésre, mintha egy csomó jómadár szépen fésült koponyája sorakoznék a betűk helyén. A hirdetésben ez volt olvasható:

Egy csinos, fiatal özvegy ismeretséget óhajt kötni egy szellemes fiatalemberrel. Ajánlatok <i>Diskrecio</i> címen poste restante.
--

Brunner úr fájdalmasan sziszegett:

- Ez a csinos, fiatal özvegy, ő! Irma! És már két hete napról-napra megjelenik ez a hirdetés. Két hete nézem az üzletem ajtajából, mint megy be és ki a sok szellemes fiatalember átellenben az ajtón... mert napjában tíz-húsz is jelentkezik. Látom őket bemenni, kijönni, szívem vérzik és a bútól már szinte lesoványodom... s velem soványodnak a madaraim is, a melyeket elfelejték etetni, itatni.

Brunner úr hangja egészen ellágyult és megragadta a kezemet:

- Uram, szerezzen nekem bizonytságot, hogy csakugyan Irma adja a lapjukba ezt a hirdetést és örök hálára kötelez. Bizonytságot, hogy Irma hűtlen!

- És ha azt bizonyítom be, hogy Irma hű?

Vendégem elsápadt, meg elpirult.

- Akkor, uram, akkor... (valami nagyot akart mondani, mert a hangja ünnepiesen rezgett)... akkor küldök önnek egy csízt.

Ennek az ajánlatnak nem állhattam ellent. Tehát így szóltam.

- Nos, az ön menyasszonya, Brunner úr, ártatlan.

- Hogy-hogy?

- Hát nem látja, hogy a hirdetés csak ravasz asszonyi kelepce? Mit csinálnak a cukrászboltban azok a fiatalemberek?

- Mit? Tudom is én... Fecsegnek, szellemesen, ahogy ki van kötve.

- Meglehet. De eközben tömérdek süteményt megesznek és még több likőrt megisznak. A zsebüket pedig megtömik cukorkával.

- Az igaz...

- Az üzlet föllendül.

- Ah!

- A hozomány gyarapszik.

- Ah!

- Nos, lássa, a szép cukrásznénak nincs egyéb célja az apró hirdetésekkel, minthogy az üzleti forgalmat élénkítse. Mire az udvarlók észreveszik, hogy a cukrászbolt kis boszorkánya az orruknál vezeti őket, a sok édességtől kihull a foguk, elromlik a gyomruk, ön meg van boszulva, a hozomány kövéritve és ön a markába nevet.

Brunner úr nevetett is, nem a markába, hanem a szélrózsa minden iránya felé.

- Valóban így lenne? - dadogta végre.

- Kétségtelen. Menjen haza nyugodtan, etesse, itassa a madarait, magáról se feledkezzék meg.

Még aznap elküldte a csízt egy gyönyörű kalitkában.

Ez az én kis lakótársam s így került hozzám.

Miminek hívják. Csinos, jól táplált, eleven madárka. Egy kastély-formájú kalitkában lakik és egész nap fürdik szenvedélyesen. Ha fürdését elvégezte, ha jóllakik kendermaggal és a cukrot is megdézsmálta: kiül a kalitka lécére és csattog, trilláz valami nótát zúgó erdőről, bukfencező barna mókusokról, aranyos hajnalról... Csattog, füttyörész valami szép regét, a mit egykor egy kis fészek fölött a csízanyó mesélgetett sárgaszáju, csipogó fiókjainak.

Már vagy két éve osztozunk meg a szobán mi kettesként és tartunk közös háztartást, de nem mondhatnám, hogy valami nagy békességben.

Mimi ugyanis nem akarja elismerni az én gazdavoltomat a szobában, a mihez pedig én határozottan ragaszkodom. Ő egyáltalán gyűlöl minden felsőbbiséget és ennél fogva egy kicsit engem is, a ki a szobában a felsőbbiséget akarom arrogálni magamnak.

S mint aféle félig-meddig tirannus, ki is kapom tőle a megérdemelt jussomat. Ha közeledem a kalitkájához, fölugrik a lécre, harciasan szétterjeszti a szárnyait és vitézül rám tátogatja a csőrét.

Ez körülbelül azt jelenti nála, hogy: le a zsarnokkal!

Én megkísérlem kapacitálni - füttyszóval. Ezen a nyelven szoktunk diskurálni. Mimi megért engem és én is őt.

- Mimi, legyen eszed! - szól az én füttyöm.

- Nem kérünk az úrtól azt se kölcsön! - felel az övé.

- Gondold meg, hogy én fizetem a házbért, az adót... Következésképpen én vagyok a gazda.

Ekkor ő elkezd pörgetni a nyelvét, gondolom, valami demokratikus tanokat fejteget, a mikből kisüti, hogy nem a pénzbeli, hanem a szellemi felsőbbiség a döntő. Azt pedig el kell ismernem, hogy ő jobb muzsikusz nálamnál.

- No, Mimi, add meg magad és béküljünk ki! - vetem közbe.

Megint rám tátogatja a száját.

- Majd ha fagy!

- Mimi, vigyázz, nem kapsz cukrot!

Erre a lovagiatlan fenyegetésre Mimi dühbe jó és mérgesen rám rival:

- Az úrral nem lehet beszélni!

Ezzel fölugrik a felső lécre, hátat fordít és nagy vígan elkezd trillázni: Volt egyszer egy szunyog, annak egy babája... tralla... tralla... annak egy babája! Vagy valami ilyesfélét.

Fél-ellenséges viszonyunk pedig marad a régiben.

Különösen nagyon ellenkeznek nézeteink abban, hogy mikor menjen Mimi sétaröpködéskorra a szobában. Én akkor szeretném, a mikor nem dolgozom s ügyelhetek a nyíló ajtóra, hogy el ne illanjon. Mimi viszont azt tartja, hogy csak akkor tud ő szíve szerint röpködni a szobában, a mikor én írka-firkálok. Neki, mint mindenben, ebben is önálló véleménye van.

Én, a szerintem alkalmas időben kinyitom a kalitka ajtaját s beszólok:

- Mimi, tessék kiröpkülni!

Rám sem hederít. Nyugodtan kopácsolja a kendermagot és esze ágában sincs megfogadni a parancsot.

Jó. A szabott idő leteltéig nyitva hagyom az ajtócskát s aztán, mintha Mimi már igénybe vette volna a szabadságot, bezárom. De nem oda Buda! Alig ülök az íróasztalhoz, Mimi jelentkezik, hogy repülhetnékje van.

Most meg én nem törődöm vele. Ármányos, bünhödjél! Mimi nem is imádkozik sokat nekem, egypár kísérlet után úgy viseli magát, mintha belenyugodnék sorsába - de a szeme hamiskásan villan felém. Túljárok én az úr eszén!

Alig távozom egy kissé a szobából, Mimi elkezd kétségbeesetten kiabálni. Ehhez jól ért a gézengúz. Három-négy szobán keresztül hangzik a fájdalmas jajveszékelése, a melyben egy egész csíz-nemzet siralma reszket.

Az enyéim berohannak - és az már az ő titka, hogy érteti meg velük, mi a baja és mit kíván a zúzája. Bizonyosan jól befeketít engem. Denikve, mire visszajövök, Mimi már fönn gubbaszt az ablakfüggöny felső cirádáin s onnan tátogatja rám diadalmasan a csőrét:

- Csak azért is künn vagytok!

Ilyenkor tőle telhetőleg zavar, rászáll a fejemre, vagy oda kotnyeleskedik az írásomra, beleüti az orrát a betűkbe s olyan csufondárosan néz rám gyöngy-szemeivel, hogy szinte kiolvasom belőlük:

- Hát izzadunk, izzadunk, ugy-e? Minek gyötri ugyan magát barátom? Hiszen a mit érdemes volt megírni, azt már mind elírták előletek!

De a legnagyobb nézeteltérés köztünk akkor van, amikor azt kívánom, hogy Mimi vonuljon be a palotájába. Természetesen nem hajlandó. Vígan karikázik a szobában, ugrándozik, bomlik, mint egy kis ördög. Csak azért se!

Nekem azonban már erre van orvosságom. Előveszem a sétatálcámat s megfenyegetem vele.

Rendesen használ ez. De ha szerét teheti, fölrepül a függönyre. Fölemelem a botot:

- Mimi, egy-kettő, a kalitkába!

Mimi nevet. Már ő azt kitanulmányozta, hogy a sétatálca nem ér föl oly magasra és nyugodtan pislog rám.

Más eszközhöz kell nyúlnom. Ez a más eszköz egy hihetetlen hosszú csibukszár, melyet egy nagybátyámtól kaptam a nevemnapjára - a nevelésem kiegészítéséül. Ugyanis, én nem vagyok pipás ember.

Mimi tudja, hogy ez a hosszú jószág az ő kis világa minden zugába fölr és gyorsan besurran a kastélyba. Onnan pöntyög ki duruzsolva:

- Ha így tetszik diskurálni, az más. Mért nem beszél világosan az úr!

Egyszer, egy szép tavaszi napon, kivitték a Mimi kalitkáját az udvari ablakba. Hogy, hogy nem, az ajtócska kiszökkent helyéből és Mimi a nyitott ablakon át kiröpült a szabadba.

Nagy volt az ijedelem. Az egész ház összefutott... mert az ármányos az idők folyamán nagy népszerűsége tett szert. Arra értem haza, hogy a ház minden gyereke és asszonya a harmadik emeleten táboroz és valakit csalogat le a háztetőről.

Ez a valaki Mimi volt. Ott ült a háztető szélén és úgy tetszett, nagyon mulattatta a sokadalom. Mikor engem meglátott, kegyetlenül rám tátogatta a csőrét.

- Mimi, tüstént takarodj a kalitkádba! - kiáltottam fel hozzá.

Meg se moccant.

Megfenyegettem a sétatálcámmal.

Az eredmény nem különb. Mimi okos, tudja, hogy egy hitvány sétatálca nem mindenható és mindenhova elérő.

Ekkor egy gondolat ötlött a fejembe. Kihoztam a csibukszárat. A mint ezt a kópé meglátta, engedelmesen leröppent a háztetőről, egyenesen a kalitkába s ott, mintha mi sem történt volna, elkezdte kopogtatni a cukrot. Mert Mimi ravasz, tudja, hogy az a hosszú csuda min-

denhova elér, a hova akar. Az égbolt nem elég magas, a földgömb nem elég tágas az átkozott csibukszárnak. Mi már azt kitapasztaltuk.

De csalódnak önök, ha azt hiszik, hogy Mimi egy nevetlen, önhitt teremtés. Ezt csak azért hihetik, mert nem ismerik a Mimi regényét.

Ez úgy történt, hogy egyszer egy kis rokonommal, az Irénkével fogadtam. Már nem emlékszem arra, mi volt a tárgya, csak arra, ha vesztek, köteleztem magam, hogy Irén diktálja, mit vegyek ajándékkul a születése napjára. Vesztettem.

Irén nagylelkű volt. Csak egy költőt kért, azaz a könyvét.

- Milyet parancsolsz? - kérdeztem. Dalköltőt, drámaíró, vagy novellistát?

Irén nem sokat válogatott.

- Dalköltőt, de igazit és (kék szemében kicsillant a dévajság), ha kedves akarsz lenni, - elevenet!

Én kedves akartam lenni és vettem Irénnek tíz forintért egy igazi és eleven költőt. Elmentem Brunner úr üzletébe.

Brunner úr éppen nagy munkában volt. Egy határ papiros hevert előtte és kétségbeesetten rágott egy tollszárat. Homlokáról veríték ömlött. Szívesen fogadott.

- Miben fárad, mester? - kérdeztem.

Nevetett, a boldog emberek nevetésével.

- Hehe, irodalomban utazom... Fölcsaptam írónak. Tudja, a feleségem dolga... a kishirdetés... Újat kell csinálni, mert a régi már nem hat. A fiatal embereknek az egész városban kihullott már a foguk, most a vén kecskének adunk randevukat. Azok úgy is fogatlanok!

Megrendeltem Brunner úrnál a költőt, azaz egy kanári-madarat. Brunner úr pontosan beállított vele hozzám egy nappal az Irénke születése napja előtt.

Egy napig tehát az én vendégem volt a sárgaruhás kis poéta. Alig melegegett meg a kicsike nálam, kapta magát és rágyújtott a nótára... Óh az csodálatos, mámorosító ének volt. A kis jövevény ajkáról úgy gyöngyözött a dal, mint vízzuhatag ezüst esője, édesen, illatosan, szívet olvasztóan és kifogyhatatlanul. Mimi ilyet sohasem hallott. Ott ült a kalitka lécén és órahosszat elhallgatta az idegen tündéri énekét, mozdulatlanul... Mimi elnémult. Mimi kapitulált. Elismerte az idegent mesterének és úgy találta, hogy ő igen nagy nyegleséget követne el, ha versenyt énekelne vele. Meg sem mukkant, a míg a citromsínű felsőbb lény a szobában volt, csak bámulgatta alázatosan, szerelmesen.

Estére a csodás tünemény eltűnt a szobából. Irén megkapta a poétáját. Ah, de hova lett pár napra a Mimi önérzete! Nem kötekedett velem. Ha ki is szállt lakásából, szeme mindig azon a helyen nyugodott, álmodozóan, a hol a sárgaruhás idegen énekelt, a ki eljött valahonnan, az aranyos csodák ködéből, és eltűnt valamerre. Éjjel néhányszor fölneszelt álmából és halkan elkezdett magában csicseregni: a kanári énekét próbálgatta titokban utánózni.

Szegény apró teremtés! Szerettem volna tapsolni neki s fölkiáltani:

- Bravó, Mimi! Te nagyobb vagy, mint az emberi énekes madarak, mert te elismered a náladnál nagyobb!

Igen, igen, Mimi nagy volt ezen a napon és Isten tudja, nekem úgy tetszett, hogy a parányi szárnyas a mi nemzeti karakterünket szimbolizálja. Ez is egyszerű, vidám, kissé pajkos és önérzetes lény, a ki egy szobányi szemhatárt a mindenségnek tart s ha néha kiszökik szűk kalitájából, a pedantéria csibukszárnak láttára reményt vesztetten surran vissza oda. És ha jó egy

idegen, csodálatos talentum, félénken elhallgat és meghódol rajongva előtte a színpadon, az irodalomban, a tudományban és álmodozva követi cellájából annak káprázatos röptét a nagy világ határtalan levegőegében...

No de a lakótársam szunnyad már kalitkájában, szárnya alá dugva fejét. Az ablakon betekintenek a szikrázó téli csillagok. Ideje, hogy letegyem én is a tollat.

Az öregek.

A levelet a két öreg éppen vasárnap kapta. Délután volt. Az egész falu a házak előtt üldögélt a lócán. Az én két öregemnek is kedves helyük volt vasárnap délután a lóca. Szemük fölkereste az öreg tornyot, a mely a kis házak közül bizalmasan nézett le hozzájuk. Eszükbe jutott, hogy már nem sokáig lebeg csöndes napjaik fölött s elmulik, elmulik minden egy hideg fuvallatra.

Az alkony e lehulló fátylai közt rázta föl őket a levél. Az öreg úr, amint meglátta borítékján az írást, elfogódottan mondta:

- A fiu ír.

Látszott rajta, hogy az esemény nagy és mély forrongást kelt lelkében. Keze reszketett. Megindultan tette hozzá:

- Régen nem írt, valóságos ritkaság, szinte csoda... hogy ír.

- Csak valami baja ne legyen! - mondotta az asszony aggodalmasan.

Az öreg úr erre közönyt tettetett és kezével olyan mozdulatot tett, mintha egy bogarat zavarna el szeme elől. Az öregség ösztönszerű félelmét. Kissé kérkedő hangon mondotta:

- No, no, nem kell mindjárt megijedni. Fogadom, tele van a levél tréfával! A fickót olyan bordában szótték, hogy az apját is megölné egy tréfáért.

Bementek a házba, hogy békességben adhassák át magukat az egyetlen fiu levele élvezetének. Az öreg mester az orrára tette a pápaszemet s mint a hivatalos iratok olvasásával szokta, az aláírással kezdte: Datum: Budapest, június 20. Gábor Kálmán.

Azután a pápaszemet föl s alá tolta az orrán, ünnepiesen köhécselt s az írást a napvilágnak tartotta. Alig olvasott néhány sort, keze, mely a levelet fogta, lehanyatlott s rémült tekintettel nézett öreg párjára, olyan tekintettel, a milyennel a hullámok közt hirtelen elmerülő nézhet az emberre, a kit a parton észrevesz.

A levélben a fiu, a ki a fővárosban ügyvédsegédkedett, tudatta szüleivel, hogy mire sorai kézhez jutnak, nincs az élők közt. Becsületbeli adósságba keveredett, a mit nem tud megfizetni, az idő lejárt s ő ennél fogva kötelességének tartja magát az élők sorából elpusztítani. Hosszu, egyenes, határozott betűk ezek. Látni lehetett, hogy a ki a szilárd vonásokat papirosra vetette, rideg, elszánt határozatot írt le.

A szegény öreg mester előtt egy pillanat alatt elvonult a fiu gyermekkora... Elébe tünt a szöszke fejecske titkos gyermekálmaival; a futkározó gyerkőce vidám zajával; az első pár csizma, amelyben oly hetykén lépegetett; az első könyv, amelynek misztériumaiba oly szent lelkesedéssel merült... És lágyan csengett a multból egy játékbárány csengetyűje, a Paprika Jancsi cintányérja és egy hintaló büszkén vágatott feléje, hátán ringatva lovagját. És most ugyanaz a fiú talán már holtan fekszik egypár hideg deszkán! Az öreg mester melléből mély, fuldokló fohász tört föl, míg szeme előtt elhomályosodott a világ. Egyszerre nagy gyöngeség fogta el, minden csontja lekivánczozott a földre s ellentállhatatlan vágyat érzett, hogy leboruljon a porba és ősz haját, ráncos arcát megfürdesse benne. De a mint fölvetette szemét s megpillantotta feleségét, a ki sápadtan, mereven, megnyult arccal nézett rája, hirtelen megemberelte magát.

- Feri... - suttogta a mesterné oly gyöngye hangon, mintha messziről reszketne ide. - Mi történt, Feri?

Az öreg főlegyenesegett. Egy perc alatt visszanyerte erejét. Odament öreg párjához és meg-simogatta ezüstös haját.

- Beteg? - suttogta az asszony.

- Az!

- Add ide a levelet...

- Nem, nem adhatom... - dadogta az öreg. - Ne olvasd, Juli!...

A mesterné, mintha egyszerre megértene mindent, fölemelkedett, szeme félelmesen kitágult és szinte vad hangon kiáltotta:

- A levelet!

Az öreg mester kezéből kihullott a papír. Az asszony fölemelte a földről és elolvasta. Mély, nagy csönd támadt. Az öregek némán néztek egymásra sokáig.

Végre föltápáskodott az asszony, nehézkes lépéssel kiment a konyhába, a cselédnek meghagyta, hogy vesse meg az ágát. Aztán úgy feküdt le az ágyba, mintha többet föl sem akarna kelni. Az öreg apó ijedten tipegett körülötte, nem tudva, mihez fogjon.

- Ne félj, édesem... - motyogta. - Nincs még semmi elveszve. Hát te azt hiszed, hogy a fiatal-emberek csak úgy agyonpuffogatják magukat? Mit bizonyít ez a levél? Haszontalan fecsegés. Hát én nem írtam ilyent az öregemnek, mikor elfogyott a pénzmag? De bizony írtam. Csak-hogy az Istenben boldogult nem volt olyan ijedős, mint mi, hanem eljött egy fütykössel s úgy elpáhol, hogy máig is számban az íze. Attól aztán kigyógyultam a melankóliából. No, hiszen megyek ám én is Pestre, meg is fogom, mordizom adta, annak a rossz kölyöknek a fülét s úgy hozom ide neked! Majd meglátod!

Elhitte-e az öreg asszony ezt, nem tudni; de az, hogy keze az öregét megszorította, azt bizonyította, hogy már belekapaszkodott ebbe a szalmaszálba. Az öreg mester persze szintén két kézzel ragaszkodott bele.

Nemsokára az öreg csakugyan ott ült a harmadosztályu vasuti kocsiban, a mely a főváros felé vitte. A szögletbe húzódott s ott hallgatta a kerekek zakatolását, melyek az egész úton folyton beszélgettek vele. Egyszer bátorította, másszor elcsüggesztette a kerekek monoton melódiája, aszerint, a mint szegény fejével a remény vagy a kétség játszadozott. És a mint elfutottak a vonat ablakai mellett a hegyek, az erdők, a templomtoronyok, az apró falvak, az ezüstpatakként folyó fehér utak, a szürke füzesek: mind beszélgettek hozzája. A sugár templomtorony azt hirdette ünnepiesen, hogy Istenbe vesse bizalmát, semmi másba; valami kies rónaság úgy nevetett a szemébe, mintha azt mondaná, hogy az egész ijedelem nem egyéb rossz álomnál, a mely el fog szállani az ébredéssel; míg egy sötét bérc, amely mogorván áztatta sötétzöld erdőszakállát az alatta hömpölygő folyóba, vígasztalan árnyékként surrant át szíven.

Az állomáson sürgönyözött a rendőrségnek, tudatván azzal, mit forral egy Gábor Kálmán nevű ifju a fejében s ámbár nem hihető, hogy a nevezett a tettet csakugyan végrehajtja, jó lesz mégis a körmére nézni.

Mikor erre gondolt, kissé megnyugodott. Nyomoruságában most minden szalmaszálban, melyhez kapaszkodhatott, megnyugvást lelt. Hm, a rendőrség majd ráncba szedi az úrfit addig, a míg ő megérkezik s aztán... No hiszen, csak beszélhessen egyszer a fráterrel, bizonyos, hogy sohasem veszi észébe többé ezt a bolondságot! Így lesz bizonyosan, mert jó az Isten...

De hát lehetséges-e, hogy egy fiu ily könnyedén összetörje az ő szegény öreg szüleit, akik neki sohasem vétettek? Nem... Hiszen mindig jó fiu volt. Az meglehet, hogy a cudarokról, a

kiknek társaságába keveredett, a kik a rosszra csábították s aztán az örvénybe lökték, az ő szívére is ragadt egy kis folt; az is lehet, hogy mikor a levelet írta, csakugyan öngyilkosságra gondolt, sőt talán meg is töltötte a pisztolyt, talán kezébe is vette... óh, de az utolsó percben (az öreg tudja bizonyosan) az utolsó percben fölsikoltott szívében egy velőtrázó fájdalmas hang:

- Hát a szüleid!... Édesapád és édesanyád!... Nem kegyelmezel meg nekik? Nincs irgalom benned?

És a pisztoly kiesett a gyerek kezéből. Kétségkívül sírt is. És megemlékezett sok mindenről. A kis tanítói lakásról; megszólalt fölötte az apja orgonája, a melynek gyönyörű ünnepi hangja tiszta áhítattal töltötte el egykor és elébe lebegtek az esték, az otthon estéi... Csak hadd sírjon! Hadd tisztuljon meg szíve a salaktól.

Ha mindez nem elég, hát majd megteszi a többi a püspök. Az ő jószívű, kegyes patrónusa, a ki iránta mindig atyai szeretettel viseltetett s nem fogja most sem megvonni tőle áldott kezét, mikor a mélységből nyúl feléje... Úgy van, fölkeresi az ő kegyes patrónusát s majd fog az találni módot, hogy a fiút megmentse az örvénytől, a mely előtte megnyílt.

Ám gyorsan szétfoszlott a rózsaszínű fátyol. Megint visszaesett a vígasztalan kétségbeesésbe. A mi előbb valószínűnek látszott, az mind lehetetlennek és későnek tetszett utóbb. Összehúzódott helyén s olykor félhangosan morogta:

- A jó Isten... a püspök... majd a lábához omlok... Én kegyes jótevőm!

Este volt már, mikor a vonat a fővárosba érkezett. Fáradtan szállt le az öreg a kocsiból és ment ki a nagy térre, mely a vasuti palota előtt terjeng. Odakünn nagy fehér villámos gömbök fénye világította meg a vasuti épület óriási homlokzatát, míg a városba sárgás lángvonalak húzódtak be végtelen hosszúságban. Az öreg mester ellenségesen nézte azt az elébe bontakozó háztengert. Hiszen ez a Sodoma sodorta le az ő szelid, jó fiát az erény útjáról!

És minden lépéssel fagyos leheletként érintette az a gondolat, hogy nemsokára bizonyosat fog tudni. Ettől a bizonyosságtól falevélként remegett.

Megállt a téren. Nem tudott tovább menni, mert a lábai megrogytak, a mint arra gondolt, hogy mi hír fogja fogadni, amikor bekopogtat fia lakására. Vajjon nem hozzák-e ki véres testét fehér lepedőben?... Szédült.

Egyszerre megrendült. A téren a fiának egyik ismerőst vett észre, a mint a tömegben haladt. Az öreg szíve görcsösen összeszorult. Ah, ez már tudja, ha csakugyan elkövette Kálmán az öngyilkosságot! Rája akart kiáltani, de a hang torkán rekedt. Inteni akart kezével, de karja, mint a tört ág, erőtlenül leesett. Amaz pedig gyorsan eltűnt a sokaságban.

Mást gondolt. A tér sarkán állt egy rendőr. Az öreg mester odasompolygott hozzá és félénken megkérdezte:

- Történt valami tegnap vagy ma a fővárosban? (Egyenes kérdést nem mert intézni.)

A rendőr ránézett az öreg emberre, a ki ilyen furcsát kérdez, aztán megveregette a vállát:

- Menjen aludni öreg, menjen! Aludjék egy kicsit.

Ezzel elfordult. Az öreg elszánta magát, hogy bérkocsira ül. Gyorsan gördült vele tova a kocsi, elmaradozott a lámpasor és néhány néptelenebb utca átvágása után megálltak egy ház előtt.

Az öreg leszállt s félénken állt meg a ház előtt, a melynek ablakai, mint nagy fekete szemek néztek le reá. A kapu még nyitva volt és aljában néhány gyerek ácsorgott, akik bizonyára tudják már, ha történt valami a házban. Meg is szólította őket... A kicsik nem tudtak semmit.

Melegség futott át szíven s úgy tetszett neki, mintha az apróságok szájával Isten szólna hozzá, Isten harmatoztatná szívére a remény balzsamát. Hiszen, a mint rábámulnak ezek a gyermekek az ő eleven, csillogó, nagy szemükkal, csakugyan olyanak, mint valami borzas angyalok. De mikor a lépcsőn mászott fölfelé, már megint elhagyta a csélcsep bizalom. Iszonyúan szenvedett. Az emeletekről, a lépcsőház ablakaiból mintha ijedelmes árnyékok integetnének feléje: Késő!

Végre ott állt az elsőemeleti ajtó előtt, ahol a fia lakott. Az ajtó zárva volt. Remegő keze a csengettyű gombját kereste, de oly gyöngén nyomta meg, hogy csak a harmadik csöngetésre hallatszott mozgás az ajtó mögött. Álmos cselédleány dugta ki a fejét és a kezében tartott gyertya világánál gyanakodva nézte a jövevényt.

- Én Gábor Ferenc vagyok... a Kálmán apja...

A leány kimeresztett szemmel nézett az öreg emberre és csaknem elejtette a gyertyát ijedtében.

- Az úrfi apja? - dadogta, aztán bekiáltott a lakásba.

- Nagyságos asszony, nagyságos asszony! Itt van a Kálmán úrfi apja.

Egy éltes, kövér asszony jött ki. Látható zavarban volt, a mikor az öreg ember belépett, míg a cseléd még egyre száját tátva állt a háta mögött. Az öreg elboruló szemmel nézett rájuk. Most már bizonyos, hogy ezeknek a különös tekintete a katasztrófát hirdeti. De még elcsillant előtte egy utolsó halvány sugár. Remegve kérdezte:

- Itthon... van... a fiam?

- A fia? - szólt az asszony fojtott hangon. - Nem... nincs itthon...

Mély csönd támadt. Az öreg beszélni próbált, de nem sikerült. Melle kínosan zihált. Végre nagynehezen ezt hörögte:

- Valami történt?

Az asszony némán intett fejével igen-t. Az öreg lehorgasztotta a fejét. Nos, hát itt van az utolsó kérlelhetetlen perc. Itt az ő életének a határa, a mi ezután következik, az a kétségbeesés, a bánat, a sír, a megsemmisülés...

- Meghalt? - kérdezte, azaz, csak azt hitte, hogy kérdezte, mert bár mozgott a szája, szó nem hagyta el. Csak a szeme beszélt, kérve, esdve, hol az úrnőhöz, hol a cselédhez, a kik szintén el voltak fogódva. A cseléd a szemét törülgette, a mi az öreget fölrázta.

- Meghalt? - suttogta most már érthetőbben.

- Meghalt! - intett az asszony. - A kórházban van...

Az öreg erre úgy összezsugorodott helyében, mintha csakugyan rázuhant volna az a nagy, nehéz, sújtó ököl, mintha egyszerre felényire törpült volna. Panaszos, szomorú hangon kérdezte:

- Hát már most, hogy mondjam én meg ezt a szegény öregemnek?

A szalmaszálak elszakadtak, a püspök keze, a melybe fogózott, kisiklott görcsös ujjai közül. Vége mindennek. Összeúzva, összetörve, eredj szegény öreg utadra, a mely már rövidecske csak, mert nem a te szívtelen, nyomorult fiadat érte igazában a golyó, hanem tégedet, meg az öreg párodat.

A jókedvűek.

Valaki bizalmasan megsúgta, hogy a Piroska kezét megkérték. Azt hittem, rám szakad a ház. Lesújtottan támolyogtam Piroskáékhoz, ahova bejárós voltam. A kertben találtam Piroskát.

- Igaz, hogy megkérték? - kérdeztem remény és kétség közt ingadozva.

Piroska felém fordította okos, barna arcocskáját és vidám, fekete szemei pajkosan csillogtak.

- Ugy van, barátom, megkértek.

- És maga?

Erre már nem felelt. Félrefordult, barna haján kívül csak a fülét láttam s az néznivaló, helyes jószág volt.

- Mit felelt? Beleegyezett? Ne kínozzon, beszéljen...

- Csak nem maradhatok vén leánynak! - szólt végre halkán.

- Eszerint... - hebegtem, - maga menyasszony?

Mély csönd következett egy darabig. Lesütött szemmel, mozdulatlanul álltunk egymás mellett, majd Piroska ismét rám tekintett és kigyuladt arccal, indulatos hangon ezt kérdezte:

- Mért nem kért meg, Józsi, eddig? Mért nem kér meg most? Mire vár?

Az utolsó szavakat már csaknem sírva mondotta. Hangja remegett. Elfuladt a szavam a boldogságtól s ezt dadogtam:

- Megkérem! Még ma. Eddig is megtettem volna, ha merem.

Hazarohantam és feketébe vágtam magamat. Utközben néhány frázist morzsolgattam, a melyekkel bevezetem majd a nagy lépést; eközben azonban mind határozottabban éreztem, hogy a világ forog körülöttem. Minél közelebb értem a házhoz, annál jobban fogyott a bátorságom. Mikor benyitottam Piroska apjához, a ki ügyvéd, alig álltam már a lábamon.

A papa az íróasztalnál ült, izgatottan szántott egy recsegő tollal a kék papírlapon. Kétszer jónapot kívántam és háromszor köhintettem, a míg észrevett.

- Szervusz, öcsémuram! - szólt föltekintve az írásról. - Ül le. Mivel szolgálhatok?

- Életbevágó lépés vezérelt kedves bátyámhoz, a kit úgy ismerem, mint boldogult apám legjobb barátját... - kezdtem ünnepies hangon, melyet azonban szinte elfojtott izgatottságom. A roppant kalamáris körül veszett táncot jártak a vaskos tollszárak és a patriárkális lúdtollak.

- Életbevágó lépés? - kérdezte sajátságos merev hangon. - Szép. Hát kit akarsz bepörölni?

A váratlan fordulat teljesen kizökkentett sodromból.

- Pörölni? - hebegtem. - Senkit.

Leendő apósom azzal a félig könyörgő, félig emberevő tekintettel nézett rám, a mely azoknak a sajátsága, a kikben nagyon dolgozik valami elfojtott düh.

- Hát akkor mit akarsz velem édes, kedves öcsém?

- Családi ügyben jövök...

Be sem fejezhettem a mondatot, közbevágott:

- Családi ügy? Hát rám tartoznak a családi ügyek? Hát van nekem a családi ügyeimbe beleszólásom?

- De ez az ügy mindenesetre bátyámra tartozik.

Erre fölkelte és részvételt nézett rám.

- Öcsém, te még fiatal vagy, te ehhez még nem értesz. Ha családi ügyekről akarsz beszélni, eredj a feleségemhez. Nekem semmi közöm a családi ügyekhez.

- És... beszélhetek most vele?

- Igen, óh igen, kedves öcsém. Most éppen jó kedve van!

Jó kedve? No, ez szépen biztat. Elszontyolodva fordultam ki a szobából s leballagtam a kertbe. A padon már várt Piroska, a kit elrémített gyászos ábrázatom és szememre húzott kalapom.

- Nos? Igen? - kérdezte.

- Nem!

- Nem egyezett bele?

- Azt nem mondhatom.

- De hát az Istenért, mi történt? Miért vág ilyen kétségbeesett arcot, Józsi? Talán rosszkedvű a papa?

- Nem, hanem a mama jókedvű.

- Nos, és?

- Azt mondta a papa, hogy menjek a mamához, azzal beszéljek családi ügyben.

- Helyes, hisz ez nagyon jól van! Menjen azonnal a mamához.

- Ma nem merek. Majd holnap... vagy jobb lesz, holnapután... vagy talán a jövő héten.

- Hogy is ne! Csak maradjunk a holnapnál.

Ebben maradtunk. A huszonnégy óra alatt csaknem megölt a bizonytalanság. Másnap csakugyan beállítottam a mamához, a ki délceg, impozáns asszony volt és e percben úgy járkált a szobában, hogy lépésétől döngött a padló és a szeme villámlott.

Illendően keztem csókolni. Hidegen engedte ezt megtörténni.

- Hozta Isten! - mondotta. - Jól tette, hogy eljött. Piroska is itt lesz tüstént.

Hohó, gondoltam, ez elég jól indul. Neki rugtattam.

- Azt, a mi engem ide vezetett, talán sejti, nagyságos asszonyom. Megengedi, hogy nyíltan beszéljek?

Száját biggyesztette keserűen.

- Megengedem-e? Nevetséges. Maga talán azt hiszi, hogy törődnek azzal, megengedek-e én valamit, vagy sem?

- Hogy én... hogy azt... - dadogtam.

Homlokomat kiverte a forróság. Szépen vagyunk itt is. A mama is észrevette zavaromat, mert nyájásabb hangon ezt mondotta:

- Nos, hát mi közlendője van?

Újra neki fohászkodtam, de alig értesült arról, hogy valami családi ügyről van szó, közbevágott:

- Kérem, ez a férjemre tartozik. Ő a család feje.

- De... - hebegtem.

- Kérem, csak tessék a férjemhez fordulni. A szobájában megtalálhatja. Most úgy is éppen jó kedve van!

Nekem is elég volt ennyi. Kétségbeejtő helyzet! Kitől kérjem meg hát Piroska kezét, ha itt örökké jó kedve van mindenkinek?

Piroska ismét izgatottan várt.

- Mi történt?

- Semmi.

- Semmi? Hát ma sem kérte meg a kezemet?

- Lehetetlen, Piroska, a maga kezét megkérni, mert most már a mamának is, a papának is jó kedve van.

- Olyan nagy baj az, ha valakinek jó kedve van?

- Hja, néha...

- De már most mit csináljunk?

- Az én leleményességem véget ért.

Piroska indulatosan toppantott a lábával.

- Maga gyáva!

- Az bizony meglehet.

Valami nagyon megható lehetett az arcom a beismerés alatt, mert Piroska elérzékenyedett. Hozzám simult. Félénken fölneézett reám. A szobában volt egy kakukos óra s a kakuk éppen szólni kezdett. Az ablak alatt volt egy rózsatő, egy kinyílt teljes rózsza éppen ránk mosolygott. A fejünk fölött függött kalitkájában egy rabmadár, az éppen csattogni kezdett. Átkaroltam Piroskát és magamhoz vontam, ő vállamra hajtotta a fejét. Oly szép volt sápadt, önfeledt, szerelmes arca...

Ebben a percben kinyílt az ajtó és látható lőn a jókedvű mama alakja rajta.

*

Most is csodálkozunk Piroskával azon, hogy elviseltük azt a vihart, a mely e jelenetre fejünk fölött elvonult. Piroskával, az én kis feleségemmel, akinek különben - most szintén éppen jó kedve van.

Az idegen fiu.

Doroszlai János egy napon két dolgot konstatált. Először, hogy az ősi birtok fölött nagyon meggyülemlettek a villámos felhők, (pedig az igaziak ugyancsak várattak magukra), másodszor, hogy a Pista fia iskolai klasszifikációjának is nagyon beborult. Ez a sok zivatar áldozatot követelt s ez Pista lett.

Doroszlai elhatározta, hogy a gyereket kifogja a gimnáziumból és inasnak adja. Gyuri, a bátyja, a ki szintén a klasszikusokat falja, maga is elég teher a nyakán.

Szomorú nap volt az, mikor Pista útra kelt, hogy beálljon a városban egy fűszerüzletbe. A lányok, Erzsike és Mariska, maguk rakták meg a ládáját ruháival, reszkető kézzel helyezve el az ingeket, a tömérdek csecsebecsét, meg az útravaló pogácsát, rájuk hullatva egy-egy könyvet is.

Erzsike már látott a városban néhány fűszeres-segédet. Egyikük nagybajszú, komor ember volt. Homályosan emlékezett, hogy ez a komoly egyén éppen az egyik inas füleit cibálta. Óh! Hát Pista füleit is nagybajszú, komor segédek fogják cibálni! Ennek okáért a kisasszonyok megröghanták a mit sem sejtő és vajaskenyert majszoló Pistát s zokogva összecsóholták a szomorú jövő elé tekintő füleket. A bohó lányoknak majdnem megszakadt a szívkük a jövőendő fültragédiák miatt.

Végre felrakták a ládát a kocsira, nagy nehezen kieresztették Pistát is rája, az ostor pattogott, az öreg ház megrázta fejét, mintha nem tetszenék neki a dolog s a kocsit elrohogott.

Csipekendi lobogása kísérte egy darabig, meg az öreg Bodri aggodalmas vakkantgatással és a megszokott kedves tájék, halmok, völgyek lépést tartottak a kocsival, mintha nem akarnák kibocsátani maguk közül kis ismerősüket, a ki annyi sárkányt eregetett közöttük.

Az úri házba hallgatagság költözött. A szó csendesebb volt, az ajtók nesztelen nyíltak. Az udvarból, a kert fái alól, a szobák szögleteiből, mindenütt hiányzott valaki.

Doroszlainé bánatot kötött a készülendő harisnyába. Bánta már nagyon, hogy elengedte a fiút. A lányok pedig csakhamar hallani sem akartak egyébről, mint hogy Pista menten jöjjön haza.

Végre megérkezett Pista első levele.

Levél! A szegény Pista levelet írt, - ez hangzott szerte a házban. Mindenki elsőnek akarta olvasni, a kisasszonyok előljáróban lecsóholták a boríték írásáról az összes porzót.

- Erzsike, - szólt Doroszlai - te olvasod föl a levelet. Meglátjátok, az lesz benne: úgy él, mint hal a vízben!

Erzsike elfogódott hangon kezdett az olvasásba:

„Drága jó anyám, szeretett, kedves apám.”

Doroszlainé elérzékenyülten közbevágott:

- Szegény kis fiam! Olvasd csak még egyszer, Erzsike: drága jó anyám... Oh, dehogy hagylak inasnak, kicsinyem!

- Csönd! - szól Doroszlai. - Halljuk a levelet: Szeretett kedves apám...

- Téged csak másodiknak említ az én drágám, - féltékenykedett Doroszlainé. - Ezzel kezdte: Drága jó anyám!

Erzsike folytatta:

„Szép nénikém!” (A lányok összemosolyogtak. Milyen kedves fickó! Lehetetlen ezt a derék fiút inasnak hagyni.)

„Édes apám, - hangzott a levél - mikor ide hozott, megparancsolta, hogy írjam meg, mint vagyok megelégedve a helyemmel. Hála Istennek, nagyon jó helyem van, nincs egyéb bajom, csak olyan idegen vagyok én itt, hogy a kutya sem hederít rám, csak úgy elszalad melletttem...”

Pistának ez a költői képe lehetetlenné tette a további olvasást, mert a lányok is, a mama is sírva fakadtak.

- Ugyan már... hát hadd szaladjon az a kutya! - csillapította Doroszlay az elszontyolodott közönséget.

Beszélhetett azoknak! Ahányan voltak, annyifelé futottak. Ki a veranda oszlopának támaszkodva, ki a kerti gyeppadra borulva siratta azt a szomorú eseményt, hogy a kutya csak úgy közömbösen elszaladt Pista mellett.

Azonban, úgy látszik, lassacskán beletörődött sorsába a szegény Pista. Legalább a levelei rövidebbek voltak, a betűvonásai mindegyre katonásabbak. A gyöngéd, finom kacskaringók, a szép szabályos betűk (melyeket a kövér Erzsi, aki hieroglifákban szokott írni, mindig gyötrelmes irigységgel bámult) eltűntek s durva vasuti kerekek görögtek végig a lapokon betűk gyanánt. Panasz soha sem hagyta el tollát és nem kért soha semmit.

A lányok elégületlenek voltak. Mariska, a mint belepillantott a levélbe, elszontyolodva mondta:

- Jaj, de prózai lett ez a Pista!

Erzsi mást is észrevett. Orrát fintorgatta és testvére fülébe súgta, hogy anyjuk ne hallja:

- Te, érzed? Milyen petróleum-szagu ez a levél!

Az anya elgondolkozott. A míg a levelet kezében tartotta, egyszer-kétszer rezignáltan fől-sóhajtott: „Szegény kis fiam!” azután leányaihoz fordult:

- Mariska, hozd elő a Gyuri levelét és írd meg a választ neki... Apátoknak nem kell tudni, hogy eladtuk az almatermést, mert az a rossz fiu mindig pénzt kér... Így ni, de azért nem kell nagyon megszidni szegényt. Te pedig, Erzsi, írhatnál egy-két sort a szegény Pistának, a multkori levelére se feleltünk.

Egyszer, - már egy év forgott el, - betoppant Pista. Pár napi szabadságot kapott a gazdájától.

A lányok elrémültek azon a változáson, a mi Pistával egy év alatt történt. Határozottan és fölismerhetetlenül megcsunyult. A csinos, nyulánk fiúcska eltűnt és helyette egy nagy, fekete buksi került eléjük, piros, pufók arccal, a melyben szinte eltűnt a szeme, széles vállal és nagy, megbocsáthatatlanul vörös kezekkel.

A járása is megváltozott, nehézkes, parasztos s a mi a legkülönösebb, a fiu egészen meg-némult. Alig mert közeledni az ő bájos néneihez, a kik felsőbb lényeknek tetszettek előtte s mikor azok közrefogták, olyan ügyetlenül és szögletesen viselte magát, mint egy paraszt-golyhó.

A leányok végképp elkeseredtek. Istenem, mi lett ebből a Pistából! Behúzódtak a kertbe és annak ösvényein keserű szívvvel keresték azt a fecsegő, virgonc, tejképü gyereket, a ki nemrég itt szaladozott s a ki eltűnt örökre. Az, a ki visszajött helyette abból a csúf, nagy, fekete városból, a mely kis játszótársukat elnyelte, egy idegen, a kit sohasem fogadnak el a régi Pista

helyett. Este, a mikor a cseléd kihozta a Pista nehéz, vastagtalpu cipőit, melyek mellett a Gyuri úrfi topánjai (mert ezek gazdája is otthon vakációzott) valóságos költemények, megint elfacsarodott a szívük.

Hát még az ebéd! Se szeri, se száma annak a neveletlenségnek, a mit Pista az idegenben elsajátított. És a mi a legrosszabb volt a dologban, észre sem vette, hogy egészen kocsismódra viselte magát. Olyan alázatos, olyan gyámoltalan volt, hogy megesett az ember szíve rajta. Nem, nem, a leányok lemondanak erről a Pistáról, nekik ez a csúf vadóc nem kell. Ezentúl egyedül a Gyuri lesz a becójuk, a ki olyan elegáns blázirtsággal válogat az ételben, hogy szinte öröm nézni.

Pista azonban nem vette észre nénjei elhidegülését. Boldog megelegedéssel kalandozta be a szülői lak minden zugát s szinte kicsordult a könye, a mikor látta, hogy a Bodri most is oly tiszteletteljes odaadással kíséri, mint régen. (Ej, ej, öreg, hát nem tudod, hogy a te kis gazdád közönséges inas lett, a kinek tizen is parancsolnak?) Végtelenül boldog volt, ha Erzsi, a ki délutánonként a lugasban szokott lustálkodni, megengedte neki, hogy a legyet, darazsat kergesse el a feje fölül s alig jutott szóhoz örömeiben, a mikor Mariska kegyeskedett hercegisasszonyi természetével belefeküdni abba a függő hintaágyba, a melyet ő éjjel titokban kifeszített a fák közt, nénjei számára.

Mit ért Pista alázatos udvariassága? A míg egy szerezsen rabszolga buzgalmával kergette a legyet Erzsi kisasszony orráról, annak félig behunyt szeme előtt egy másik, csinosabb, arisztokratikusabb külsejű Pista lebegett, a ki, lehet, cseppet sem törődne az ő orrocskája kényelmével, de bizonyosan kedvesebb lenne ennél a kiállhatatlan fűszeresinasnál. Mariska, a mint a hintaágyban elnyúlva ábrándozott, képzeletében egy tovatűnt lágyfürtű fejecskét simogatott s mikor annak durvább, kerekesebb élő másolata megjelent előtte, kelletlenül elbigyesztette a száját és elfordult tőle. Jó szerencse, hogy a nagy buksi azt is kitüntetésnek tartotta, hogy egyáltalán megtúrta maga mellett.

Pista szabadságideje lejárt és visszament a foglalkozásához. Az idő múlt. Mind a két fiu a fővárosba került, Gyuri az egyetemre, Pista segédnek egy nagy üzletbe. A fiúk nem laktak ugyan együtt és ritkán találkoztak, de szerették egymást, főleg Pista a bátyját, a ki szemében a tökéletesség mintaképe volt. Keresetét is rendesen bátyjára áldozta, ha ugyan áldozatnak lehet nevezni azt a mondhatatlan kéjt, a mit a derék fiu érzett, amikor Gyuri kölcsönért folyamodott hozzája.

Farsangra a leányok a fővárosba mentek bálozni. Pistának persze semmi hasznát nem vették, ámbár elég nagy volt kísérőnek (fél fejjel magasabb volt Gyurinál és a válla akár egy fiatal gladiátoré), de nem vihettek mindenhova magukkal egy fűszeresegédet. Hanem hiszen kéznél volt Gyuri. Az bezzeg kitett magáért! Egész armádiát mozgósított a bálokon a leányok ellen.

A mint a két leány a táncban kavargott, lihegő mellel, égő ajakkal, a karzaton észrevettek egy oszlop mögé rejtőző fekete fejet, a mely mereven, kábultan bámult le a tündérképre, amelyből ő ki volt zárva... A leányok szíve megnehezedett, örömükbe keserűség csöppent.

- Szegény Pista! - suttogták.

Elgondolták, hogy milyen boldog lehetne Pista, ha lenn ugrálhatna ő is, mint Gyuri s neki is a homlokába hullana az összezsapzott hajzata, meg a melléhez tapadna a gyűrött, csuromvizes inge. A mama is meglátta Pistát és a szeme megnedvesedett.

- Szegény, elveszett bárányom! - suttogtá. - Veled ugyan rosszul bántunk!

Ámbár Pista cseppet sem érezte boldogtalannak odafönn magát, sőt akkor hökkent volna meg igazán, ha véletlenül leszóltották volna biztos menedékhelyéről a sikos padlóra.

A leányok férjhez mentek. A kövér Erzsit is, meg a junói természetű Mariskát is Gyuri vezette, délcegen, akár egy fiatal Alcibiades, a templom hajóján át az oltárhoz, mint vőfélyük. Pista is a násznépben volt, de már a Mariska menyegzőjén valami kalmárizú aggodalom tükröződött az arcán, mert üzletét (kedves boltocskáját, a melyet nemrég nyitott) idegen kezekre kellett bíznia. S nagyon meg volt lepelve, amikor édesanyja, gyermekei boldogságán legeltetve szemét, elérzékenyülten nyakába borult s a fülébe suttozta:

- Bocsáss meg nekünk, szegény kis Pistánk!

Azután ő is megnősült. Elvett egy éppen olyan szerény asszonykát, a milyen szerény ő maga volt s a ki éppen olyan szent áhitattal nézte a magasban lebegő Doroszlay-familiát, az elegáns, nagyvilági sógornőket, az előkelő modoru sógorokat, a család szemefényét, Gyuri úrfit (a ki éppen akkor készült az ügyvédi vizsgára), mint maga. A ki vele együtt mód nélkül megtiszteltnek érezte magát, a mikor az elegáns sógorok meglátogatták a házukat holmi pénzzavarok folytán. És eszeágában sem volt kételkedni abban, a miről a sógorok biztosították, hogy a sógornőket csak váratlan rosszullét akadályozta meg abban, hogy velük jöjjenek.

Majd Pistának az az ambíciója támadt, hogy a régi Doroszlay-házat és birtokot, a mely időközben idegen kézre került, visszavásárolgassa s egy napon, úgy a mint volt, visszaajándékozza szüleinek... Mint rendesen, most is megvalósította, a mit föltett magában.

Azt a napot, a melyen Pista a házat átadta az öregeknek, megünneplendő, összegyűlt az egész család. Ott voltak a régi szobákban, a régi verandán, a kedves öreg kerti fák alatt az apa, anya, a leányok férjükkal, valamint Gyuri, a csillag (a ki még mindig az ügyvédi vizsgájára készült.) Pista és élete párja nyárspolgári voltukkal meglehetősen kirított az elegáns rokonságból s bár ünnepelték őket, egy árnyék még ott lebegett köztük és a család közt. Mikor Erzsit vagy Mariska ledőlt a lugas padjára, megjelent most is előttük a régi csinos, elegáns Pista, a kit elnyelt a poros, füstös város és egy idegent küldött helyette...